VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ
FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ
OBOR MEZINÁRODNÍ OBCHOD

Jihoafrická republika: ekonomický rozvoj v prostředí post-apartheidní společnosti

Diplomová práce

Vypracoval: Bc. Michal Ambler
Vedoucí práce: Ing. Tereza De Castro, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Jihoafrická republika: ekonomický rozvoj v prostředí post-apartheidní společnosti“ vypracoval samostatně. Veškerou použitou literaturu a podkladové materiály uvádím v přiloženém seznamu zdrojů.

V Praze dne 29. 4. 2016

.....

Podpis

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucí své diplomové práce paní Ing. Tereze De Castro, Ph.D. za postřehy a doporučení, které mi pomohly vést myšlenky správným směrem, a především za důvěru projevenou v mé schopnosti.

Obsah

Seznam grafů ---- IV

Seznam tabulek ---- V

Úvod ---- 1

1. Etnická heterogenita, instituce a ekonomický rozvoj ---- 4

1.1 Etnická heterogenita a ekonomický růst ---- 4

1.2 Instituce a jejich role v rozvoji ---- 14

2. Etnická a institucionální charakteristika Jihoafrické republiky ---- 24

2.1 Historie etnického a institucionálního vývoje ---- 24

2.2 Post-apartheidní Jihoafrická republika ---- 31

3. Politické a ekonomické instituce jako prostředek rozvoje v Jihoafrické republice ---- 42

3.1 Etnická heterogenita a politické instituce ---- 42

3.2 Etnická heterogenita a ekonomické instituce ---- 53

Závěr ---- 63

Seznam literatury ---- 67

Přílohy ---- 76

Příloha 1: Vzorec pro výpočet indexu ELF a indexu polarizace ---- 76

Příloha 2: Suma hrubých domácích investic od roku 2002 dle sektorů ---- 77

Seznam grafů

Graf 1: Vztah etnické heterogenity a ekonomického růstu ---------- 11

Graf 2: Vztah etnické heterogenity, institucionálního prostředí a ekonomického rozvoje ---- 19

Graf 3: Podíly etnických skupin na příjmových kategoriích, 2011 (ZAR) ---------- 33

Graf 4: Jazyková charakteristika jihoafrických provincií ---------- 36

Graf 5: Efektivita vládnutí a úroveň korupce, 1996–2014 ---------- 43

Graf 6: Výdaje provincií na zdravotnictví a školství, 2012/2013 ---------- 46

Graf 7: Přírůstky obyvatel dle skupin a migrační salda Afričanů a bělochů, 2001–2015 ------- 49

Graf 8: Politická stabilita (plná čára) a dovolatelnost (přerušovaná čára), 1996–2014 -------- 51

Graf 9: Trh práce v provinciích, 2015 ---------- 53

Graf 10: Změna (%) v obsazení pracovních míst dle rasy mezi lety 2008–2015 ---------- 55

Graf 11: Míra nezaměstnanosti a participace dle rasy, 2015 ---------- 57

Graf 12: Úroveň dosaženého vzdělání pracovní síly dle rasy ---------- 58

Seznam tabulek

Tabulka 1: Vybrané etnicky heterogenní země v perspektivě ekonomického rozvoje --------- 10

Tabulka 2: Polarizace a její nepřímý vztah k ekonomickému růstu ---------- 22

Tabulka 3: Kumulativní počty legálních imigrantů podle země narození ---------- 41

Úvod

Jihoafrická republika, se svým jedinečným historickým vývojem a pro subsaharskou Afriku typickým etnicky rozmanitým obyvatelstvem, představuje výzvu pro spojení dosavadních poznatků o vlivu etnické heterogenity a institucí na ekonomický rozvoj. Komplexnost této problematiky volá po přístupu zaměřeném na detailnější zkoumání konkrétních příkladů, které nám rozvojový svět poskytuje; jde o postup, který doplňuje robustní empirický základ, plynoucí z kvantitativních analýz. Právě specifický vývoj Afriky, zakládající se na tíživém koloniálním dědictví a kombinaci vnitřních faktorů, inspiroval ekonomy ve hledání zdrojů a překážek ekonomického růstu a rozvoje. Jihoafrická republika zmíněné rysy částečně sdílí, zároveň jde ale o jeden z rozvíjejících se trhů (tzv. emerging markets), vyznačující se velkým růstovým potenciálem; ten je dán mimo jiné velikostí trhu v rámci regionu, pozitivním demografickým profilem či (taktéž v rámci regionu) relativně dobře fungujícím institucionálním zázemím.

Tématem této diplomové práce je etnicky heterogenní společnost Jihoafrické republiky a její vztah k ekonomickému rozvoji. Problematika etnicky rozmanitých společností s ohledem k jejich vlivu na ekonomické ukazatele je dynamicky postupující oblastí rozvojové ekonomie, která je relevantní jak pro tradičně etnicky a kulturně bohaté státy, tak i pro původně homogenní země zasažené migrací. Implikace, jež má etnicita pro vytváření politického systému, způsob kooperace v daném systému a ekonomické výstupy, mají zásadní význam pro tvůrce pravidel daného státu. Právě pravidla determinující možnosti interakce a transakcí mezi etniky, respektive jejich struktura a kvalita, jsou nástrojem analýzy této práce. Institucionální ekonomie takový soubor obecně platných pravidel, norem chování a zvyků označuje jako instituce (North 1990, s. 7).

Cílem práce je zhodnocení vlivu etnické heterogenity Jihoafrické republiky na její ekonomický rozvoj. Etnická heterogenita může ovlivňovat ekonomický rozvoj buď přímo, například při existenci překážek šíření nových myšlenek, nebo nepřímo cestami, jejichž spektrum je poměrně pestré. V této práci budou k posouzení vztahu mezi etnickou heterogenitou a ekonomickým rozvojem využity instituce jako mediátor. Analýza bude provedena pomocí teoretického rámce založeného na institucionálním přístupu a důkladném porozumění institucí existujících v Jihoafrické republice.

Ačkoliv kvalita institucionálního prostředí sama o sobě ovlivňuje rozvoj ekonomiky, tato práce se soustředí na ty instituce, do nichž se výrazněji promítá etnická skladba země. Stejně tak literatura pracuje s přímým vztahem etnické heterogenity a ekonomického růstu. Tento vztah bude pro úplnost diskutován, nicméně jeho reálná podoba není zatím na takové teoretické úrovni, aby mohl vstoupit do systematické analýzy.

Práce se skládá ze tří kapitol a šesti podkapitol. První podkapitola se zaměřuje na etnickou heterogenitu. Je nutné rozlišovat mezi hlavními typy, kterými jsou roztříštěnost a dominance, a to s respektem k odlišným důsledkům pro možnosti kooperace v politické a ekonomické sféře. Jsou zde diskutovány způsoby, jakými heterogenita ovlivňuje ekonomiku státu, mezi které patří mimo jiné brždění či narušování investiční aktivity, korupce, občanské konflikty, různé formy špatného vládnutí nebo pomalý rozvoj lidského kapitálu. Z dosavadního výzkumu je pak nastíněn vztah mezi etnickou heterogenitou a institucemi.

V druhé podkapitole je tento vztah pak doplněn zapojením institucionálního pohledu na rozvoj ekonomiky. Diskutovány jsou možnosti, kterými mohou instituce napomáhat k potlačení možných negativních efektů heterogenity či využití těch pozitivních. Také je přihlédnuto k roli institucí jako takových a k místu, které zaujímají v současné rozvojové ekonomii. Vzhledem ke komplexní povaze zkoumané problematiky je do úvah zapojen vzájemný vztah kultury, přírodních podmínek a institucí, především pro objasnění významu institucí neformálních.

Třetí podkapitola charakterizuje institucionální vývoj země, který sahá až k počátkům kolonizace. Pozornost bude věnována soužití etnických skupin, alokaci ekonomických aktivit a zdrojů mezi různé skupiny obyvatel, jako je například vlastnictví těžebního průmyslu nebo půdy. Institucionální vývoj zde bude vyzdvižen v několika etapách, přičemž bude na základě postupného vývoje diskutována role neformálních institucí v zemi.

Čtvrtá podkapitola se posune v čase do post-apartheidní éry Jihoafrické republiky. Jsou zde identifikovány hlavní institucionální změny a výzvy, které charakterizují posledních dvacet let vývoje. Na základě toho jsou diskutovány mezietnické vztahy a zdroje možných negativních vlivů, které etnická heterogenita může mít vzhledem k předloženým historickým souvislostem. Konkrétně jde o záležitosti rasy, příslušnosti k etniku, nerovnost a nerovnoměrnost rozvoje v různých oblastech země či xenofobie a intolerance vůči imigrantům. V návaznosti

na předchozí podkapitolu bude analyzován vývoj formálních a neformálních institucí od konce apartheidu.

V posledních dvou podkapitolách jsou poznatky využity pro analýzu. Pátá podkapitola identifikuje způsob, jakým etnická heterogenita vstupuje do tvorby a funkce politických institucí. Analýza je provedena na základě modelu představeného v první kapitole. Příslušnými institucionálními kategoriemi zde jsou vládní spotřeba, řešení etnických konfliktů a politická nestabilita. Šestá a poslední podkapitola se naopak zaměřuje na instituce ekonomické, které tvoří druhou část modelu. Tři zkoumané oblasti zahrnují investice, lidský kapitál a povahu fungování trhu.

Metody využité v práci jsou následující. Vzhledem k absenci příslušného modelu, jenž by v sobě propojoval etnickou heterogenitu a ekonomický rozvoj působením institucí, je analýzou výstupů dosavadního výzkumu a následnou syntézou těch relevantních z nich vytvořen jednoduchý teoretický rámec. Druhá kapitola se spoléhá především na indukci mnoha prvků a aspektů etnicky heterogenního prostředí Jihoafrické republiky, čímž jsou vyvozeny závěry o historickém základu a povaze formálních a neformálních institucí. Mezi zkoumané prvky patří vztahy mezi etniky, historie ekonomické interakce, ale také transformace apartheidního režimu do inkluzivní demokracie. Analýzou v poslední kapitole je využit zmíněný model k zjištění způsobu nepřímého působení etnické heterogenity na ekonomický rozvoj skrz politické a ekonomické instituce.

Pro sepsání této práce je využita odborná literatura v tištěné i elektronické podobě, dále pak články z odborných časopisů, přístupné přes množství elektronických databází. Veškeré zdroje jsou v angličtině. Vzhledem k povaze zkoumané problematiky je část dat získána z publikací autorů zaměřujících se na danou oblast. Další statistická data pocházejí z databází Světové Banky a OECD. Zprávy těchto dvou organizací jsou taktéž využity pro detailní informace o politické a ekonomické situaci v zemi.

Práce se soustředí na interakci mezi etnicky heterogenním prostředím a institucemi a jejími implikacemi pro ekonomický rozvoj. Další důležité determinanty rozvoje či růstu, například makroekonomická situace, jsou na okraji zájmu. Přestože i ty jistě hrají důležitou roli, šíře takové analýzy, která by zahrnovala všechny aspekty, je mimo možnosti této diplomové práce.

1. Etnická heterogenita, instituce a ekonomický rozvoj

Tři pojmy uvedené v názvu první kapitoly není možné vložit do systému vztahů bez jejich hlubšího zkoumání. Komplexnost problematiky představené v této kapitole vyžaduje, aby se pozornost zaměřila postupně na jednodušší souvislosti, ze kterých pak bude sestaven celkový model. Po představení etnické heterogenity a definování jejího vztahu k růstu je obdobný postup použit pro instituce.

1.1 Etnická heterogenita a ekonomický růst

Problematika etnicity a jejího působení na ekonomické veličiny se dostala do zájmu ekonomů až v 90. letech minulého století. Důvodem zvýšené pozornosti byla pravděpodobně především Afrika, která se po masivní dekolonizaci, počínající v 60. letech, postupně dostávala do neutěšeného hospodářského a politického stavu. Tzv. „ztracená dekáda“ 80. let (Todaro a Smith, 2012, s. 659) otevřela veřejnou debatu nad důvody takového selhání. Teorie se postupně vyvíjela a čerpala poznatky i z jiných regionů, o to zajímavější bude ji později, v třetí části této práce, znovu aplikovat na případ africké země.

V této práci je používán termín ***etnická heterogenita***[1] pro označení stavu, kdy obyvatelstvo dané země sestává z více etnických skupin. Další pojmy, jako roztříštěnost, dominance či polarizace (definované níže) jsou tomuto termínu podřazené.

V raných studiích byla etnická heterogenita pojata a měřena jako ***etnická roztříštěnost (ELF)***, definovaná hodnotou indexu roztříštěnosti[2], který v zásadě měří pravděpodobnost, že „*dva náhodně zvolení jedinci z určité země budou patřit k různým etnolingvistickým skupinám*“ (Montalvo a Reynal-Querol, 2005a, s. 8; překlad autora).[3] Index tedy měří heterogenitu jako kombinaci etnické a jazykové různosti a vzhledem ke své univerzálnosti může být použit i na měření heterogenity náboženské (Yang, 2006, s. 10).

[1] V literatuře je používán i termín etnická diverzita (např. Easterly a Levin 1997; Gören 2014).
[2] V angličtině je používán termín „fractionalization index“ (FRAC) jako měřítko ELF (ethnolinguistic fractionalization). Vzorec pro výpočet indexu je uveden v Příloze 1.
[3] V originále: „Basically, this indicator can be interpreted as measuring the probability that two randomly selected individuals in a country will belong to different ethnolinguistic groups.“

Počátky výzkumu této oblasti se pojí se skepticismem některých rozvojových ekonomů, který se týkal omezených možností neoklasické růstové teorie ve vysvětlení vývoje jiných než rozvinutých částí světa. Mezi základní studie, ze kterých další od té doby hojně čerpaly, patří právě ty, jež se zaměřily na Afriku. Easterly a Levin (1997) postavili na případu zaostávající Afriky výzkum, který identifikoval etnickou roztříštěnost jako hlavní faktor nepříznivého vývoje, konkrétně přímým vlivem na ekonomický růst. Spolu s myšlenkou, že etnická roztříštěnost skrz svůj škodlivý vliv na korupci brání investicím (Mauro, 1995, s. 19), byla tak etnická heterogenita chápána od začátku jako hrozba pro rozvoj ekonomiky.

Ani v této první fázi odborné diskuze ale neexistovala názorová uniformita. Hned záhy se objevil názorový protiproud, reprezentovaný Paulem Collierem, ve kterém bylo poukázáno na množství nedokonalostí a koncepčních chyb. V Collierově studii (2001) jsou zkoumány dvě hlavní, a sice omezující povaha indexu ELF a potřeba rozlišování mezi různými politickými uspořádáními při analýze. Collier upozorňuje, že je nutné vzít v úvahu různé formy heterogenity a pracuje s termíny roztříštěnost a dominance. ***Dominancí*** se vyznačuje situace, kdy některá z etnických skupin tvoří v zemi většinu, což může mít negativní ekonomické důsledky jak v demokraciích, tak diktaturách; roztříštěnost v demokraciích naopak důsledky pro růst nemá z důvodu inkluzivního politického systému (Collier, 2001, s. 4, s. 20).

Podobnou logiku týkající se kvality politického systému má i práce Williama Easterlyho (2001), která stejně jako jeho práce předchozí vychází z afrických zkušeností. Pozorovaná souvislost mezi etnolingvistickou roztříštěností a institucemi je nicméně velmi problematická, protože regresní analýzy, které tvoří empirický základ všech studií tohoto typu, neřeší problém ***endogenity***[4] a ***reverzní kauzality*** (Easterly, 2001, s. 6). Ačkoliv souvislost s institucionálním prostředím bude předmětem další podkapitoly, toto téma se od začátku prolíná s výzkumem etnické heterogenity a není tedy možné jej ignorovat.[5]

Další klíčovou publikací je článek Alesiny a La Ferrary (2005), ve kterém se autoři zaměřili na dosud nevyřešené kontroverze tohoto stále ještě velmi mladého výzkumu. Ačkoliv autoři došli opět k závěru, že etnická roztříštěnost přímo a negativně ovlivňuje ekonomický růst,

[4] Endogenitou se rozumí situace, kdy používaný model nezahrnuje všechny proměnné, které mohou mít dopad na závisle proměnnou. Výsledky jsou pak zkreslené kvůli absenci faktorů, které mohou mít podstatný vliv.
[5] Většina autorů, včetně Easterlyho (2001), Colliera (2000) a Alesiny a La Ferrary (2005) s faktorem institucí explicitně či implicitně kalkulují.

varují před přílišnou generalizací, a to hlavně ve vztahu k obtížnému rozlišení různých etnických skupin, vlivu prostředí, ve kterém se nacházejí, a také přeceňováním korelací vzešlých z provedených analýz. Stejně tak zpochybňují Collierovy závěry o vlivu demokracie s ohledem na korelaci mezi HDP na hlavu a demokratickým zřízením, protože tím je vztah narušen nejasnou kauzalitou mezi životní úrovní a konflikty mezi etniky (Alesina a La Ferrara, 2005).

Obecně lze tedy říci, že výzkum, ze kterého je i v současnosti nejvíce čerpáno (jak bude ukázáno dále), trpí velkými metodologickými i logickými neduhy. Podobně jako u jiných oblastí ekonomie, i zde trpí výzkumní pracovníci nedostatkem spolehlivých dat, které je často téměř nemožné získat. Dokladem je zdroj společný pro prakticky všechny rané studie využívající množství dat pro mezinárodní srovnání; jde o Atlas Narodov Mira (Atlas národů světa) sestavený v Sovětském svazu v 60. letech, ze kterého pochází i index roztříštěnosti (Easterly a Levin, 1997, s. 17).[6] Kromě faktu, že v této publikaci chybí mnoho relevantních dat pro Afriku (protože se datuje až k začátkům dekolonizace), na které ale byla analýza od začátku postavena, může být problémem i samotné rozdělení etnolingvistických skupin, což bylo předmětem kontroverzí (Alesina a La Ferrara, 2005, s. 30–31). Na první pohled může být i stáří Atlasu problematické, což bylo v pozdějším výzkumu adresováno (viz níže).

Velkým logickým nedostatkem výzkumu je zmíněná nejistota ohledně kauzality a endogenity etnické heterogenity. V případě reverzní kauzality, neproveditelnost skutečných experimentů a jen velmi omezená využitelnost tzv. „přirozených experimentů“[7] většinou neumožňuje vidět souvislost mezi ekonomickými veličinami a etnickou heterogenitou v jasně příčinném vztahu. Problém endogenity se pojí s regresními analýzami, hojně využívanými v tomto typu výzkumu. I když se většina autorů snaží problémem zabývat a do modelů jsou proto zaváděny kontrolní mechanismy (Efendic, 2010), jediným dlouhodobě spolehlivým řešením je zlepšení jejich kvality, plynoucí z pokročile rozvinutého teoretického základu, který zatím chybí.

[6] Ačkoliv materiál pochází z SSSR, ideologické zkreslení je bráno jako zanedbatelný problém (Easterly a Levin 1997, s. 17)

[7] Přirozený experiment by mohl spočívat například ve sledování ekonomického vývoje dvou států, jejichž etnické složení je identické. Bohužel, vliv dalších proměnných, například institucionální kvality, anebo vliv nepozorovaných faktorů by i tak bránil vynesení jednoznačných závěrů.

Polarizace a nepřímé efekty

Druhá vlna výzkumu se zaměřila na jiné výzvy než předchozí. Jednak se pozornost blíže soustředila formy heterogenity a přišla s novými měřítky, lépe osvětlujícími vztahy mezi etnickými skupinami, také ale bylo zpochybněno statické vnímání heterogenity, kterým se do té doby literatura vyznačovala.

Montalvo a Reynal-Querol (2005a) vytvořili na základě předchozích pokusů ***index polarizace***[8], který bere více v úvahu sociální napětí a vztahy mezi skupinami a při vyšších hodnotách heterogenity se chová zcela jinak než ELF. Autoři poté v analýze zahrnující obě měřítka nacházejí negativní vliv roztříštěnosti na růst, nicméně na rozdíl od polarizace tento vliv nepůsobí nepřímými cestami, jako např. snižováním investic nebo vyšší veřejnou spotřebou (Montalvo a Reynal-Querol, 2005a, s. 25–26).

Tento výsledek, ačkoliv jistě přispívá k tématu zapojením alternativního měřítka, jen potvrzuje neprůkaznost empirických údajů v kombinaci s dosavadním způsobem měření etnické heterogenity. Závislost výsledků na zvoleném indexu potvrzuje předpoklad, že jen rozměry a počet etnických skupin nevystihují dostatečně přesně povahu etnického složení určené země, zvlášť když je zkoumáno jeho působení na aktivity vyžadující kooperaci (např. poskytování veřejných služeb).

Ačkoliv data sestavená v pozdějších studiích vykazují s daty ze sovětského Atlasu poměrně velkou korelaci (např. Montalvo a Reynal-Querol, 2005, s. 14), v jednotlivých případech se mohou velmi lišit. Tyto nedostatky lze ilustrovat na dvou příkladech.

Jihoafrická republika ve studii Fearona (2003) vykazuje index roztříštěnosti 0,88, zatímco Montalvo a Reynal-Querol (2005) jí přiřazují hodnotu 0,469. Index polarizace druhá zmíněná studie stanovuje na 0,718. Je zřejmé, že různé zdroje dat vedly autory k dvěma zcela rozdílným hodnotám. V případě afrických států je problém nejen v existenci dat samotných, ale i v definici etnických skupin, na kterých se hodnoty zakládají (Fearon, 2003, s. 12). Blíže je tento problém adresován v další kapitole.

[8] Vzorec pro výpočet indexu je uveden v Příloze 1. Předchozí varianty indexu se již objevily v dřívějších studiích, ale nebyly užity v empirickém výzkumu.

Druhým příkladem je extrémní situace na Papuy Nové Guinei. Ve Fearonově studii má roztříštěnost hodnotu 1, což značí prakticky 100 % pravděpodobnost, že dva náhodně zvolení jedinci budou z různých etnických skupin. Oproti tomu, Montalvo a Reynal-Querol uvádějí číslo 0,354, pro polarizaci pak 0,669. Není třeba zdůrazňovat, jaké důsledky tato variabilita má pro studie využívající ekonometrické metody, především v kombinaci s kontrolními proměnnými využívanými pro posouzení situace v jednotlivých regionech. Hlavní výzvou tedy stále zůstává kvalita zdrojů dat a konzistentnější vymezení etnických skupin.[9]

V nedávných příspěvcích navazujících na základy teorie položené na přelomu tisíciletí byl jednak zapojen dynamičtější pohled na etnickou heterogenitu, také se ale objevily pokusy o bližší definování toho, jak vlastně heterogenita na růst působí.

Předpoklad, že etnická heterogenita je v čase poměrně stabilní, byl obsažen v základní studii Easterlyho a Levina (1997) a další autoři ho významněji nezpochybňovali. Campos et al. (2011) ale ve svojí práci tvrdí, že vývoj není možné ignorovat a jako příklady nabízejí války a migraci obyvatelstva, spolu s připomínkou, že hojně využívaná data jsou již téměř padesát let stará. Autoři využívají měřítka obsažená ve výše popsaných studiích, do kterých dosazují data získaná z národních statistik. S využitím Solowova růstového modelu pak zacházejí s heterogenitou jako s endogenní proměnou a docházejí k závěru, že jak roztříštěnost, tak i polarizace mají negativní vztah k ekonomickému růstu. Tento přístup je ale zatím v raných fázích a další studie tohoto typu, dle autorova vědomí, zatím neexistují.

V nedávné studii Erkana Görena (2014) pak dostaly jasnější obrysy poznatky, které výzkum do té doby nedokázal efektivně využít. Vytvořením modelu přímého a nepřímého působení etnické heterogenity (ve formě roztříštěnosti a polarizace) na ekonomický růst se autorovi podařilo ověřit myšlenku, že způsob a síla jejího vlivu se velmi liší v závislosti na používaném měřítku, respektive typu. Zásadní zprávou je vyzdvihnutí institucí jako faktoru, který může zjištěné negativní důsledky heterogenity omezit, nebo dokonce zvrátit (Gören, 2014, s. 11).

Většina citovaných studií zkoumala přímý vztah mezi heterogenitou a ekonomickým růstem. V poslední době je ale stále více diskutováno o nepřímých vlivech, čímž se problematika rozšiřuje z čistě růstové na rozvojovou. Toto rozšíření je vysoce relevantní, etnická

[9] Diskuzi na toto téma nabízí například Fearon (2003).

heterogenita je totiž často zkoumána právě na příkladech regionů a potažmo zemí, ve kterých ekonomický růst (ve smyslu růstu reálného HDP per capita) bývá v nesouladu s širším ekonomickým rozvojem.[10] Ekonomický rozvoj může být definován jako „*vícerozměrný proces zahrnující výrazné změny v sociální struktuře, postojích obyvatelstva a národních institucích, stejně jako zrychlení ekonomického růstu, snížení nerovnosti a vymýcení chudoby*“ (Todaro a Smith, 2012, s. 16). Zapojením nepřímých vlivů do analýzy ve třetí části práce bude tedy brán v úvahu ekonomický rozvoj v tomto pojetí.

Tabulka 1 ukazuje pro srovnání několik zemí, v nichž etnická heterogenita hraje důležitou roli. Z údajů je zřejmé, že úroveň roztříštěnosti, polarizace, počtu etnických skupin a úrovně růstu či rozvoje[11] nevykazují žádnou výraznou korelaci. Snad jedině inverzní vztah roztříštěnosti a polarizace je znatelný, což lze vysvětlit podobnou logikou, jakou využil Collier pro dominanci – při větším množství skupin je menší hrozba vykořisťování a konfliktu. Samotné hodnoty ale nesou malý význam. Dokladem toho budiž poměrně nízká polarizace v případě Rwandy. Generalizace prováděné čistě na základě analýz číselných hodnot heterogenity mohou tedy být velmi zavádějící.

[10] Konkrétně jde o případ Afriky, ale například i zemí bývalého SSSR.
[11] Růst a rozvoj jsou zde vyčísleny jako změna HNP na obyvatele dle parity kupní síly, respektive umístění v Human Development Report 2014.

Tabulka 1: Vybrané etnicky heterogenní země v perspektivě ekonomického rozvoje

Příklady zemí	Index roztříštěnosti (průměr)	Index polarizace	Dominance	Počet etnických skupin	HNP/ob. (PPP) 2014	Růst HNP/ob. (PPP) 1995 - 2014*	Umístění HDR 2014
Uganda	0,931	0,279	Ne	69	1740	5,5	164
Tanzánie	0,882	0,271	Ne	164	2530	5,3	159
Nigérie	0,847	0,404	Ne	537	5710	7,0	152
Středoafrická republika	0,803	0,578	Ne	103	600	1,3	185
Indonésie	0,765	0,529	Ne	763	10190	5,2	108
Bolívie	0,730	0,767	Ano	51	6290	4,0	113
Etiopie	0,726	0,778	Ne	140	1490	7,1	173
Jihoafrická republika	0,700	0,718	Dle definice	68	12700	3,7	118
Belgie	0,555	0,871	Ano	40	43030	3,5	21
Švýcarsko	0,555	0,724	Ano	56	59600	4,0	3
Rwanda	0,242	0,401	Ano	12	1630	6,7	151

*Počítáno metodou nejmenších čtverců.

Zdroj: CIA, World Christian Database (12), Světová banka, UNDP, Montalvo (2005a), Fearon (2003), Alesina et al. (2003).

Ve výsledku je tedy možné současný stav výzkumu charakterizovat následovně. Etnická roztříštěnost je v několika vlivných studiích spojena s přímým negativním efektem na ekonomický růst (Easterly a Levin, 1997; Alesina a La Ferrara, 2005; Montalvo a Reynal-Querol, 2005a; Gören, 2014). Menší shoda názorů panuje ve věci působení polarizace, která má nepřímý vliv v oblastech jako jsou investice nebo vzdělávání, zkoumaný blíže až v novějších studiích (Montalvo a Reynal-Querol, 2005a; Gören, 2014), zatímco starší studie kalkulují jen s roztříštěností.[13] Podmínky konkrétní země, kulturní souvislosti a role

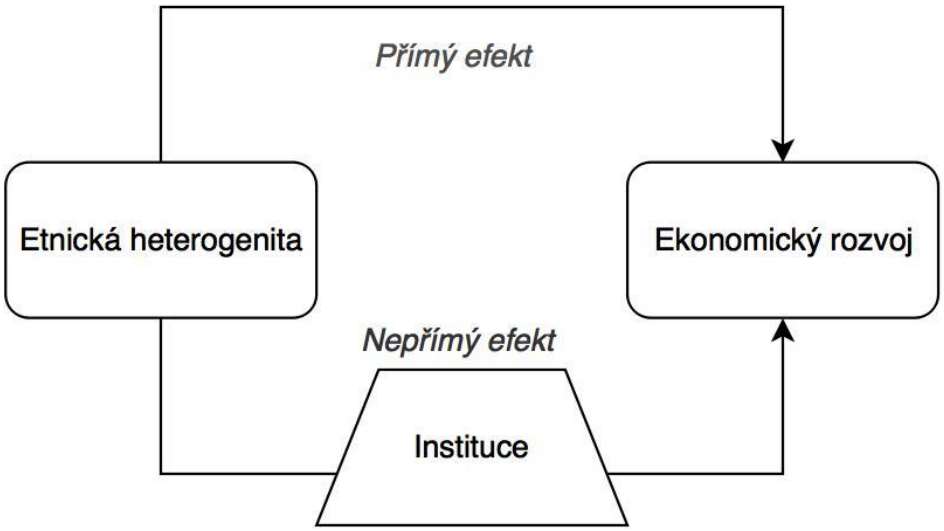
[12] WCD udává počty etnických skupin dle kombinovaných kritérií etnicity, jazyka a kultury. Rozlišení je velmi podrobné a rozděluje obyvatelstvo do detailně oddělených skupin, které často mohou sdílet většinu charakteristik.

[13] Ačkoliv alespoň stručně diskutují o nutnosti brát v úvahu vztahy mezi skupinami a ne jen jejich množství a velikost (Alesina a La Ferrara 2005, s. 32; Easterly a Levin 1997, s. 12).

institucí budou blíže zkoumány v další části, jelikož jde o aspekty, které podstatně rozšiřují záběr analýzy.

V tomto místě se zdá být vhodné obrátit pozornost k více strukturovanému teoretickému základu, který vychází z výše představeného pokroku ve výzkumu. Jak bylo uvedeno, etnická heterogenita tedy může působit na růst buď přímo, nebo nepřímo. Vzhledem k úzkému zaměření této práce bude ponecháno stranou kontroverzní téma kauzality a endogenity, přičemž logika práce bude založena na hlavním proudu výzkumu. Protože jde ale o příklad jedné země a ne komparativní studii mnoha vzorků, nemělo by při detailním posouzení reálií jít o metodický problém. Základní schéma je naznačeno v Grafu 1. Následuje charakteristika vlivů, podstatná vzhledem k jejich relevanci pro pozdější analýzu.

Graf 1: Vztah etnické heterogenity a ekonomického růstu

Zdroj: Vlastní zpracování.

Proč by měla etnická heterogenita mít přímý negativní vztah k ekonomickému růstu, jak se zdá být zřejmé z většiny studií? Ačkoliv se autoři na tento vztah zaměřují, jen zřídka se věnují vysvětlování jeho povahy a omezují se na formální vyjádření v růstových modelech (např. Campos et al., 2011, s. 9; Gören, 2014, s. 6). Zatímco Montalvo a Reynal-Querol (2005b) se zmiňují o větší obtížnosti v šíření inovativních technologií mezi etnickými skupinami, což přímo negativně ovlivňuje ekonomiku, dále věc nerozvádějí.

Alesina a La Ferrara (2005) oproti tomu předkládají stručnou mikroanalýzu. Podle ní etnicita může ovlivňovat preference a strategie jedinců, kteří pak jednají v jejich souladu ve prospěch skupiny. Logika toho přístupu pochází z teorie transakčních nákladů[14] a má zřejmé přímé i nepřímé dopady na veškerou ekonomickou aktivitu. Ve výsledku může sice etnická heterogenita přispívat k využití širšího spektra idejí, na druhé straně ale také může činit kooperaci obtížnější z důvodů různých jazyků, kulturních zvyklostí apod. (Alesina a La Ferrara, 2005, s. 7).

Zmírňování negativních aspektů heterogenity a využití těch pozitivních může být jedna z rolí institucí v zemi. Souvislost s institucionálním prostředím lze proto předpokládat u přímého i nepřímého vlivu, přičemž tato souvislost vyplývá z dosavadního výzkumu. Tyto vztahy budou definovány a dále použity v další podkapitole.

Nepřímé cesty vlivu, na něž může působit etnická heterogenita země, jsou nejrůznějšího typu. Pro účely této práce se zdá nejpříhodnější vycházet ze zatím nejucelenějšího schématu ve studii Erkana Görena (2014), který ho použil ve své analýze. Schéma částečně vychází z předchozího výzkumu. Kategorie budou v další podkapitole dány do souvislosti s příslušnými institucemi.[15]

Investice jsou v tomto směru diskutovány v mnoha předchozích studiích (např. Montalvo a Reynal-Querol, 2005a; Campos et al., 2011; Easterly a Levin, 1997), vzhledem k jejich nepominutelnosti ve stabilním ekonomickém vývoji. Jádro vztahu spočívá v riziku oportunistického a „rentu vyhledávajícího" chování, které pak vede k neoptimálním rozhodnutím při alokaci investiční aktivity v ekonomice (Gören, 2014, s. 4). V tomto případě se jedná o alokaci investic v rámci státu, méně už o toky přímých zahraničních investic ze zahraničí.

Etnický konflikt, aktivní či latentní, lze těžko z analýzy vynechat. Ačkoliv se literatura soustředí spíše na konflikty aktivní, jako jsou občanské války (Collier, 2001; Montalvo a Reynal-Querol, 2005b), obecně studie s termínem většinou zacházejí jako s proxy pro široké spektrum

[14] Souvislost institucionální teorie a transakční teorie bude přiblížena v další podkapitole.
[15] Fertilita, kterou autor zmíněné studie také využívá jako jednu z proměnných, sice nebude přímo zahrnuta do analýzy z důvodu komplexního charakteru jejích příčin, implicitně ale bude obsažena v části věnované politickým institucím.

konfliktů (Easterly a Levin, 1997; Easterly, 2001; Alesina a La Ferrara, 2005). Zatímco dopad válek na ekonomiku je relativně zřejmý, u latentních konfliktů je situace komplikovanější. Role institucí je zde zřejmá, navíc existuje souvislost mezi rizikem konfliktu a kvalitou institucionálního prostředí (Easterly, 2001, s. 4). Právě druhý typ konfliktů je pro tuto práci více relevantní.

Vládní spotřeba souvisí přímo jak s oportunistickým chováním spojeným s určitou etnickou skupinou, případně s korupcí (Cerqueti et al., 2011, s. 4; Mauro, 1995, s. 14), tak i s náklady na potírání nestabilní politické situace země (Gören, 2014, s. 5). Neoptimální alokace vládních zdrojů může souviset se slabými politickými institucemi, jak ukáže příští podkapitola.

S politickými institucemi souvisí i *politická nestabilita*, plynoucí z nerovnováhy v rozhodovacích pravomocech mezi etnickými skupinami. Úvahy o vlivu politického systému v podmínkách etnické heterogenní země se zabývali mnozí autoři (viz výše). Řešení politických konfliktů je pak nutné vnímat jako hru založenou nejen na odlišných názorech jednotlivců nebo politických seskupení, ale také na odlišných etnických původech.

Další kategorií je *lidský kapitál a vzdělávání*. V etnicky roztříštěných společnostech může být vzdělávání vážně negativně ovlivněno neexistencí konsenzu ohledně jeho podoby, jazyka, financování apod. (Easterly a Levin, 1997, s. 4). Jak intuice napovídá, zvláště v situaci vlády dominantní etnické skupiny může být minorita ve vzdělávání diskriminována, například ve výběru škol, používání jazyka, nebo poskytování financování z veřejných zdrojů. Ze zkušenosti z apartheidním režimem Jihoafrické republiky ale víme, že zvýhodňována může být i menšina na úkor většiny. Protože vzdělávání (alespoň do sekundární úrovně) bývá převážně poskytováno ve formě veřejné služby, je zde zřejmá souvislost s kvalitou vládní spotřeby.

Poslední nepřímou cestou vlivu etnické heterogenity v tomto schématu je *fungování trhu a povaha konkurence*.[16] Odlišné představy ohledně tržních pravidel mohou kopírovat rozhodnutí v různých sektorech ekonomiky, pokud je ovládají zástupci různých etnických skupin (Easterly a Levin, 1997, s. 12). Specifický hospodářský vývoj země determinuje, jakým

[16] V Görenově práci (2014) ještě figuruje zvlášť proměnná otevřenosti ekonomiky země, která má ale za účel komparativní analýzu souvislostí rozvoje a zapojení zemí do světového obchodu.

způsobem je rozděleno bohatství ve společnosti, ať už ve smyslu množství nebo sektorů. Například, jak ukáže další kapitola, průmyslová aktivita v Jihoafrické republice byla tradičně ve vlastnictví obyvatel evropského původu, stejně jako vlastnictví půdy. Vládní tržní opatření pak jsou tímto faktem nutně ovlivněna, přičemž mohou a nemusí být ekonomicky optimální.

1.2 Instituce a jejich role v rozvoji

Z předchozí podkapitoly je zřejmé, že institucionální prostředí má souvislost s působením etnicky heterogenního obyvatelstva na ekonomické veličiny skrz nepřímé cesty vlivu. Literatura se ale zatím nezabývala přesným vymezením takového vztahu. Jak tedy tento vztah přesně vypadá? Hrají instituce nějakou roli i v přímém vztahu?

Nová institucionální ekonomie je poměrně mladou ekonomickou disciplínou. Ačkoliv její rozvoj je spojen až s počátkem 90. let 20. století, základy, ze kterých vychází, byly pokládány jinými významnými ekonomy. Mezi nimi je nutné zmínit Ronalda Coase a Olivera Williamsona, kteří do ekonomické teorie uvedli a pevně zakotvili princip transakčních nákladů (Williamson, 1975, kap. 1). V pozdější Williamsonově studii (1991) je povaha transakčních nákladů vztažena k různým institucionálním prostředím, přičemž instituce jsou chápány jako prostředek jejich snižování, čímž ulehčují fungování trhu.

Za základ výzkumu institucí je dnes považována práce Douglasse C. Northa (1990), který z výše uvedených autorů vycházel při vytváření své teorie.[17] Instituce jsou dle jeho definice *„pravidla hry ve společnosti či, více formálně, lidmi vytvořená omezení, která formují lidskou interakci*“ (North, 1990, s. 7; vlastní překlad).[18] Dále uvádí, že „*institucionální struktura bude utvářet směr, kterým se ubírá získávání znalostí a schopností a tento směr bude rozhodujícím faktorem v dlouhodobém ekonomickém vývoji dané společnosti*“ (North, 1990, s. 45, vlastní překlad).[19]

Institucionální ekonomie přispěla ekonomické teorii obecně především zpochybněním některých omezujících součástí neoklasického přístupu, což otevřelo nové možnosti

[17] Přesto sám North (1990) upozorňuje, že jeho přístup k transakčním nákladům se od Williamsonova v mnoha ohledech liší a oba přístupy se shodnou jen na základních principech.
[18] V originále: „Institutions are the rules of the game in a society or, more formally, are the humanly devised constraints that shape human interaction.“
[19] V originále: „…(1) the institutional framework will shape the direction of the acquisition of knowledge and skills and (2) that direction will be the decisive factor for he long-run development of that society.“

ve zkoumání vlivu prostředí na ekonomické procesy. Toto paradigma sdílí s širší veřejností rozvojových ekonomů, mimo jiné i těch již zmíněných v minulé podkapitole. Pomocí studování procesu institucionální změny je předkládán nový pohled na příčiny rozdílů mezi úrovněmi ekonomického rozvoje různých zemí (North, 1990; Acemoglu et al, 2005).

North (1990) instituce dále rozděluje na ***formální*** (např. politická, soudní a ekonomická pravidla) a ***neformální*** (např. nepsaná pravidla a normy chování), přičemž neformální pravidla jsou součástí kultury. Jejich neustálá interakce a postupná změna může sloužit jako užitečný nástroj k pochopení ekonomické historie.

Proces vzniku formálních pravidel je nasnadě. To, jakým způsobem probíhá, je ale determinováno pravidly neformálními, jejichž vznik je mnohem komplexnější a dlouhodobější. Ačkoliv o roli kultury jako rozhodujícího faktoru v komparativním ekonomickém vývoji nejsou důkazy (Acemoglu et al, 2005, s. 420), její vliv by neměl být zanedbán. Například Guiso (2006) tvrdí, že kultura ovlivňuje ekonomické a politické preference, a to hlavně tím, jak daná společnost vnímá nejistotu a důvěru. Diskuzi na toto téma se nevyhne žádná hlubší analýza institucionálního vývoje, ale i autoři s velmi podobným teoretickým aparátem mohou dojít k ne zcela kompatibilním závěrům. Například, North (1990) podstatnou část své studie věnuje vysvětlování původu rozdílné ekonomické historie Severní a Jižní Ameriky, který podle něj pochází z dědictví anglické, respektive španělské institucionální tradice. Acemoglu et al. (2005) sice také čerpá z koloniálních zkušeností, ale využívá je k tomu, aby ukázal nekonzistentnost vlivu kultury a skutečného ekonomického vývoje, mimo jiné poukazováním na podstatně menší úspěchy britských kolonií mimo Ameriku. Jako určující faktor vývoje tak označuje spíš prostředí kolonizované země, než tradice metropole (Acemoglu et al., 2005, s. 419). I přes různé přístupy se autoři shodují v závěru, že determinantem ekonomického rozvoje je institucionální vývoj.

Acemoglu et al. (2005) navázal na Northovu myšlenku vzájemného ovlivňování **politických** a **ekonomických** institucí a rozvedl ji do uceleného rámce. Jeho centrem je rozdělení politické moci ve státě, ze které pak vychází tvorba politických a potažmo ekonomických institucí. Ty zase zpětně ovlivňují rozdělení „de facto“ politické moci, která může a nemusí být totožná s mocí „de iure“ (Acemoglu et al, 2005, s. 391). Pokud vznikne nesoulad mezi těmito dvěma typy, existuje riziko konfliktu, čemuž by měla odpovídat příslušná institucionální změna.

Nicméně aplikace institucionální logiky na konkrétní regiony je stále živým tématem tohoto ekonomického proudu. Ačkoliv přístup získal velký vliv v ekonomii,[20] konsenzus ohledně působení kvality institucí na ekonomický výkon stále neexistuje. Jistou nezralost výzkumu podtrhává vznik dvou proudů institucionální ekonomie, které jsou spolu v poměrně ostrém střetu.

Výše představený výzkum, plynoucí z Northovy tradice, bývá označován jako „new institutional economics" (NIE).[21] Pravděpodobně hlavní neshoda s druhým proudem, „institutional political economy" (IPE),[22] se týká kauzality vztahu mezi institucemi a ekonomickým růstem či rozvojem. Chang (2011a) ve svém velmi diskutovaném článku, případně pak v odpovědi četným kritikům (2011b), důrazně zpochybňuje jednostrannou kauzalitu mezi kvalitou institucí a rozvojem, kterou nahrazuje kauzalitou obojetnou. Nicméně v nedávné době se problémem kauzality začali zabývat i ekonomové hlavního proudu, včetně Northa (Castellana et al., 2012, s. 11). Tento koncepční problém je stejného rázu jako u výzkumu, který byl představen v minulé podkapitole.

Další velký rozdíl lze vidět v tom, jak NEI a IPE chápou roli státu v ekonomice. Zatímco první přístup nijak zvlášť nepočítá se státem jako s aktivním účastníkem a z důvodu neoklasických předpokladů lidského chování ho omezuje na rámec veřejné volby (Castellana et al, 2012, s. 6), IPE zdůrazňuje aktivní roli státu a trh samotný vnímá jako konstrukt, který bez státu nemůže fungovat, přičemž zároveň obhajuje výhody státního vlastnictví v ekonomice (Chang, 2011a, s. 8).

Na těchto základech pak vyrůstají rozdílné implikace pro praktické zásahy v procesu institucionální změny. Chang (2011a, 2011b) výrazně kritizuje přenášení západních principů „good governance" do rozvojových zemí na základě neslučitelných lokálních kulturních a historických cest vývoje. Obecněji vzato, neoklasické základy, které NIE sice ne exkluzivně, ale přesto přijala, jsou v kontrastu s neortodoxním přístupem IPE, který neváhá zpochybňovat

[20] Instituce se staly součástí nejen rozvojové ekonomie, ale například i strategického managementu. Důvodem je vzrůstající váha tzv. „emerging markets" ve světové ekonomice; právě studování těchto trhů vyžaduje institucionální perspektivu.
[21] V překladu Nová institucionální ekonomie. Termín pochází z Williamsonovy publikace z roku 1975, tedy z doby dlouho před základy položenými v Northově práci.
[22] V překladu Institucionální politická ekonomie.

(mimo jiné) zásady volného trhu, soukromých vlastnických práv nebo roli státu, ale především samotný pojem „lepších“ institucí (Chang, 2011a, s. 5–10).

Přesto se diskuze nad kontroverzními tématy zdá být obohacující pro mainstreamovou institucionální ekonomii, jejíž problémy s kauzalitou a univerzalitou institucí jsou zřejmé již od dob Northova průlomového článku. V současné době lze pozorovat pokrok v otázce přenositelnosti západních institucí do rozvojového světa, která byla již zpochybněna oběma proudy (Castellano et al, 2012, s. 12). V druhé kapitole, věnované institucionálnímu prostředí Jihoafrické republiky, bude tento širší teoretický základ dále využit.

Kritika se ale neomezila jen na dva popsané souběžné přístupy. Podobně jako vlivu kultury, institucionální vývoj byl nadřazen i vlivu geografických faktorů (Acemoglu et al, 2005, s. 35). Geoffrey Sachs (2003) například vyjadřuje obavu, aby tím nebyla problematika rozvoje omezena jen na instituce a nedošlo tak k přílišnému zúžení pozornosti na jeden aspekt problému (podobná varování prezentuje i Chang (2011a)). Role geografie by měla doprovázet zkoumání institucí, protože zvláště v některých částech světa měly přírodní podmínky zásadní důsledky pro rozvoj – mezi jinými například malárie v Africe (Sachs, 2003). Z odlišné logiky geografického a institucionálního přístupu také vyvstává hlubší rozkol spíš filozofického charakteru – pokud je příčinnou nerovnosti geografie, zdá se být povinností rozvinutých států poskytovat pomoc těm méně rozvinutým, což je v protikladu s myšlenkou špatného vládnutí, zapříčiněného nefungujícími institucemi. Diskuze tohoto tématu ale přesahuje možnosti této práce.

Nicméně, v případě „soupeření“ mezi teoriemi zaměřenými na kulturu, geografii a instituce, nemusí nutně jít o zcela neslučitelné přístupy. Stručná úvaha o jejich vzájemném působení může být prospěšná pro lepší pochopení komplexního vztahu, jaký mají etnicita, instituce a ekonomický rozvoj, a tím i pro tuto práci. Pokud geografii postavíme na začátek kauzálního vztahu, je intuitivní předpoklad, že kultura vznikala pod silným vlivem lokálních přírodních podmínek. Kulturní znaky, jak tvrdí Richard Dawkins (1976) ve své slavné práci, se mohly vyvíjet na evolučním základě a kultura určité komunity dneška je tak souhrnem těch „úspěšných“ reakcí na přírodní podmínky. Následný vztah mezi kulturou a neformálními a formálními institucemi byl již zmíněn výše.

Etnická heterogenita současného světa je dána kombinací přírodních podmínek, stáří osídlení a migrací (Ahlerup et al, 2011, s. 7). Pokud etnicky bohatá společnost, jak naznačuje výzkum použitý v předchozí podkapitole, stojí při vytváření institucí před těžším úkolem, než společnost etnicky homogenní, je tím celý systém vztahů propojen. Ať už je na místě evoluční pojetí etnicity, vycházející z Dawkinsovy práce, nebo konstruktivistický přístup, zdůrazňující roli silného státu a proces působící na etnicitu „shora", geografii nelze zanedbat. Koneckonců, příklad koloniálního vývoje, který používá Acemoglu et al. (2005) pro podložení své teorie o nadřazenosti institucí při vysvětlování rozdílů rozvoje mezi státy, se zakládá na rozdílné vybavenosti přírodními zdroji a z toho plynoucím chování kolonizátorů při vytváření institucí. Geografie je tedy i v tomto institucionálním přístupu implicitně obsažena.

Největší výzvou pro ekonomy zůstává nejspíš Afrika a především její subsaharská část. V jejím případě, diskuze musí nutně zahrnovat vliv přírodních podmínek jako je klima (např. tropické nemoci, jak zdůrazňuje Sachs) nebo přírodní zdroje (nerostné suroviny o kterých mluví Acemoglu), tradice vzešlá z kolonizace, institucí, kulturní, jazykové a etnické heterogenity. Bohužel ke spojení těchto přístupů zatím nedošlo a výzkum stále bojuje s problémem průkaznosti výsledků. Příspěvkem k debatě o Africe je Osmanova práce (2011), která se týká právě subsaharského regionu. Jeho empirická studie navazuje na argument Easterlyho a Levina (1997), že tradiční neoklasická růstová logika v tomto případě ztrácí půdu pod nohama, a vyzdvihuje význam institucí na úkor makroekonomické analýzy; stejně tak ale přiznává, že zatím nejasný vztah etnického konfliktu a růstu je při podobných analýzách problémem (Osman, 2001, s. 9–11).

Moderující role institucí

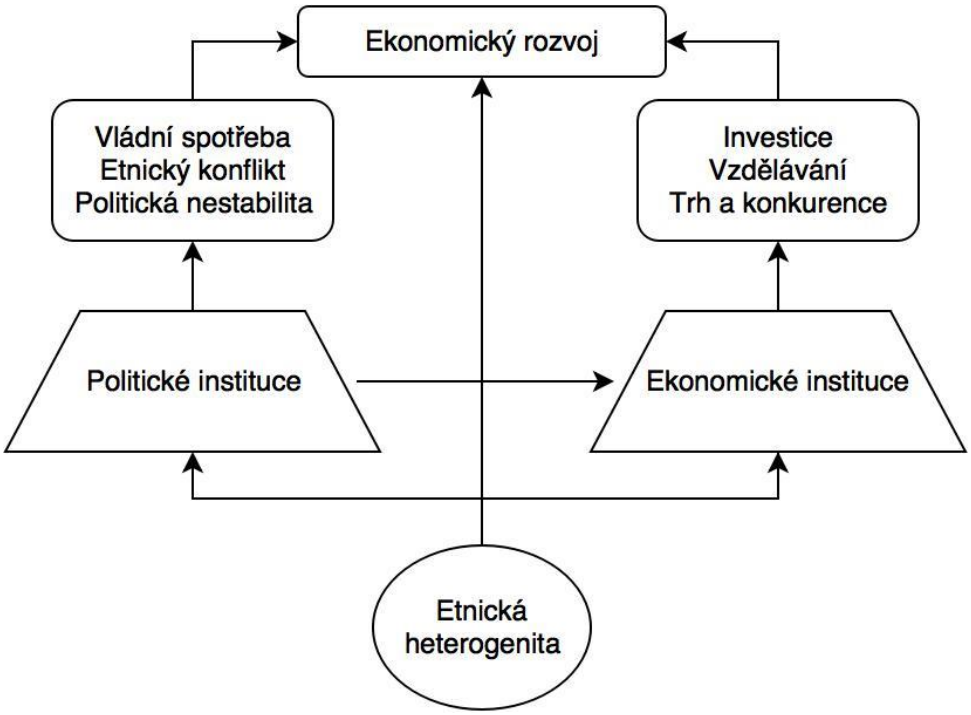
Vzhledem k již zhruba dvacetiletému vývoji výzkumu institucí v současné době existuje obrovské množství studií, které vykazují malou koherenci ve smyslu teoretickém i metodologickém. Snaha do růstových modelů neoklasického zaměření dosadit i instituce a další faktory způsobuje zmatek nejen při porovnávání výsledných efektů, ale také v interpretaci proměnných. Obecně studie nacházejí vysoký efekt institucí na ekonomický výkon (nejčastěji měřený jako HDP na hlavu), zatímco efekt na ekonomický růst už je slabší a neprůkazný (Efendic, 2010, s. 13). Literatura využívající růst jako závislou proměnnou také trpí zkreslením způsobeným možnou tendencí výzkumných pracovníků prezentovat jen

pozitivní data (Efendic, 2010, s. 8). Meta-analýza zmiňuje i problémy endogenity institucí a upozorňuje, že mnoho studií se jimi vůbec nezabývá, což může zcela změnit výsledek analýz (Efendic, 2010, s. 10).

Nicméně, cílem této práce není zkoumat přímé efekty, které instituce mají na ekonomický výkon či růst. Ačkoliv neexistuje shoda o vhodných metodologických postupech, univerzalitě institucí a procesu institucionální změny, zdá se z dosavadní literatury nezpochybnitelné, že instituce mají význam v ekonomickém rozvoji.

Pokud teď blíže aplikujeme poznatky o institucích na vztah mezi etnickou heterogenitou a ekonomickým rozvojem, můžeme vytvořit jednoduchý model jejich vzájemného působení. Graf 2 poskytuje propojené schéma zahrnující instituce, dle vztahu založeného na studii Acemoglu et al. (2005). Omezujícím faktorem schématu je fakt, že instituce vstupují jen do role nepřímé, tedy jsou jakýmsi mediátorem. Pro zjednodušení není do úvahy zahrnuta možná interakce mezi neformálními institucemi a etnickými charakteristikami jednotlivých skupin, které pak přímo ovlivňují ekonomiku (zvyky, lokální normy apod.). Povaha takového vztahu je zatím nezmapovaným územím.

Graf 2: Vztah etnické heterogenity, institucionálního prostředí a ekonomického rozvoje

Zdroj: Vlastní zpracování, založeno na Gören (2014) a Acemoglu et al. (2005).

Je nutné upozornit, že graf ukazuje vztah mezi politickými a ekonomickými institucemi jen velmi schematicky. Je třeba mít na paměti, že ekonomické instituce jsou determinantem rozdělení „de facto“ politické moci ve státě a zpětně tedy také ovlivňují instituce politické.

Působení etnické heterogenity na vládní spotřebu, pravděpodobnost etnického konfliktu a politickou nestabilitu bude primárně podmíněno charakterem (potažmo kvalitou) politických institucí země. Mezi ty patří ústava a další zákony, týkající se politických práv obyvatelstva (volební právo, odvolatelnost zástupců, regulace občanské společnosti apod.) a fungování politických institucí (např. složení a fungování vlády, pravomoci parlamentu, zamezení možného zneužití moci). Politické instituce lze rozdělit na inkluzivní a extraktivní, dle míry centralizace a plurality (Acemoglu a Robinson, 2012, s. 95).

Kupříkladu v zemi, jejíž etnické složení bychom mohli charakterizovat jako vysoce polarizovanou formu dominance, budou pravidla vládnutí ovlivňovat blahobyt skupiny, která není u moci. Extraktivní politické instituce by umožňovaly zneužívání moci vládnoucí skupiny pro vykořisťování druhé skupiny, ať už menšiny, či většiny. Nedostatek zákonných brzd by nebránil vládě v utrácení prostředků na předražené projekty, určené výhradně pro blahobyt skupiny, ke které sami přísluší. Toto vykořisťování zvyšuje napětí ve společnosti a může se přetavit v etnický konflikt. Případně, pokud by vláda sestávala ze zástupců obou skupin, ale pravidla kooperace (či jejich vynucení) nebyla dostatečně nestranná, názorový střet a následnou politickou krizi by bylo velmi obtížné, či nemožné, řešit v mezích stanovených formálními pravidly.

Ekonomické instituce budou determinovat vliv etnické heterogenity na investice a jejich alokaci, vzdělání a fungování trhu včetně charakteru konkurence. Přirozeně bude jejich tvorba podmíněna institucemi politickými. Mezi ekonomické instituce patří například ochrana vlastnických práv, přístup k bankovnímu trhu, přístup ke vzdělání a profesnímu školení apod. Jejich struktura ovlivňuje ekonomické motivace ve společnosti (Acemoglu a Robinson, 2012, s. 55).

Pokud tedy například etnicky heterogenní společnost nedisponuje dobře fungujícími ekonomickými institucemi, je ekonomika náchylnější k obecně neoptimálnímu chování, které vede členy etnických skupin k přirozené preferenci jejich vlastní skupiny před ostatními. Některými z mnoha důsledků mohou být: investice proudící jen do regionů, kde daná skupina

tvoří podstatnou část obyvatelstva; absence bankovního trhu, ke kterému by měly přístup všechny skupiny, přičemž vyloučené skupiny jsou nuceny se spoléhat na interní neformální mechanismy; existence černého trhu jako hmatatelný důsledek exkluzivního charakteru přístupu na trh zboží a služeb.

Tím se analýza dostává do nejtěžšího bodu, kterým je samotné posuzování kvality institucí. Regresní analýzy, na kterých stojí dokazování vztahu mezi institucemi a růstem, využívají obecně velmi různorodých agregátních ukazatelů – např. měřítka ekonomické svobody (The Heritage Foundation), ekonomického prostředí (Doing Business), kvality vlády (Světová banka), korupce (Transparency International) apod. Hlasy některých ekonomů, že je třeba výsledky analýz nepřeceňovat a soustředit se na širší souvislosti, lepší definice a měření, jsou na místě (např. Shirley 2008; Voigt 2013). V současnosti tedy stojí výzkum před zásadní výzvou. Jak měřit instituce dostatečně kvalitně, aby bylo možné ze srovnání mezi zeměmi vyvozovat závěry pro směr kauzality mezi ekonomickým rozvojem a institucemi? Tato práce nemá ambice na otázku poskytnout odpovědi. Místo toho bude v dalších kapitolách analyzováno institucionální prostředí jediné země, čímž bude možné do věci proniknout podstatně hlouběji, než kam sahají komparativní studie založené na kvantitativních ukazatelích. Tento postup, zaměřený na detail, přispívá k rozlišení různých institucí a pochopení jejich skutečného vlivu (Shirley, 2008, s. 98).

Tabulka 2 poskytuje náhled vztahu mezi etnickou heterogenitou a ekonomickým rozvojem, s ohledem na kvalitu institucí dle konvenčního způsobu jejího měření. Z nejčastěji používaných měřítek jsou zde využity Governance indicators Světové banky. Podobná agregátní měřítka byla v poslední době stabilně kritizována (Shirley 2008, s. 84; Glaeser et al. 2004, s. 5–9).

Tabulka 2: Polarizace a její nepřímý vztah k ekonomickému růstu

Příklady zemí	Index roztříštěnosti (průměr)	Index polarizace	Kontrola korupce	Efektivita vlády	Politická stabilita	Kvalita regulace	Právní stát	Možnost vyjádření a odpovědnos	HNP/ob. (PPP) 2014
Tanzánie	0,882	0,271	23	27	27	41	39	42	2530
Uganda	0,931	0,279	12	38	16	39	40	30	1740
Rwanda	0,242	0,401	77	56	43	59	61	17	1630
Nigérie	0,847	0,404	7	12	5	24	12	30	5710
Indonésie	0,765	0,529	34	55	31	49	42	53	10190
Středoafr. republika	0,803	0,578	11	1	0	6	1	8	600
Jihoafrická republika	0,700	0,718	54	65	43	64	64	68	12700
Švýcarsko	0,555	0,724	99	100	94	97	98	99	59600
Bolívie	0,730	0,767	30	30	32	20	13	48	6290
Etiopie	0,726	0,778	41	36	10	16	39	13	1490
Belgie	0,555	0,871	91	88	70	85	89	95	43030

Poznámka: Hodnoty indikátorů institucionální kvality jsou percentily za rok 2014.

Zdroj: Světová banka, Montalvo (2005a), Fearon (2003), Alesina et al. (2003).

Země jsou tentokrát seřazeny vzestupně dle úrovně polarizace. Opět nelze pozorovat žádný jasný vztah mezi hodnotami. Teoreticky nejhorší situace by měla být v etnicky roztříštěných a zároveň polarizovaných zemích, které nedisponují kvalitními institucemi. V praxi je ovšem etnická a institucionální charakteristika Bolívie a Etiopie velmi podobná, zatímco úroveň HNP na hlavu se podstatně liší. Jde o statický pohled, který nebere v úvahu historický vývoj institucí. Samotné korelace tedy neposkytují žádné výraznější vodítko pro mezistátní srovnání. Jedním z důvodů může být fakt, že etnická heterogenita působí jen skrz určité cesty vlivu a agregátní hodnoty tedy nemohou tyto cesty odkrýt.

Jedině důkladný pohled na situaci konkrétní země se může soustředit na instituce jako takové a neomezovat se na číselné hodnoty zahrnují široké spektrum faktorů. Je tím odstraněn jednak metodologický problém kauzality, také ale není potřeba využívat komparaci zjednodušujících

číselných hodnot. Určité vodítko při zkoumání institucionálního vývoje mohou snad přinést časové řady hodnot jednoho státu, pokud se zásadně nezměnil jejich obsah. Další kapitola tento přístup využije.

2. Etnická a institucionální charakteristika Jihoafrické republiky

Na základech představených v první kapitole je teď možné kvalifikovaně zmapovat vývoj konkrétní země – Jihoafrické republiky. Tato země, zatížená komplikovanou minulostí, byla z evropského pohledu důležitá již dlouho před tím, než byl kolonizován zbytek kontinentu. Díky tomu je k dispozici více než 300 let historie oblasti, ve které se mísily různé vlivy starého kontinentu s etnicky rozmanitým domácím obyvatelstvem. Pro účel této práce bude vývoj v první části kapitoly rozdělen do několika etap, pomocí nichž lze nejlépe ilustrovat logiku inkrementálního institucionálního pokroku.

2.1 Historie etnického a institucionálního vývoje

První slova preambule Ústavy Jihoafrické republiky znějí následovně: „*My, lid Jižní Afriky, uznáváme křivdy naší minulosti*;“ (Constitution, 1996, s. 3; vlastní překlad).[23] Je zřejmé, že již první věta nejdůležitějšího právního dokumentu má směřovat k atmosféře usmíření. Křivdy, o kterých je řeč, započaly po příchodu prvních kolonistů v 17. století a trvaly až do 90. let 20. století.

Období od začátku kolonizace do konce apartheidu lze ilustrovat na několika etapách. V této podkapitole bude použito orientační členění do čtyř období: od počátku kolonizace do převzetí kolonie Brity (1652–1806), územní expanze a konflikty (1806–1870), těžba nerostů, unie a segregace (1870–1948), apartheid (1948–1994). Vzhledem k zaměření kapitoly budou zdůrazněny jen některé aspekty historického vývoje, důležité pro pochopení institucionálního vývoje a jeho vyústění do post-apartheidního období.

Dvě hlavní etnické skupiny obývaly oblast Jižní Afriky při příchodu evropských osadníků v polovině 17. století, a sice Khoisan a Bantu; původní obyvatelé oblasti, lid Khoikhoi a San (z toho souhrnný název), byli v této době již v silné menšině oproti bantuským kmenům (Feinstein, 2005, s. 13–21). Pro Khoisan byl počátek kolonizace výzvou, na kterou neměli sílu ani prostředky reagovat a brzy byli zcela marginalizováni. I do oblasti Jižní Afriky byli v průběhu předchozích staletí postupně vytlačeni bantuskými kmeny (Feinstein, 2005, s. 22). Potomci

[23] V originále: „We, the people of South Africa, Recognize the injustices of our past;“.

těchto příchozích kmenů, jež budou v této práci nazýváni Afričané,[24] dnes tvoří asi čtyři pětiny obyvatel země, hovořící čtyřmi rodinami jazyků. (Statistics South Africa, 2015, s. 42; Britannica).

V tomto prvním období tvořili příchozí osadníky Holanďané, Němci a Hugenoti, kteří byli dováženi jako farmáři z Evropy, původně čistě se snahou zajistit základnu pro námořní cesty. I z tohoto důvodu čítala Kapská kolonie ještě na konci 18. století jen asi 22 000 Evropanů (Feinstein, 2005, s. 257). V době před objevením bohatých nerostných zdrojů byli osadníci odkázáni na nepříliš spolehlivé srážky a zároveň neměli, na rozdíl od některých jiných kolonií, k dispozici pracovní sílu, kterou začali nacházet až po sto letech při rozšiřování kolonie na sever a východ. Tento fakt, jak bylo uvedeno v předchozí kapitole, nutně determinuje charakter ekonomické aktivity a tím i formování institucionální struktury. Nedostatek pracovní síly byl kompenzován dovozem otroků, ačkoliv místní domorodí obyvatelé byli později naopak vyváženi jako otroci například do Brazílie. Otrokářství bylo v Jižní Africe zakázáno až v roce 1834, kdy se počet otroků pohyboval kolem 36 000 (Feinstein, 2005, s. 33, 53; Britannica).

Absence důležité komodity držela ekonomiku kolonistů trvale na nízké úrovni. Obrovské plochy země se postupně přeměnily na búrské dobytkářské farmy velkosti řádově větší (dle odhadů průměrně čtyřicetkrát), než byly v té době k nalezení v Severní Americe (Feinstein, 2005, s. 25). Búrové tedy byli velkou hospodářskou silou. Nizozemská Východoevropská společnost řídila aktivitu svých kolonistů a byla vedoucí mocí v oblasti až do zabrání Kapské kolonie Brity v roce 1806.

Tato událost je určující pro další vývoj, jednak kvůli institucionálním změnám přineseným Brity, ale i z hlediska rozvoje Jižní Afriky pod křídly největší koloniální říše světa. Restriktivní charakter obchodu ovládaného Nizozemci se uvolnil, začaly se vyvíjet finanční instituce a v neposlední řadě svou roli do budoucna sehrála i angličtina jako oficiální jazyk (Feinstein, 2005, s. 29). Nizozemský a britský vztah ke koloniím vykazoval určité rozdílné rysy. Jedním z nich je přístup k vládnutí, Britové totiž v případě kolonií často využívali nepřímé správy. V Jižní Africe byl zaveden systém guvernérů, jejichž původně poradní orgán se později přeměnil na zákonodárné shromáždění se zástupci osadníků – tedy předchůdce parlamentu

[24] Jde o terminologii převzatou z knihy Economic history of South Africa od Charlese Feinsteina. Termín je samozřejmě zavádějící, protože i Khoisan jsou původem Afričané.

(Britannica). Tato výrazná změna v politických institucích byla doprovázena podobně zásadní změnou v oblasti ekonomické. Zatímco dříve Evropané neměli výhradní vlastnická práva k půdě, kterou obdělávali, a navíc museli platit poplatky vládě, britská správa tento de facto nájemní systém nahradila absolutním vlastnictvím (Britannica). Tímto tedy půda přešla z rukou domorodců, přes koloniální správu až do rukou samotných osadníků.

Pokud jde o etnické záležitosti, Britové v zákonech reagovali, podobně jako Nizozemci předtím, na zhoršující se nedostatek pracovní síly. Tento problém pak Jižní Afriku trápil i v dalším století. Hned v tzv. „Prohlášení o Hottentotech" z roku 1809 byla upevněna pravidla o povolení k pohybu pro Khoisan, ale i pro Barevné[25] (Coloured), tedy míšence, se kterými bylo zacházeno jako se samostatnou rasovou skupinou (1809. Hottentot, Padraig O'Malley). Pravidla se relativně často měnila, významněji v roce 1828 či později 1841, kdy byl prosazen „Masters and Servants Ordinance", jenž jako první zákon upravoval pracovní právo všech ras – Khoisan, Barevných a Afričanů (1828. Ordinance; 1841. Masters, Padraig O'Malley). Kromě otroků, jejichž počet se po abolici již nemohl zvyšovat, přišly pokusy o import dělníků, pocházejících ponejvíce ze sousedních zemí (Mosambik, Malawi) a později z Indie (Feinstein, 2005, s. 54, 65). Jak je zřejmé, právě v tomto období došlo k dovršení extrémně roztříštěné etnické skladby obyvatel a k její polarizaci, vtělené do institucionálního prostředí.

Ke konci období existovaly na území dnešní Jihoafrické republiky čtyři koloniální celky – dvě nezávislé búrské republiky a dvě britské kolonie.[26] Boje s domorodým osídlením trvaly intenzivně zhruba od 80. let 18. století až do 60. let 19. století, kdy už většina autonomních afrických států podléhala převaze evropské síly (Britannica). Spory mezi Búry a Brity sice nakonec vyústily v ozbrojený konflikt na přelomu století, Evropané se ale obecně shodovali na postupu proti domorodému obyvatelstvu. O tom svědčí fakt, že Britové do záležitostí mezi Búry a domorodci nezasahovali (Feinstein, 2005, s. 31).

Ve třetím sledovaném období (přibližně od roku 1870) tvořily přeživší africké říše jednu ze tří zájmových skupin v oblasti. Mezi ně patřily například Basutoland (dnešní Lesotho), Říše Zulu nebo Swazijsko. Dalšími skupinami byli jednak tradičně farmáři, nově ale i důlní společnosti, které od nálezu diamantových a zlatých ložisek v 60., respektive 80. letech 19. století získávaly

[25] Barevní obývali historicky převážně Kapskou kolonii/pozdější Kapské provincie.
[26] Kapská kolonie, Natal, Transvaal a Oranžský svobodný stát.

stále silnější vliv (Feinstein, 2005, s. 35). Doly byly samozřejmě ovládány výhradně bílým kapitálem, přičemž domorodí obyvatelé byli zbaveni práva na jakékoliv vlastnictví diamantů a zlata, nebo i obchod s nimi (1872. Proclamation, Padraig O'Malley). Zákon z roku 1893 (1893. Mining, Padraig O'Malley) pak explicitně zakazoval Afričanům, Asiatům nebo Barevným vykonávat jiné než nekvalifikované práce. Tato omezení jasně implikují snahu bílé populace zamezit jakékoliv emancipaci ostatního obyvatelstva. Mzdy těchto pracovníků byly uměle udržovány na minimu. Přesto ekonomické podmínky postupně přinutily zákonodárce povolit těžařským domům mzdy zvednout alespoň tak, aby konkurovaly mzdám v dalších odvětvích rozvíjejícího se průmyslu (Feinstein, 2005, s. 79).

Právě rozvoj průmyslu byl určujícím pro určité zlepšení životních podmínek diskriminovaného obyvatelstva. Nedostatek pracovní síly se palčivě projevil při první světové válce a od té doby nezbývalo než postoupit některé kvalifikovanější pozice původně bílých zaměstnanců (Feinstein, 2005, s. 127). Nicméně, mzdy byly stále v silném nepoměru vůči mzdám bílých, navíc stávky Afričanů byly zákonem označeny za trestný čin (1911. Native Labour, Padraig O'Malley).

Zatímco průmysl trápil nedostatek pracovních sil a slabá efektivita, zemědělství se muselo vyrovnávat se stálým úbytkem pracovníků na úkor dolů a právě i průmyslu, přičemž jeho produktivita byla nízká (Britannica). V souladu s rasovou ideologií byly jako řešení zavedeny dotace pro bílé farmáře, ačkoliv vyvlastňování půdy od ostatních obyvatel bylo běžnou a schvalovanou záležitostí (Feinstein, 2005, s. 43, 71). Parlament nově vzniklé Unie Jižní Afriky (1910) pokračoval v kurzu předchozího období. „Natives Land Act“ (1913, Padraig O'Malley) stanovil, že domorodci budou vlastnit 7,3 % půdy Unie, jež spojila dosavadní čtyři kolonie v jednu, a zakázal jim vlastnit nebo si najímat půdu mimo jim vyhrazené oblasti.[27] Jak ale poznamenává Feinstein, podíl zkresluje fakt, že rozsáhlé bělošské oblasti na západě nebyly příliš úrodné; k tomu je nutné poznamenat, že neexistovala kooperace s bílými farmáři, tudíž i mnoho dobré půdy bylo postupně zničeno nekvalifikovaným zacházením Afričanů a domorodé oblasti by bez remitencí z měst hladověly (Feinstein, 2005, s. 43, 71).

Institucionální uspořádání bylo tedy naprosto slepé k reálným ekonomickým podmínkám a jeho charakter byl silně exkluzivní. K udržení status quo přispívala jednak vzrůstající cena

[27] Zákaz vlastnění a najímání půdy začalo platit v Kapské provincii až v roce 1923.

zlata při problémech zlatého standardu, jistě ale také rasová politika, která držela většinu obyvatelstva na pokraji bídy a nedávala téměř žádný prostor k její emancipaci. „Native Urban Areas Act“ (1923) omezoval pobyt Afričanů ve městech a stanovoval přísné podmínky pro jejich pohyb (1923. Urban, Padraig O'Malley). Urbanizace, základní předpoklad úspěšného průmyslového vývoje, tak byla zaškrcena ve znamení rasových předsudků.

Nástup apartheidu po výhře Národní strany ve volbách v roce 1948 tedy neznamená zásadní obrat ve směřování státu, ale jen potvrzení dosavadního kurzu. Politické instituce první poloviny 20. století byly exkluzivního charakteru. Volební právo měli v zásadě jen bílí muži[28] a jen oni se mohli ucházet o politické funkce. Parlament Kapska sice od roku 1854 fungoval na základě rovných volebních práv pro všechny rasy, majetkové prahy a s nimi související opatření ale postupně většinu zbylých ras diskvalifikovaly. K výrazné rasově motivované úpravě, která efektivně vyřadila podstatnou část voličů z politického procesu, došlo v roce 1936 (1936. Representation, Padraig O'Malley). Občanské iniciativy diskriminovaných, vzniklé v této době, zahrnovaly především tři organizace – Organizace afrického lidu (Barevní), Jihoafrický indický kongres (Asiaté) a Africký národní kongres či ANC (Afričané). Jejich aktivita zatím ale měla relativně malý vliv na oficiální politický kurz.

Apartheidní zákony od 50. let odebraly i poslední práva z rukou diskriminovaných a daly průchod explicitnímu rasismu. Tomuto vývoji nezabránil ani fakt, že ekonomická logika nastíněná výše byla s rasismem v kontradikci. Některé ze zákonů je nutné uvést, vzhledem k tomu, jak determinovaly současnou situaci. „Population Registration Act“ z roku 1950 dával základ rasové klasifikaci obyvatelstva do tří (později čtyř)[29] skupin dle vzhledu či sociálního postavení. „Group Areas Act“ ze stejného roku rozdělil města do urbanistických zón, kdy „bílé“ oblasti byly nejrozvinutější a rozsahem nepoměrně větší než ostatní. V zákoně „Reservation of Separate Amenities“ z roku 1953 byla potvrzena segregace ve všech sférách veřejného života, od divadel až po lavičky v parku. „Bantu Education Act“ (1953) pak potvrdil trend segregace školství, který existoval již dříve, zrušil misijní školy a vzdělávání daných skupin předal do rukou škol státních. Ty byly absolutně kontrolovány bílou menšinou jak obsahem, tak personálně (Padraig O'Malley). Do budoucna se ukázala nedostupnost kvalitního vzdělání jako hlavní

[28] Ženy nabyly volební právo roku 1930.
[29] Afričané, Barevní, Bílí a Asiaté.

důsledek této politiky. Ani v současné době nemá mnoho černých dětí přístup do jiných škol než těch, které byly za apartheidu zřízeny v bantustanech a jejichž kvalita stále nedosahuje škol dříve exkluzivně bílých (viz další kapitola).

Bantustany neboli domoviny (homelands) byly zřízeny jako výhradně černošské oblasti, do nichž měli být ideálně vystěhováni všichni Afričané a které se měly samy spravovat, či dokonce dosáhnout nezávislosti (Britannica). Ačkoliv čtyři oblasti se nakonec nezávislými staly, podmínky v nich odpovídaly kombinaci přelidnění, neefektivního zemědělství a vlády lokálních autorit. Místní vládci neměli jinou možnost, než se podvolit vládě bílých jako nejvyšší moci (1951. Bantu Authorities, Padraig O'Malley). V rámci záměru „vyčistit" Jižní Afriku pro bílé bylo mezi lety 1960 a 1983 přesídleno, mnohdy násilně, asi 3,5 milionu lidí (Feinstein, 2005, s. 151).

I přes tato opatření dále probíhala zpomalená urbanizace, kterou si žádal průmyslový sektor. Byly zakládány velké státní firmy – Korporace průmyslového rozvoje (IDC), Jihoafrická korporace uhlí, ropy a plynu (SASOL), Foskor, Armscor. Vláda nastartovala strategii importní substituce. Afrikánská elita se výrazněji emancipovala a začala zakládat průmyslové a finanční firmy (Feinstein, 2005, s. 180). Poptávka po kvalifikované pracovní síle, která logicky narůstala, nemohla být uspokojena – černí obyvatelé neměli potřebné vzdělání, nesměli se zdržovat v městských zónách bez povolení, navíc bylo jejich obsazování do těchto pozic až do 80. let velmi omezeno.

Afrikánci, jejichž politická síla v návaznosti na ekonomickou emancipaci stoupala, se konkurence ze strany Afričanů obávali. Začali se proto sdružovat v iniciativách pro zachování svojí identity nejen vůči černým obyvatelům, ale i anglicky mluvícím Jihoafričanům. Mezi takové patřil například tzv. Afrikanerbond (Britannica). Frakcionalizace a odcizenost společnosti se projevovala v existenci podobných iniciativ černého obyvatelstva, především už zmíněného ANC a nově i Panafrického kongresu (PAC). Neexistence jednotné „jihoafrické" identity je problémem i v současnosti, jak bude diskutováno v další části.

V obecně nepříznivých ekonomických podmínkách 70. let musel do té doby relativně stabilní systém republiky (nově vzniklé roku 1961) být reformován. Diskriminační pravidla byla uvolněna nejdříve v těžbě, od 80. let pak i v ostatních sektorech ekonomiky (Feinstein, 2005, s. 210). Částečně k tomu přispěla i kampaň aktivního odporu ze strany ANC a PAC v 60. letech,

která skončila mimo jiné uvězněním Nelsona Mandely. Demoralizaci pracovní síly to ale nezastavilo, navíc v 60. letech bylo dokončeno přenesení politické moci kompletně do rukou bílých (1968. Coloured Persons, Padraig O'Malley).

Tlak mezinárodního společenství, sankce a výbušná domácí situace spolu s příchodem nové, liberálněji smýšlející generace bílých politiků (jako byl F. W. de Klerk) v 80. letech navedly Jižní Afriku na cestu reformy. Ačkoliv pracovní právo a svoboda pohybu doznaly výrazných změn již v polovině desetiletí, trvalo dalších téměř deset let, než se diskriminované skupiny obyvatel dočkaly politických práv garantovaných jim novou ústavou (Constitution, 1996). Dva zásadní problémy ale přetrvaly i do post-apartheidní doby. Jejich řešení má dlouhodobější charakter než jen legislativní změnu v podobě zrušení rasových zákonů, jež bylo dokončeno v první polovině 90. let. Prvním z nich je výrazně nerovné rozdělení půdy, které přetrvalo z unijních zákonů počátku století. Druhým je problém školství, jež sice netrpí cílenou diskriminací a účelovou alokací prostředků, ale dědictvím založeném na teritoriálních disparitách a přirozených bariérách ekonomického a sociálního charakteru. Podrobněji budou tyto otázky adresovány v příští kapitole.

Etnika a prolínání institucí

Po několik století se v Jižní Africe prolínaly instituce evropského původu s tradičními pravidly afrických kmenů. Jak bylo uvedeno výše, formální stránka institucí byla Evropany vytvořena s cílem vybudovat a zachovat v oblasti dominanci bílé menšiny, tedy té „civilizované části obyvatelstva“. Jak tento vývoj jde dohromady s převážně neformálními institucemi domorodců a co znamená pro jejich samotnou etnickou identitu?

Snahou Evropanů bylo marginalizovat většinu obyvatel tak, aby co nejméně ovlivňovala evropský způsob žití, považovaný jí za nadřazený. Nepřímá správa, využívaná britskou koloniální mocí, měla důležité implikace pro vývoj lokálních institucí a etnického cítění. Místní vládci, jejichž moc vycházela z tradice dědičného titulu, se sice zodpovídali kolonisty dosazeným zástupcům, na svém území ale měli stále hlavní slovo. Takto fungovala i Jižní Afrika pod britskou nadvládou a později za apartheidu (Bennett et al., 2012).

Za celou dobu koexistence evropských a afrických vlivů v zemi nedocházelo k jejich výraznému přibližování. Evropany uzákoněná opatření šla evidentně proti možnosti takového procesu,

nikoliv mu vstříc. Výsledkem byla již na počátku apartheidu velmi polarizovaná společnost, jíž institucionální podmínky nedovolovaly míšení zvyků, norem chování či hodnotového systému. Apartheid tuto polarizaci ještě prohloubil snahou absolutně oddělit Afričany od bílých, přičemž praktické otázky každodenního života nechal na starosti místním tradičním vůdcům. Bantustany tak sice byly institucionálně definovány Evropany, jejich vnitřní pravidla ale měla převážně neformální charakter a často docházelo k jejich prolínání (Bennett et al., 2012, s. 6).

Kromě důsledků sociálních a politických, jak byly představeny výše, je nutné zmínit i otázku etnickou. Urbanizace, výrazně zpomalená státem, má svou roli nejen v oblasti ekonomické, ale i sociologické. Ve městech dochází k užšímu kontaktu různých etnik a kultur, jejich prolínání a interakce pak vytváří podmínky pro vznik národní identity (Green, 2012, s. 8). Ačkoliv urbanizace v Jižní Africe posléze probíhala i přes snahu jí zabránit, její charakter nebyl organický, jak by bylo v tomto ohledu nutné. Namísto toho byla řízena principem segregace. Miliony lidí byly vystěhovány do rurálních oblastí v bantustanech, kde následné generace vyrůstaly v izolaci.

Dle konstruktivistického přístupu k etnicitě a jejímu vzniku (Kanbur et al., 2010) je tedy možné konstatovat, že rasově definované instituce Jižní Afriky nejen využily daných mezietnických vzdáleností, ale pravděpodobně také zvýraznily etnické cítění diskriminovaných. Tím byla potenciálně otevřena cestu k vytvoření nových etnických identit, k čemuž by ve více inkluzivním vývoji nedošlo. Tyto identity nacházely podporu v tradičním vnitřním uspořádání bantustanů. Vzhledem k následnému přechodu k demokracii je tento vývoj velmi důležitý, protože demokracie je založena především na formálních institucích (Bratton, 2007, s. 3). Podmínky rasové diskriminace tedy dovedly zemi do stavu, kdy přechod k demokracii vedla majoritní skupina obyvatel, jejíž vnímání institucí nebylo teoreticky slučitelné s představou západního typu inkluzivní demokracie.

2.2 Post-apartheidní Jihoafrická republika

Na začátku 90. let v Jihoafrické republice došlo k přechodu na demokratický systém. Fakt, že se přechod odehrál mírově (ačkoliv k nepokojům docházelo) je sice pozitivní, nelze ho ale přeceňovat. Důsledky dlouhého období rasové nespravedlnosti jsou viditelné stále, jak bude

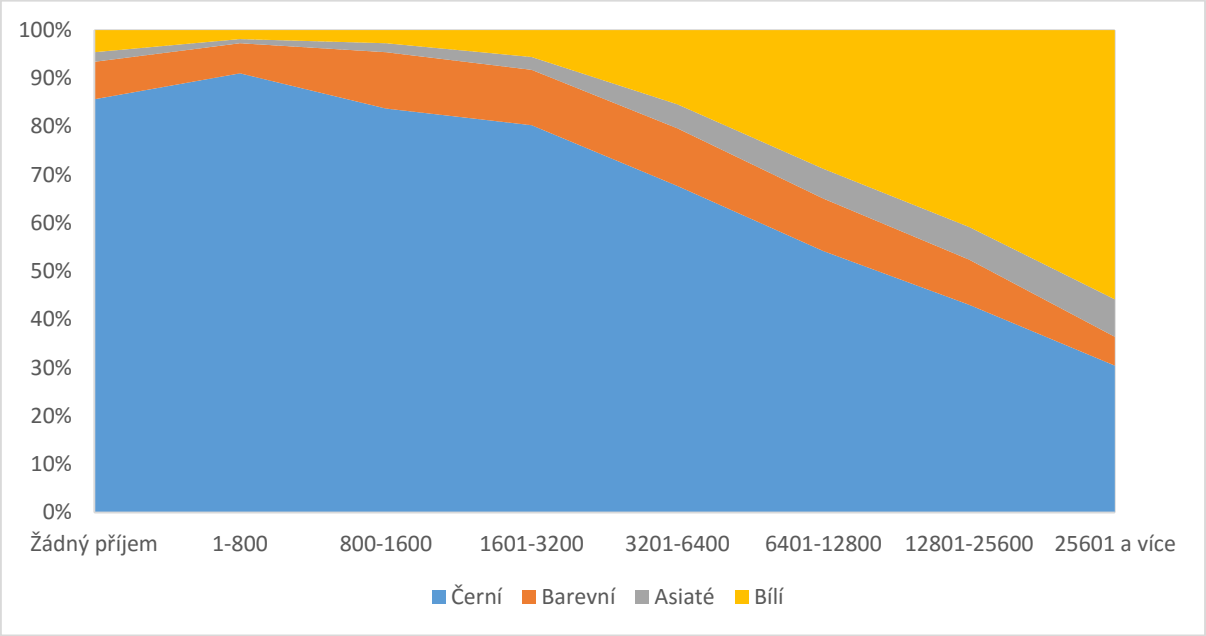
dále rozvedeno v této části. V návaznosti na to je pak nutné zhodnotit politický a ekonomický institucionální vývoj a rezidua minulého režimu přetrvávající i do demokratického období.

V roce 1991, kdy byl již nastartován proces změny systému, tvořili Afričané přes 75 % obyvatel země, běloši 13,4 %, 2,6 % Asiaté a 8,6 % Barevní (Statistics South Africa, 2015, s. 27). Od té doby se poměry změnily – dnes Afričané tvoří o pět procentních bodů více, přičemž podíl bílých klesl na zhruba 8 %. Vzhledem k trendu růstu africké populace při současném poklesu populace bílé bude tento podíl klesat i dále (Mid-year population, 2015, s. 4). Afričané se po prvních svobodných volbách s univerzálním volebním právem v roce 1994 ocitli v silné převaze – jedinými dvěma provinciemi, kde ANC nezvítězil, bylo Západní Kapsko a KwaZulu-Natal (IEC). Jaké z této zcela nové situace vyplývají změny pro potenciál rozvoje takové společnosti?

Budování demokratického systému v podmínkách etnické heterogenity je těžký úkol. Dle Horowitze (2000, s. 83–89) se dokonce moderní liberální stát pro etnicky heterogenní nezápadní společnosti vůbec nehodí, protože jeho základ v západním individualismu se neslučuje s věrností založenou na původu a s ní souvisejícími neformálními pravidly. Dodatečným problémem může být splývání etnických hranic se sociální stratifikací, což dále brání efektivnímu politickému procesu (Horowitz, 2000, s. 22).

Jak je zřejmé, případ Jihoafrické republiky z tohoto pohledu nevzbuzuje příliš mnoho optimismu. Neformální instituce jsou ve státě silné, navíc sociální hranice do jisté míry kopírovaly (a kopírují) ty etnické. Na Grafu 3 lze pozorovat zřetelnou souvislost mezi příjmem a podílem dané příjmové kategorie připadající na určitou etnickou skupinu. Jako v každém heterogenním uspořádání je tedy nezbytně nutné stanovit kooperaci jako základní princip pro úspěšný rozvoj. Soužití etnických skupin a jejich vzájemné vnímání lze proto chápat jako startovní bod pro posuzování možností kooperace.

Graf 3: Podíly etnických skupin na příjmových kategoriích, 2011 (ZAR[30])

Zdroj: Statistics South Africa (2015).

Mezietnické vztahy

Obavy z násilného vyřizování účtů či jakési odvety na bílém obyvatelstvu se naštěstí nepotvrdily, přesto ale zůstává mezi dvěma nejvíce zainteresovanými stranami, Afrikánci a Afričany, určité napětí. Mezi lety 1996 a 1998 byly pod vedením Desmonda Tutu vytvořeny tzv. Komise pravdy a usmíření (Promotion of National Unity, 1995). Jejich cílem byla „*podpora národní jednoty a usmíření v duchu pochopení, které přesahuje konflikty a rozepře minulosti*“, a to pomocí rozkrývání pravdy při konfrontaci obětí a pachatelů (Promotion of National Unity, 1995, Chapter 2).

Efektivita těchto komisí, známých i z jiných států Afriky, je ale velmi sporná. Protože jedna skupina (Afrikánci) je jednoznačně pachatelem a druhá (Afričané) naopak obětí, promítá se nerovné postavení i do výsledku. Jak naznačují některé výzkumy (např. Vora and Vora, 2004), Afričané měli z procesu obecně větší uspokojení, než bílí. Afrikánci například zpochybňovali prospěšnost obnovování starých křivd a především upřímnost obětí, která byla prakticky

[30] V druhé polovině roku 2015 se kurz USD/ZAR pohyboval v rozmezí 12–15,5 (ZAR za 1 USD).

neověřitelná. Zdá se tedy, že komise byly spíše morální útěchou pro černé obyvatelstvo, než nástrojem národního usmíření.

Tak, jak je tomu i v západních společnostech, lze v Jihoafrické republice mluvit o problému přetrvávajícího rasismu na podvědomé úrovni. Jde o formu rasismu, kdy si dotyční své rasistické postoje ani neuvědomují a při přímém dotázání je popírají; přesto jejich chování a přístup k hodnotovým otázkám rasismus prozrazují. (Matthews, 2012, s. 4). Pozornost se většinou zaměřuje na Afrikánce, jako na skupinu obyvatel přímo odpovědnou za apartheid. Náhlá ztráta moci, marginalizace na úrovni národní politiky, eroze skupinové identity a život ve státě ovládaném jimi dříve utiskovanou většinou jsou vše faktory, které více než inkluzi naznačují nebezpečí pokračující izolace. I u nové generace rasismus přetrvává – afrikánská identita a rasismus se zdají mít hlubší souvislost. Ze studie Thomase Blasera (2012) je evidentní zmatek, který nechává mladé Afrikánce viset ve vakuu mezi starou rasistickou identitou a její novou liberální podobou. Ta ale stále není rasismu zcela prostá, jen ho vyjadřuje jiným způsobem (Blaser, 2012, s. 14). S tím se pojí obava o tradiční hodnoty, jako je rodina, univerzita nebo církev, mimo jiné tváří v tvář tradičním animistickým rituálům některých komunit.

Toto narušení hodnot (či neformálních institucí) se zdá mít nepříjemné důsledky pro kontakt mezi oběma skupinami. Ačkoliv běloši v podstatné většině jsou v kontaktu s Afričany, v opačném případě je situace až alarmující – 60 % Afričanů není v bližším kontaktu s bělochy, navíc věk respondentů nevytváří ve výsledcích rozdíl (Durrheim and Dixon, 2010, s. 5, 14). Ani u nastupující generace se tedy nedá očekávat zvrácení trendu pokračující mezietnické izolace. I pokud ale ke kontaktu dochází, rozporuplné postoje Afrikánců mohou na Afričany působit velmi negativně a dál zhoršovat situaci namísto očekávaného odbourávání vzájemných předsudků; tím více, pokud jde o příslušníky bohatších vrstev (Durrheim and Dixon, 2010, s. 11).

Z hlediska budoucího rozvoje je nejvíce problematický trend vývoje vztahů mezi skupinami, který není příliš pozitivní. Smiřování se s temnou minulostí vykazuje u černých obyvatel spíše stagnující či dokonce negativní trend (Gibson and Claassen, 2010, s. 10); jde o údaj pravděpodobně související se zmíněnou izolací, kdy k odbourávání předsudků a mýtů není příležitost. Pokud případně existuje, dotyční se dostávají do styku s lidmi, kteří se k nim sami

staví velmi rezervovaně. V této souvislosti je zajímavý fenomén tzv. anti-rasismu, který zde ale není možné více rozvádět (dále např. Matthews, 2012). Vláda reaguje na otázky etnických vztahů vizemi diskutabilního dopadu. Například plán rozvoje uvádí, že „všichni Jihoafričané by měli být povzbuzováni k učení se afrického jazyka a vládní programy by to měly umožnit“ (NDP, s. 29).

Post-apartheidní politické a ekonomické instituce

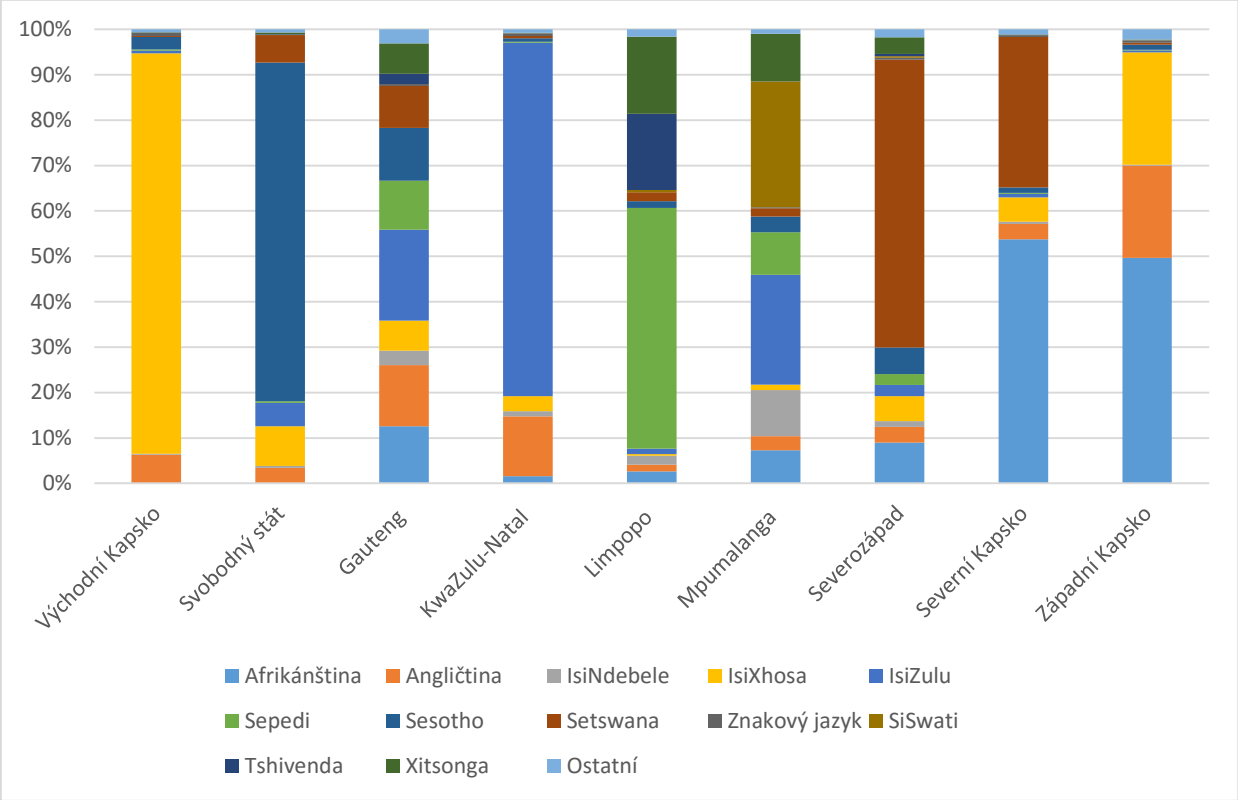
Jakým způsobem tedy vládnout v podmínkách takové etnické situace? Dle Donalda Horowitze může být „etnický konflikt redukován opatřeními, která vytvářejí pobídky k mezietnické kooperaci“ (2000, s. 598). Politické instituce v počáteční fázi přechodu na demokracii podobné znaky vykazovaly. Prozatímní ústava z roku 1994 stanovila, že členem vlády se mohli stát zástupci strany, která drží alespoň 20 křesel v reformovaném Národním shromáždění (již složeného ze zástupců bez omezení rasy). Podobné pravidlo stanovilo, že prezident bude mít zástupce z každé strany, která drží alespoň 80 křesel, přičemž při nepřekročení tohoto limitu budou dva zástupci vybraní z dvou nejsilnějších stran, kromě strany prezidenta (Interim Constitution, 1994).

Tato opatření se ale už neobjevila v nové ústavě z roku 1996. Nový systém byl založen na naprostém ignorování rasových rozdílů a hned od začátku byla odmítnuta možnost etnické či rasové reprezentace v politických institucích země. Ačkoliv se takový přístup zdá být legitimní a logický, „bezrasová společnost je v pluralitní společnosti analogií utopické představy o beztřídní společnosti“ (Horowitz, 1991 in Carbone, 2001, s. 12). Přesto se etnické hranice projevily v podpoře politických stran. ANC získal v prvních svobodných volbách přes 60 % hlasů, Národní strana 20 %, Inkatha Freedom Party 10 %, přičemž elektoráty hrubě korespondují s hlasy Afričanů, bílých a Zulu, v tomto pořadí (IEC; Carbone, 2001).

Politické síly rasového základu se projevily při vytváření hranic provincií a jejich pravomocí ve vztahu k centrální moci. Ekonomická a etnická kritéria rozdělila zemi do následujících oblastí: Západní a Severní Kapsko (dominuje afrikánština), Východní Kapsko (Xhosa), KwaZulu-Natal (Zulu), Svobodný stát (Sotho), Severozápad (Tswana), Severní Transvaal/Limpopo (North Sotho) a etnicky smíšené Gauteng a Mpumalanga (Carbone, 2001, s. 18). Korespondující jazykové profily provincií (Graf 4) toto rozdělení dokládají. Dvě hlavní politické strany

sekundující ANC, Národní strana a IFP, tak získaly de facto kontrolu nad provincií Západní Kapsko, respektive KwaZulu-Natal, zatímco ostatní provincie ovládl ANC (IEC).

Graf 4: Jazyková charakteristika jihoafrických provincií

Zdroj: Statistics South Africa, Census (2011).

Silné pozice ve dvou zmíněných provinciích držené jinými stranami, než dominujícím ANC, lze vnímat jako podstatný prvek zabraňující absolutní moci jedné strany, a to jak při přechodu na demokracii, tak při jejím dalším vývoji (Inman a Rubinfield, 2011). Protože v novém systému byly velké pravomoci dány do rukou lídrů politických stran, byla státní moc, vzhledem k vyššímu postavení Národního shromáždění oproti Radě provincií (jde o dvě komory parlamentu), de facto koncentrována ve vedení ANC.

Nové politické institucionální prostředí ale stálo v ostrém kontrastu k alokaci ekonomických zdrojů. Dědictví apartheidu se projevuje jednak v již zmíněné stratifikaci příjmových skupin, ale také ve vlastnictví půdy, podniků, přístupu ke vzdělání nebo obsazování vedoucích pozic. Protože jde o problémy přetrvávající v podstatné míře dodnes, budou blíže zkoumány až v příští kapitole. Zdá se ale nutné zde alespoň nastínit závažnost situace.

V roce 1997 drželi černoši jen 5 % manažerských pozic. Jen 3 % černých obyvatel přes 20 let měly terciární vzdělání. (BEE Com. Report, 2001, s. 24). Systematická diskriminace a segregace ve vzdělávání a obsazování vedoucích pozic na dlouhou dobu pokřivila vývoj lidského kapitálu v Jihoafrické republice. Nelze než co možná nejvíce zdůraznit negativní důsledky pro celkový ekonomický rozvoj země, kde tato historicky marginalizovaná skupina tvoří čtyři pětiny obyvatel. V roce 2000 tvořily společnosti vlastněné černým kapitálem jen 1,7 % tržní kapitalizace Johannesburské burzy cenných papírů (BEE Com. Report, 2001, s. 15). Giniho index měl v roce 1993 hodnotu 59,3, v roce 1995 63 a v roce 2006 dokonce 64,8, tedy nejvyšší na světě (World Bank Data).

Zatímco přerod v oblasti politické nevykazoval v post-apartheidní době zásadní kontroverzní rysy, s vládními opatřeními k napravení ekonomických křivd je to naopak. Program nazvaný „Black Economic Empowerment" měl dříve znevýhodněné etnické skupiny vyvést ze začarovaného kruhu chudoby a nerovnosti. Původní zákon z roku 2003 označil jako černé obyvatelstvo souhrnně Afričany, Barevné a Indy. Kromě cílení na rozvoj lidského kapitálu a zvyšování zastoupení černých ve vedoucích pozicích obsahoval dokument velmi kontroverzní opatření, jako například rovné zastoupení na všech úrovních pracovní síly, investice do společností vlastněných černým kapitálem nebo preferenční zacházení při udělování zakázek (B-BBEE Act 2003/2004). Jak totiž i hodnota Gini indexu napovídá, vedl BEE jen k obohacení úzké skupiny černých obyvatel.[31] I přes modifikaci zákona na více inkluzivní formu (Broad-Based Black Economic Empowerment neboli B-BBEE), která se měla spíše orientovat na vzdělávání a samotné vytváření kvalitního lidského kapitálu namísto zvýhodňování toho méně kvalitního, mají opatření diskutabilní dopad na vnímání bílé menšiny a potažmo na potenciál rozvoje celé země.

Formální a neformální instituce

Další důležitou součástí přechodu na demokracii, zvlášť v případu africké země, je otázka vztahu formálních a neformálních institucí v zemi. Formálně ustanovené provincie a oblasti s volenými zástupci jsou jen jednou stranou mince vládnutí na lokální úrovni a důležitost tradičních autorit je obecně uznávána (Cranenburgh a Kopecký, 2004; Bennett et al., 2012).

[31] V tomto smyslu se vyjádřil i Desmond Tutu (BBC, 2004).

Jak už bylo uvedeno výše, kontrola nad černými oblastmi byla delegována na tradiční místní lídry. Nový systém tyto podmínky do značné míry zdědil.

Rurální oblasti, v nichž v 90. letech žilo jen o několik procentních bodů méně populace, než ve městech (World Bank), se musely adaptovat na nový systém vztahů mezi svými místními vládci a funkcionáři municipalit. V některých oblastech mají tradiční vládci stále silný vliv na rozdělení a management půdy, který jim zůstal právě z minulého režimu. Rozpor mezi snahou dát tradičním autoritám více moci a zajistit obyvatelům rovný přístup a jistoty se projevil v zákoně Communal Land Rights Act z roku 2004, který přisuzoval tradičním shromážděním rozsáhlé pravomoci (Communal Land, 2004). Právě kvůli odporu z rurálních oblastí byl ale nakonec zákon prohlášen neústavním.[32]

Předchozí právní předpisy přesto daly tradičním lídrům určitou moc. Problém jejich legitimity je spojen s faktem, že mnoho vládců z období apartheidu plynule pokračovalo ve svých aktivitách i v novém systému a jejich důvěryhodnost je logicky velmi diskutabilní (Bennett et al., 2012, s. 3). Náčelníci mají pozici zajištěnou dědičnými tituly. Jejich pravomoci se střetávají s lokálními správci a záleží už na konkrétní situaci či osobnosti zainteresovaných, kdo bude mít v záležitosti té či oné vesnice navrch (Bennett et al., 2012, s. 5). Překrývání těchto dvou typů institucí může vyústit nejen v mnohé neefektivnosti v hospodaření, ale i chabou vymahatelnost práva. Protože náčelníci rozhodují o záležitostech půdy, která je nejdůležitějším faktorem života vesnice, je jejich moc mnohem větší, než by mohlo být na první pohled patrné z formálního institucionálního uspořádání. Zvláště ve velmi chudých, negramotných oblastech, ve kterých se obyvatelé spoléhají na de facto samozásobitelské hospodářství, může mít změna v zákonech podstatný vliv, který se posléze promítne do přístupu ke vzdělání apod.

Ze zpráv Komise pro reformu zákonů (South Africa Law Reform Commission), zabývající se přezkoumáváním nefunkčních právních předpisů a dávající doporučení, je možné odvodit, v jaké situaci se rurální obyvatelstvo nachází. Pokud jde o tradiční soudy a uplatňování zvykového práva, je zřejmé, že náčelníci mají velké pravomoci i ve vymáhání práva (Media

[32] Ústavní soud se zdá být oporou demokracie v časech politického chaosu. Například pochybné transakce prezidenta Zumy byly soudem přešetřeny a nakonec byla vyvozena prezidentova zodpovědnost. Jde o první verdikt svého druhu v zemi (BBC, 2016).

Statement – SALRC, 2003). Ačkoliv nejde o jakousi šedou zónu justice, protože zvykovým právem se Komise zabývá už dlouhou řadu let, je těžké si představit tak rozsáhlý komplex pravidel fungující v souladu s formálními pravidly demokratické společnosti.

Dvě podobné otázky ještě stojí za zmínku, přičemž v obou případech jde o tradiční praktiky, jejichž provádění vychází z afrických zvyků. Prvním je tzv. ukuthwala – součást namlouvacího rituálu budoucích manželů, který může za určitých okolností obsahovat násilné prvky (The Practice of Ukuthwala, 2015). Více než sedmdesát stran dlouhá zpráva Komise prozrazuje komplexnost problematiky, pokud jde o snahu zformalizovat tradiční praktiky některých etnicko-jazykových skupin. V druhém případě jde o diskuzi o dosud platném zákonu proti čarodějnictví, za nímž se skrývá široké spektrum tradičních rituálů. Z dokumentu ještě rozsáhlejšího než v případě ukuthwala je zřejmé, že pochopení a identifikace různých tradičních náboženských procedur je těžký úkol a jejich efektivní a zároveň nediskriminační kodifikace ještě těžší (The Review, 2015).

Všechny tyto faktory poukazují na propastný rozdíl mezi životními podmínkami obyvatel měst a tradičních, rurálních oblastí. Zatímco město nabízí příležitosti k ekonomické emancipaci, venkovští obyvatelé musí spoléhat na dobrou vůli svých náčelníků, kteří nad nimi vykonávají podobné pravomoci jako v době apartheidu. Ve světle těchto faktů možná není takovým překvapením, jak těžce se země vyrovnává s imigrací.

Xenofobie

Xenofobie se stala průvodním motivem celého post-apartheidního období, což je v kontrastu s očekáváními, kladenými na inkluzivní demokratickou společnost. Intuice by velela přiklánět se k předpokladu, že společnost desítky let utlačovaná jednou vyčleňující se skupinou bude schopna určité empatie k těm, kteří se nacházejí v podobné situaci. Bohužel, realita Jihoafrické republiky je přesně opačná. Množství xenofobií podnícených incidentů proti imigrantům zavdala příčinu živé diskuzi na téma jejich vzniku a motivace. Někteří je vidí například v nepříznivé hospodářské situaci (Adjai a Lazaridis, 2013), nicméně reálné důvody jsou pravděpodobně mnohem komplikovanější.

Kromě stagnujícího ekonomického rozvoje venkovských oblastí je potřeba k důvodům připočítat především chabé školství, ale nejspíše i jistou institucionální podporu

proti-imigrantských nálad. Policie a imigrační úřady se k přistěhovalcům chovají více ostražitě a jejich přístup lze těžko nazvat jinak než diskriminací (Adjai a Lazaridis, 2013, s. 10; Trimikliniotis et al., 2008, s. 9). Z oficiálních míst navíc čas od času zazní velmi nepřátelská rétorika (Economist, 2015). Od nejtragičtějších incidentů z roku 2008 je xenofobie Jihoafričanů velkým mediálním tématem a je velmi těžké odlišit fakta od odhadů nebo fikce.

Samotný počet imigrantů v zemi je předmětem spekulací, jelikož oficiální statistiky nemohou pokrýt ilegální část migrantů, jejichž množství pak lze prakticky jen hádat. Z posledního sčítání lidu z roku 2011 vzešlo, že 5,7 % obyvatel se narodilo mimo republiku (odpovídá zhruba 2,2 milionům lidí), přičemž toho číslo je mnohem vyšší než 2,3 % z roku 2007 (Documented immigrants, 2011, s. 18). Média běžně operují s počtem okolo 5 milionů migrantů a uvádějí buď vymyšlené zdroje, nebo nesrovnalosti odůvodňují započítáním ilegálních migrantů (AfricaCheck.org, 2015; Economist, 2015). Dle oficiálních odhadů od roku 2000 v zemi přibyly přes 2 miliony afrických migrantů (Mid-year population, 2015).

Je tedy těžké vyvodit závěry z nekompletních a nespolehlivých statistik. Podstatný je fakt, že migrace za prací, především do důlního průmyslu, probíhala hojně již za apartheidu (Trimikliniotis et al., 2008, s. 3). Je možné, že s uvolněním politických poměrů se obecná nespokojenost a nenapravené křivdy přelily do nenávisti vůči migrantům, ať již z potenciálně racionálních důvodů, jako jsou například obavy z obsazování pracovních pozic na úkor domácích obyvatel, či z důvodů čistě emocionálních.

Pro budoucnost jde ale o obrovský problém. Jihoafrická republika je magnetem pro volnou pracovní sílu celého subsaharského regionu kvůli své rychle se rozvíjející ekonomice a relativně o mnoho horší ekonomická situace v zemích jako je Zimbabwe, Mozambik nebo třeba Demokratická republika Kongo je příčinou v zásadě neomezeného množství příchozích migrantů. Z Tabulky 3 je zřejmé, že nejvíce legálních migrantů stále přichází ze zemí SADC.[33] Pokud navíc politická elita necítí solidaritu s imigranty a přenáší tak xenofobii na obyvatele, či ji aspoň nepřímo podporuje, je ohrožena budoucnost celého „duhového národa“.[34]

[33] Jihoafrické rozvojové společenství.

[34] „Rainbow nation“ je pojem přisuzovaný Desmondu Tutu jako metafora etnicky rozmanité společnosti.

Tabulka 3: Kumulativní počty legálních imigrantů podle země narození

Období/Oblast	SADC	Zbytek Afriky	Evropa	Asie	Nespecifikováno
1948-1960	9 725	872	8 043	2 094	18 632
1961-1970	17 326	2 892	13 320	1 219	21 234
1971-1980	39 407	1 245	9 369	1 379	35 028
1981-1990	85 048	1 955	8 211	3 807	43 467
1991-2000	170 388	16 019	7 416	13 473	88 915
2001-2011	690 504	89 436	16 487	49 757	281 385

Zdroj: Statistics South Africa (2015).

Je nutné zmínit jeden z potenciálních problémů, který vykazuje shodné rysy s apartheidní dobou do té míry, že by politická elita měla být schopna na něj zareagovat. Pokud totiž bude příliv migrantů pokračovat dále podobným tempem a instituce státu nebudou mít zájem nebo nebudou schopné tyto statisíce každoročně příchozích funkčně začlenit do společnosti, rýsuje se na obzoru problém podobný apartheidním zásadám odděleného vývoje. Jestliže Jihoafrická republika bude mít dále potíže pomoci se začlenit i „svým“ obyvatelům, je pravděpodobné, že právě migranti budou těmi, kteří se ocitnou na konci žebříčku priorit. O to jednodušší pak bude právě na ně svádět vinu za těžkou ekonomickou situaci země, jak se to děje již tradičně kdekoliv na světě (Trimikliniotis et al., 2008, s. 9).

3. Politické a ekonomické instituce jako prostředek rozvoje v Jihoafrické republice

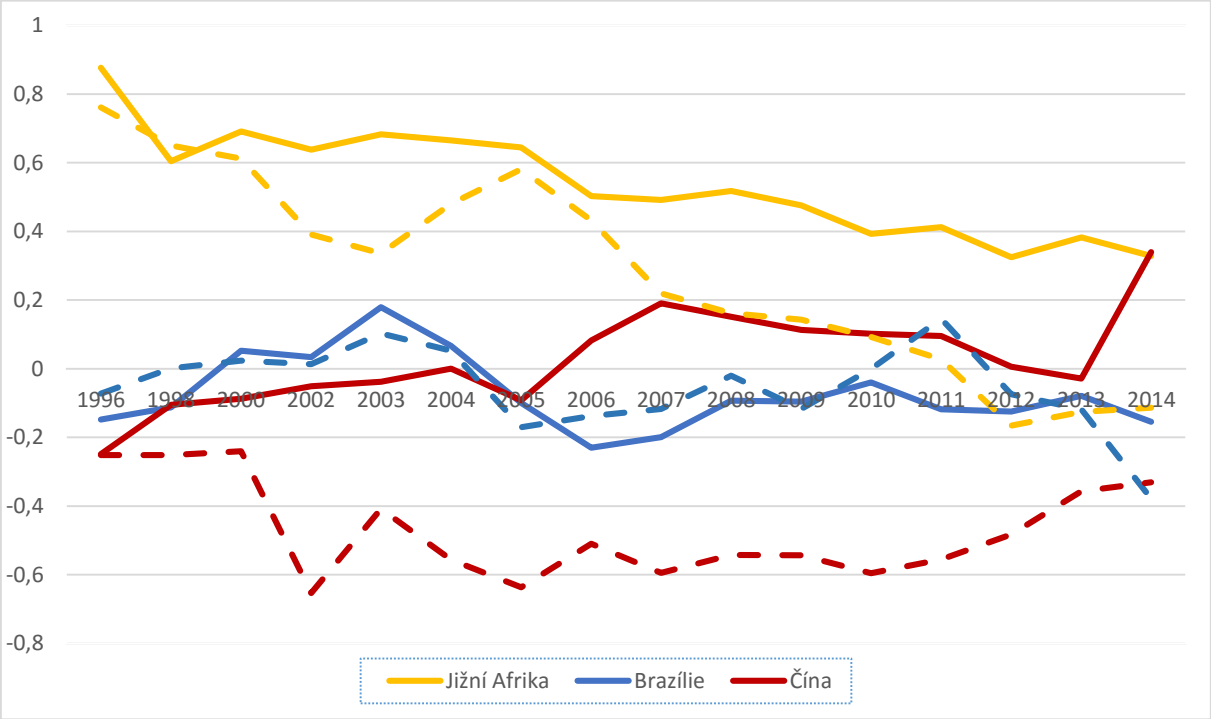
Jakou úlohu tedy v současnosti sehrávají instituce Jihoafrické republiky ve vztahu etnicky heterogenního obyvatelstva a ekonomického rozvoje? Šest kategorií nepřímého vlivu, uvedených v první kapitole, bude teď detailněji rozvedeno v kontextu příslušných politických a ekonomických institucí. Je nezbytné připomenout, že vzhledem k cíli této práce budou v popředí zájmu ty instituce, do nichž se nějakým způsobem promítá etnické složení země, případně, do kterých by jeho vliv mohl vstupovat. Snahou autora je co nejvíce se vyvarovat generalizaci a komparacím založených na agregátních ukazatelích, v souladu s filozofií výzkumu nastíněnou v první kapitole. Přesto není možné, z důvodu absence dat, se takovým údajům zcela vyhnout.

3.1 Etnická heterogenita a politické instituce

Tato podkapitola se zaměřuje na vládní spotřebu, etnický konflikt, politickou nestabilitu a příslušné politické instituce. Jejich kvalita je v rozdělené společnosti, jakou Jihoafrická republika bohužel stále zůstává, základním determinantem rozvoje, ať už ekonomického či jiného.

Předchozí kapitola ukázala velmi problematický vývoj jihoafrické společnosti. Instituce dneška jsou reakcí na dobu apartheidu – z exkluzivní demokracie se stala inkluzivní, země vyhlašuje svobodné volby, disponuje svobodnou soutěží politických stran, ústavou dle západních vzorů a nezávislým ústavním soudem. Jejich skutečnou kvalitu je ale třeba podrobit bližšímu zkoumání. Prvním krokem je jednoduché srovnání vládní efektivity a rozsahu korupce v letech od změny režimu. Graf 5 znázorňuje ukazatel efektivity vládnutí (plná čára) a úrovně korupce (přerušovaná čára) od roku 1996 na příkladu dalších dvou států BRICS, Brazílie a Číny. V případě Jihoafrické republiky je trend jasný – kvalita s přibývajícími lety klesá. Tento agregátní pohled tedy otevírá prostor k zodpovězení otázky, zda má tento pokles nějaký vztah k etnicitě.

Graf 5: Efektivita vládnutí a úroveň korupce, 1996–2014[35]

Zdroj: World Bank Governance Indicators (2015).

Jak se domnívá Donald Horowitz, „často se udává, že fundamentální konflikty nemohou být překonány pomocí ústavodárného procesu. Bezpochyby je to pravda, ale jen pravda poloviční. Tam, kde existuje vůle hrát podle pravidel, pravidla mohou proměnit systém a tím změnit hru samotnou“ (Horowitz, 2000, s. 601; vlastní překlad). Existuje taková vůle v tomto případě a jsou pravidla dobře nastavena tak, aby se dostavily hmatatelné výsledky?

Vládní spotřeba a veřejné finance

Charakter vládních výdajů a cíle veřejných programů mají původ ve zmíněných strukturálních problémech jihoafrické ekonomiky, především v hluboko zakořeněné nerovnosti a chudobě značné části obyvatel.[36] Vzhledem k výše znázorněné korelaci mezi úrovní příjmů a příslušností k rase je tedy bez překvapení, že štědré sociální programy a různé druhy transferů cílí de facto právě na černé obyvatelstvo. Ze studie Světové banky se zdá, že sociální výdaje k chudým

[35] Ukazatele nabývají normalizovaných hodnot v intervalu (-2,5;2,5). Mezi lety 1996–2002 byly údaje publikovány jen v sudých letech.

[36] Míra chudoby se pohybuje mezi 16,6 % (odhad Světové banky pro hranici 1,90 USD/den, 2011) a 53,8 % (národní údaje, 2010).

opravdu přitékají ve velké míře: 69 % všech transferů končí u dolních čtyř příjmových decilů, přičemž suma transferů, sociálních příspěvků apod. zvedá disponibilní příjem nejchudších až o 1000 %. To je více než v jiných srovnatelných zemích, mimo jiné výrazně více než jaký je efekt proslulé Bolsa Família v Brazílii. Pokud se tedy sociální politika státu započítá do Giniho indexu, sníží se koeficient o 22 % na 0,596 a extrémní chudoba (příjem menší než 1,25 USD/den) o 50 % (World Bank, 2014, s. 35–42).

Mohlo by se tedy zdát, že institucionální podpora je v tomto ohledu funkční a prospívá situaci těch, kteří ji nejvíce potřebují. Nicméně, nad takto rozsáhlým sociálním státem visí několik zásadních otazníků. Deficit veřejných rozpočtů a státní dluh vykazují nepříznivý trend a makroekonomické ukazatele (vysoká nezaměstnanost, deficit běžného účtu platební bilance, zhoršující se úvěrový rating země) napovídají, že v budoucnu bude velmi obtížné tyto programy financovat. Při absenci inkluzivního ekonomického růstu jde o marné utrácení obrovských prostředků bez požadovaných multiplikačních efektů.

I kvalita samotných programů je ale diskutabilní. Dokonce i zmíněný přepočítaný Giniho koeficient je příliš vysoký v porovnání se světem a jak bylo již uvedeno v předchozí kapitole, dlouhodobý trend není pozitivní. Obavy o efektivnost vynakládání prostředků jsou namístě. Dle zprávy Ekonomické komise pro Afriku patří mezi hlavní neefektivnosti jihoafrické veřejné služby mimo jiné „demonstrativní spotřeba u černých zaměstnanců veřejného sektoru“ a „neadekvátní kapacita především v implementaci pozitivní diskriminace, která vedla k nedostatku kvalifikovaných pracovníků“; pozitivní diskriminace se stala „hrou čísel“ (Economic Commission, 2010, s. 35). Komplikovaný systém pozitivní diskriminace ve formě B-BBEE má nutně velké náklady na administraci, přičemž rozsahem je program, který pokrývá celou ekonomiku, obecně velkou zátěží pro státní aparát.

Vláda plánuje výdaje stabilně navyšovat, a to i s přihlédnutím k nepříznivým makroekonomickým podmínkám. Předpovědi růstu HDP jsou ale již tradičně příliš optimistické, ačkoliv pro rok 2016 se poprvé počítá s růstem pod 1 % (National Treasury, 2016). Je tedy možné, že v příštích letech bude muset státní aparát projít reformou, která odstraní zjevné neefektivnosti a postaví výdaje na solidnější základ, který si bude skomírající ekonomika moct dovolit.

Mimo oficiální čísla je ale nutné znovu připomenout korupci a klientelismus, které vedou ke zneužívání veřejných prostředků. Ústava, dávající prezidentovi velké pravomoci v zákonodárném procesu, se zdá z dnešního pohledu být příliš ovlivněna postavou Nelsona Mandely, s jehož osobou se při jejím psaní počítalo (The Economist, 2015a). Moc ANC je v jihoafrickém systému tak velká, že vedení strany rozhoduje o množství zásadních otázek – kdo bude kandidovat do funkcí, kdo z nich bude odejit, a neposlední řadě kdo usedne do vysokých pozic mnohých státních firem. Vzhledem ke zhoršující se situaci korupce v zemi se dá předpokládat, že právě státní firmy jsou těmi, ve kterých se nejlépe realizují možnosti sebe obohacení z veřejných prostředků.

Sám prezident Zuma je velmi kontroverzní figurou. Za svou kariéru ustál již bezmála 800 obvinění z korupce. Nedávné kauzy týkající se jeho luxusního sídla, přátelství s vlivnou rodinou indického původu zasahující do politického procesu či rošády s dosazováním svých známých do vlivných pozic (naposled na ministerstvo financí) dále podkopaly jeho autoritu (The Economist, 2015a). Spolu se svou polygamií a zdůrazňováním etnicity jde o představitele rozdělujícího národ, zatímco by ho měl spojovat. Jeho způsob vedení státu, který by se s určitou mírou zjednodušení dal bohužel nazvat „africkým“, kontrastuje se západní představou demokracie. Je pravděpodobné, že bílá část populace Zumu nepovažuje za vhodného lídra. Nicméně v daném politickém uspořádání nelze čekat, že by v dohledné době došlo k větší inkluzi menšinového názoru do volby hlavy státu, dokud ji volí parlament.[37]

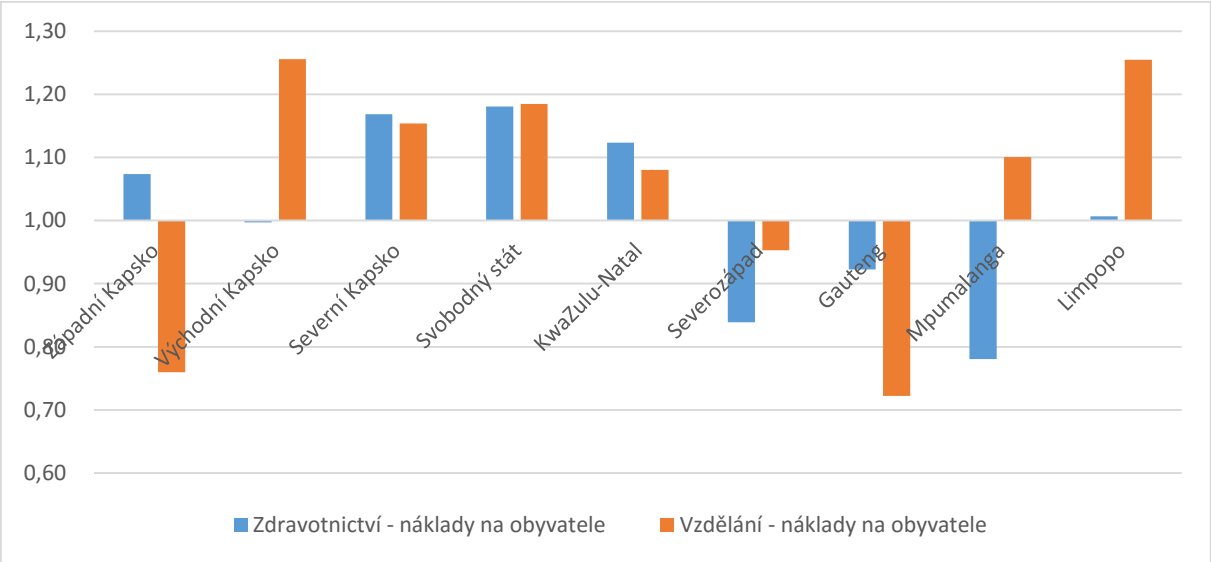
Pokud jsou tedy státní výdaje správně cílené, ale stav země se znatelně nezlepšuje, musí být na vině špatné institucionální zajištění. Velkým otazníkem je výsledný efekt pozitivní diskriminace, který je ale téměř nemožné kvantifikovat.[38] Korupce a klientelismus pravděpodobně velmi poškozují ekonomiku a při pokračující dominanci ANC a moci centralizované v rukou vedení strany nelze očekávat změnu. Štědré vládní sociální výdaje sice pomáhají mnohým chudým, potenciál ekonomiky tím ale nezvyšují a teoreticky mohou i podkopávat proaktivní chování.

V jihoafrickém kontextu nelze opomenout ani různé úrovně vládnutí. Ačkoliv centrální vláda je zodpovědná za sociální politiku, i vlády provincií mají značné pravomoci, přestože jejich

[37] V případě veřejné volby by byl větší prostor pro výběr vhodného kandidáta, než v parlamentu ovládaném ANC.
[38] Podrobněji bude B-BBEE rozebrán v další části.

prostředky pochází právě z transferů z centrální úrovně. Na Grafu 6 je znázorněna úroveň výdajů na zdravotnictví a školství jako hodnota indexu jednotkových nákladů vůči ideálnímu rozložení prostředků mezi všechny obyvatele, bez ohledu na to, kde žijí. Jednotlivé provincie se velmi liší ve výdajích poskytovaných služeb. Za pozornost stojí Gauteng, nejlidnatější provincie, kde je jak zdravotnictví, tak především školství velmi podfinancované. Provinční vlády tedy mají možnost alespoň do určité míry ovlivnit vývoj svého území. V zemi, jejíž systém je napůl cesty k federálnímu uspořádání, se tedy každá analýza týkající se kvality politických institucí musí kromě centrální vlády zaměřit i na samosprávné oblasti. Bohužel, protože provincie jsou téměř zcela závislé na národních zdrojích,[39] jsou záležitosti výdajů nutně ovlivněny politickou vůlí centrální vlády, potažmo tedy ANC.

Graf 6: Výdaje provincií na zdravotnictví a školství, 2012/2013

Poznámka: Hodnoty indexu jsou vyjádřeny vůči rovnému rozložení výdajů mezi obyvatele.

Zdroj: Statistics South Africa (2016), vlastní výpočet.

Graf ovšem opět nic nevypovídá o kvalitě služeb. Přesto je zřejmé, že specifický prostorový charakter ekonomiky země, tedy pozůstatek bantustanů, zavdává důvod k motivaci vyrovnávat místní rozvoj provincií a především municipalit. Mnoho oblastí stále trpí nedostatkem základních služeb (AfDB, 2015, s. 11), například 14 % lidí nemá přístup k elektřině (UNDP, 2015, s. 143). Spolu s infrastrukturou patří tyto oblasti k rozvojovým prioritám vlády.

[39] Prostředky získané transferem z centrální úrovně tvoří kolem 95–98 % celého rozpočtu (National Treasury).

Pokud bude ale kvalita vládnutí dále klesat a makroekonomická situace se nezlepší, nepomohou rozvoji dříve utiskované většiny výdaje ani v takovémto rozsahu.

Etnický konflikt

V návaznosti na první a druhou kapitolu je v případě Jihoafrické republiky možné konstatovat, že etnický konflikt má latentní charakter. Přestože je země proslulá vysokou kriminalitou, nelze si ji vykládat v rasovém kontextu. Jako v každé heterogenní společnosti je velmi obtížné zachytit sentiment mezirasových vztahů bez rušivých vlivů, způsobených fází ekonomického cyklu, momentální politickou krizí nebo mezinárodním děním. Jihoafrická republika v současné době zažívá těžké časy ve smyslu ekonomickém a v menší míře i politickém, přičemž taková doba je ideální k vzájemnému očerňování a zkreslování faktů.

V minulé kapitole byl diskutován vztah mezi Afričany a bělochy a tato dimenze je fundamentální i zde. Otázkou je, nakolik může být v tomto ohledu do budoucna ohrožen rozvoj země. Rizikem je uvedený neuspokojivý kontakt mezi oběma skupinami a tedy slabý základ pro postupné vytváření společné identity jako nutného základu pro fungující demokracii.

Rasové vztahy je prakticky nemožné hodnotit nezaujatě, přičemž statistiky vycházejí z metodik založených na průzkumech veřejného mínění, jež jsou v základu lehce manipulovatelné. Navíc i výsledky mohou samy o sobě být zavádějící. Například Jihoafrický institut pro rasové vztahy (IRR) v tiskové zprávě o výsledcích poslední studie uvádí, že „bílí Jihoafričané podporují nutnost nápravy“, „jen malé menšiny jak bílých, tak černých obyvatel zaujímají nepřátelské postoje k druhé skupině“, nebo že „76,2% většina Jihoafričanů má pocit, že rasové vztahy od roku 1994 zůstaly stejné nebo se zlepšily“. K tomu ale dodává, že „černí a bílí Jihoafričané se shodují, že zlepšení v úrovni života a lepší ekonomické vyhlídky zajistí solidní budoucí rasové vztahy“ (IRR, 2016).

Právě poslední citát vystihuje nejpodstatnější aspekt problému – ekonomický rozvoj. Znamená to, že se Jihoafričané shodují i v tom, že opak (tedy nepříznivé vyhlídky) může rasové vztahy narušit? V současné době je nezbytné si tuto otázku položit. Je možné, že těžké ekonomické časy naopak rasové otázky upozadí, případně zúží pozornost (jen) na migranty.

Z institucionálního hlediska je opět v centru pozornosti pozitivní diskriminace. Black Economic Empowerment prošel v roce 2013 revizí, která s sebou přinesla některé kontroverzní změny. Jak se zmiňuje i IRR, zdá se, že vláda upravila pravidla BEE tak, aby „odrazovala od obsazování seniorních pozic Indy a takzvanými ‚barevnými'" (IRR, 2015). Takto etnicky motivované kroky jsou nebezpečné pro vytvoření nových třecích ploch mezi dříve utiskovanými skupinami obyvatel. Nastavení politických institucí ve snaze, aby byly „slepé" k rase, tomu bohužel poskytuje prostor a při síle ANC není motivace, která přiměla vládu k širšímu dialogu. Apartheid vyvolávající reminiscence rozhodně politickému prostředí neprospívají.

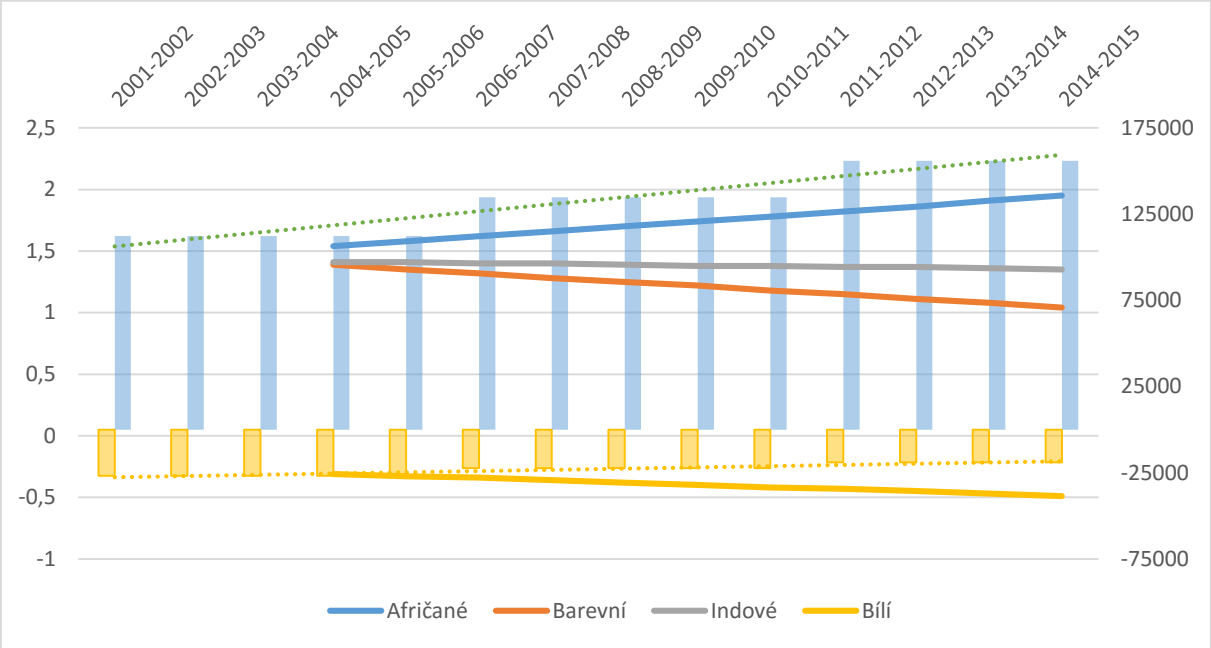
Stagnující pozemková reforma je také jedním z rizikových faktorů. V médiích se v posledních letech pravidelně objevují zprávy o vraždách farmářů, kteří jsou, implicitně či explicitně, chápáni jako běloši. Bez znalosti skutečných čísel se může jevit jako velmi logické, že Afričané, stále bez přístupu k optimálnímu množství půdy, berou zákon do vlastních rukou a vypořádávají se s bílými farmáři po svém. Realita je ale prozaičtější; zatímco čísla vražd opravdu vysoká jsou, rasová dimenze v nich chybí. Jednoduchým zdůvodněním toho, proč obětmi vražd na farmách jsou ze zhruba 60 % právě běloši (Africa Check, 2013), je zřejmě právě historicky podmíněné nepoměrné zastoupení bělochů mezi vlastníky farem, přičemž vysoká čísla vražd jako takových jsou průvodním jevem a indikátorem vysoké kriminality.

Na Grafu 7 lze vidět přírůstky obyvatel dle skupin od roku 2004 (levá osa) a průměrná roční migrační salda Afričanů a bělochů od roku 2001 (pravá osa). Ačkoliv se bílí nacházejí ve zřejmém demografickém útlumu, přičemž jejich úbytek se rok od roku zvětšuje, „white flight" neboli útěk bělochů ze země se zpomaluje. Demografickou změnu probíhající v Jihoafrické republice lze tedy připsat především rozdílům v přirozených přírůstcích, spíše než odchodu jedné rasové skupiny.

Velká čísla migrantů nás přivádí k problému imigrace ze sousedních zemí, nebo ze zbytku Afriky obecně. Mnohem více než konflikt mezi Afričany a bílými existuje potenciál pro zhoršení konfliktu mezi Jihoafričany a migranty. Bohužel, jihoafrické instituce se v tomto ohledu, jak již bylo uvedeno v minulé části, chovají kontroverzně. Jak uvádí lidskoprávní organizace k incidentům z roku 2015, při dubnové policejní operaci „byly stovky uprchlíků a žadatelů o azyl nezákonně zadrženy a v ohrožení deportace" (Amnesty International, 2016) a „vyjádření tradičních vůdců a vládních představitelů mohlo podnítit násilí" (Human Rights Watch, 2016).

Vláda veřejně neodsuzuje xenofobní výroky tradičních autorit a policejní brutalita je úřady tolerována, s výjimkou ústavního soudu (Ibid). Plány na „demilitarizaci policejní služby“ jsou zatím ve fázi pouhé vize (NDP, 2012, s. 47).

Graf 7: Přírůstky obyvatel dle skupin a migrační salda Afričanů a bělochů[40], 2001–2015

Zdroj: Statistics South Africa (2015, 2016).

Vláda tedy připisuje podobné incidenty jednoduše vysoké kriminalitě, čímž ale de facto toleruje xenofobní motivy, které za násilím stojí. Není třeba zdůrazňovat, jak nebezpečný takový postoj může být. Násilí na imigrantech, podporované institucemi státu i tradičními, neformálními institucemi, může být rozbuškou pro jiné konflikty etnického rázu.

Pokud tedy státní instituce tiše podporují xenofobii na jedné straně a na druhé straně pak aktivně zneužívají pozitivní diskriminaci k prosazování africké většiny, je latentní etnický konflikt postupně udržován a jsou vytvářeny nové třecí plochy. Ačkoliv se situace ve vztahu bílých a Afričanů nejspíš dlouhodobě zlepšuje, riziko tkví v tom, jak se ANC a jeho podporovatelé chovají k menšinám, jež mají na politické úrovni malé, nebo žádné zastání.

[40] Přírůstek a úbytek obyvatel v procentech – barevné čáry dle skupin (levá osa), migrační salda Afričanů a bělochů (pravá osa). Údaje pro přírůstky jsou dostupné až od roku 2004, zatímco údaje pro migrační salda byly vypočítány z průměrných čísel pro pětiletá období a z toho důvodu mají jako počáteční rok 2001 pro zachování konzistence.

Politická nestabilita

U posledního kanálu nepřímého vlivu etnické heterogenity na rozvoj země jde o negativní vývoj politického dění, který pramení z neoptimálního nastavení politických pravidel. Jak už bylo několikrát nastíněno, v jihoafrickém kontextu je nejdůležitější kombinace dominantní strany a stranicky založeného systému. Dokud bude ANC získávat 60% většinu, jak tomu bylo dosud, je politické rozhodování v rukou stranického vedení. Ačkoliv by se mohlo zdát, že takové uspořádání stabilitě prospívá, existují v něm skryté hrozby.

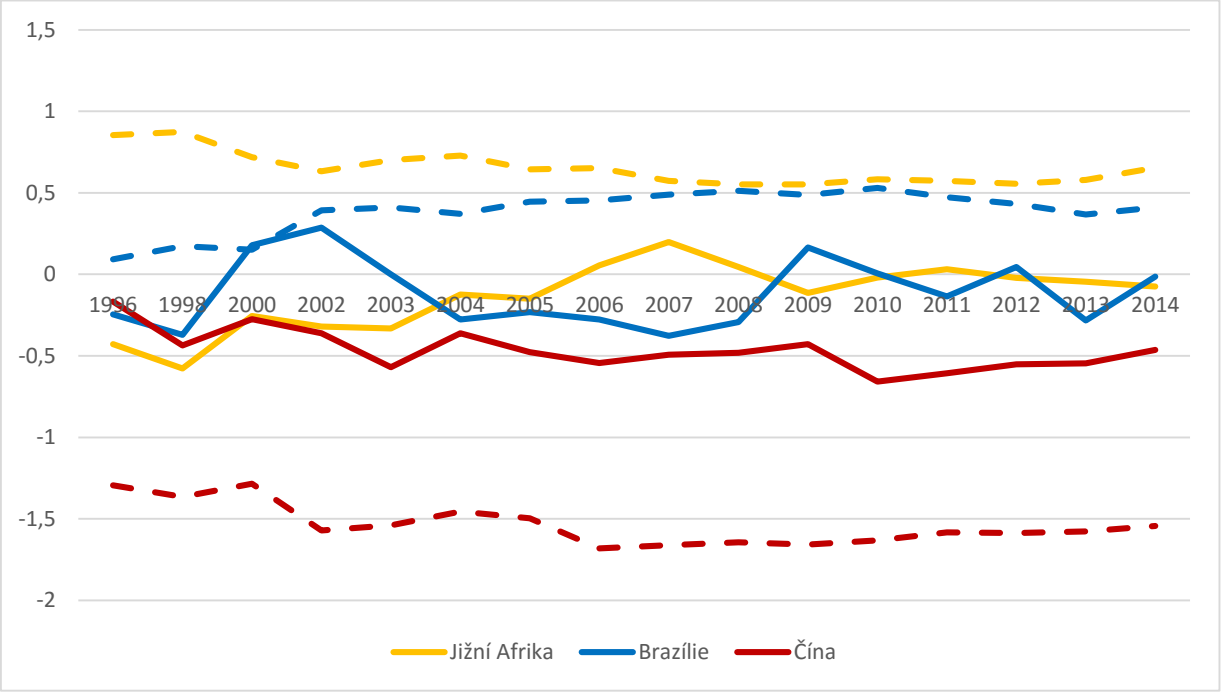
Vzhledem k diskutovaným historickým souvislostem se představitelé ANC mohou cítit jako ti správní lídři pro časy nápravy křivd a obnovení ekonomické spravedlnosti. Jak je patrné již několik let, uvnitř ANC dochází k pozvolné erozi, tak jak tomu bývá u všech stran univerzálního charakteru – v případě ANC jde o stranu s převážně africkým elektorátem, zatím bez silné konkurence. Osobnost prezidenta Zumy dlouhodobě narušuje vztahy uvnitř strany a dělí ji na jeho zastánce a odpůrce. Některé Zumovy kroky, například zjevná snaha zajistit si nadále trestní bezúhonnost lobováním za budoucí zvolení jedné ze svých manželek na post prezidenta (The Economist, 2016), vytváří napětí v na názory bohatém establishmentu ANC. Ačkoliv cesty některých stranických funkcionářů se již oddělily dříve,[41] hledání nástupce za Zumu může být opravdovým bodem zvratu v jihoafrické politice.

Dalším problémem, který provází snahu vytvořit bezrasový systém ve velmi heterogenní společnosti, je malá dovolatelnost práv pro menšiny. Zatímco Demokratická aliance, volená převážně bílou menšinou, sílí, větší diverzifikace politického spektra, s výjimkou populistické EFF (Bojovníci za ekonomickou svobodu), stále není na obzoru. Větší turbulence v ANC by tedy hypoteticky mohly způsobit zásadní šok, na který by stále mladá demokracie těžko reagovala, zvláště v časech ekonomických problémů. Jak ukazuje i indikátor politické stability Světové banky na Grafu 8, nachází se Jihoafrická republika na úrovni Brazílie,[42] bez jasného trendu. Podobně je na tom i s dovolatelností, která je měřítkem inkluzivity politického systému. Nicméně ta vykazuje spíše známky zhoršení.

[41] Zakladatel třetí nejsilnější strany z minulých voleb (2014), Julius Malema, byl v roce 2012 vyloučen z ANC.
[42] Ačkoliv je nutné dodat, že v současné brazilské politické krizi bude skóre pravděpodobně výrazně nižší.

S politickou stabilitou úzce souvisí i kvalita právního systému. Při nízké právní dovolatelnosti se otevírá příležitost pro nejrůznější skupiny občanské bdělosti, které využívají slabé vymahatelnosti práva pro svoje obohacení a často zneužívají i tradičního uspořádání (Smith, 2015). Toto „napravování“ neefektivností formálního právního systému může ve vypjatých dobách přerůst v organizované násilí, což je velmi rizikové především v kontextu xenofobních nálad.

Graf 8: Politická stabilita (plná čára) a dovolatelnost (přerušovaná čára),[43] 1996–2014

Zdroj: World Bank Governance Indicators (2015).

Problémem se zdá být vynucování stability ze strany bezpečnostních složek. Ačkoliv v této oblasti nepanuje shoda,[44] vysoká kriminalita nepochybně způsobuje obtíže v rozeznávání boje proti ilegálním živlům od zásahů proti mírovým protestům. Krvavé potlačení stávek horníků v roce 2015 je příkladem takových zásahů.

V současných ekonomických podmínkách jsou bohužel rizika ve fungování politických institucí na pokraji zájmu. S výjimkou neustálých skandálů kolem prezidenta se tématem zabývají

[43] Ukazatele nabývají normalizovaných hodnot v intervalu (-2,5;2,5). Mezi lety 1996–2002 byly údaje publikovány jen v sudých letech.
[44] Například IRR vede polemiku se serverem Africa Check, který zastává podobná stanoviska, jako Human Rights Watch – tedy že policejní zásahy jsou charakteristické nepřiměřenou silou a brutalitou.

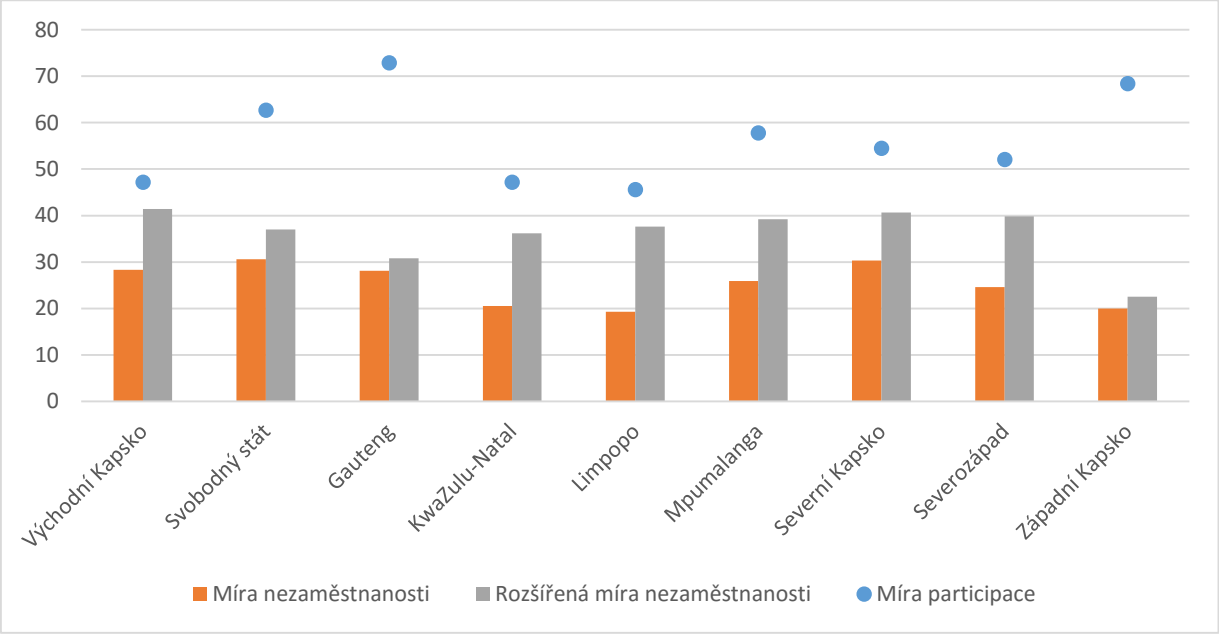
média spíše ojediněle (naposledy zmíněný The Economist), ale při již tak narušené důvěře zahraničních investorů může být další zhoršení obrovským problémem pro finanční pozici země a posléze pro celý systém.

3.2 Etnická heterogenita a ekonomické instituce

Tato poslední podkapitola naváže na analýzu politických institucí těmi ekonomickými; tedy takovými, které vytvářejí rámec pro ekonomickou aktivitu a rozdělení bohatství. Patří sem také otázka lidského kapitálu a vzdělávání, které jsou v jihoafrickém případě historicky specifické. Podobně tomu je i s vlastnictvím půdy a vůbec výrobních faktorů. Zajišťují ekonomické instituce státu správné fungování trhu tak, aby etnická heterogenita země přispívala k rozvoji?

Hlavním specifikem jsou prostorové disparity, způsobené apartheidním územním plánováním, zaměřeným na uzavření marginalizovaných skupin obyvatel do jejich samosprávné oblasti či státu. Rozlehlé rurální oblasti bez pravidelného přístupu k elektřině a s velmi špatnou infrastrukturou jsou velmi znevýhodněné v rozvíjení ekonomické aktivity. Jak ukazuje Graf 9, míra nezaměstnanosti a participace se dosti liší mezi provinciemi, přičemž ekonomickou situaci příhodně dokresluje rozdíl mezi klasickou mírou nezaměstnanosti a její rozšířenou verzí, do které jsou započítáváni odrazení zájemci o práci. Jejich podíl vykazuje určitou korelaci s mírou urbanizace v daných provinciích; zatímco v Limpopu tito tvoří zhruba 15 % při míře urbanizace 16 %, ve více urbanizovaných regionech, jako jsou Gauteng (97 %), Západní Kapsko (94 %) nebo Svobodný stát (84 %) rozdíl není tak zásadní.

Graf 9: Trh práce v provinciích, 2015

Zdroj: Statistics South Africa (2016).

Investice

Ve světle těchto faktů je potřeba vnímat i investiční prostředí Jihoafrické republiky, v tomto případě především ve smyslu domácích investic, ať už vládních nebo soukromých. Ačkoliv přímé zahraniční investice jsou podstatnou součástí ekonomické aktivity, pro účely této práce lze předpokládat, že jejich příliv nijak zvlášť nesouvisí s heterogenní povahou obyvatelstva země. Předmětem zkoumání tedy je, zda a jak je investiční aktivita motivovaná na základě etnických linií a jaké důsledky to má pro rozvoj země.

Problém nerovnoměrného rozvoje je pravděpodobně tím v současnosti největším. Na druhém místě jde o snahu přesouvání ekonomické aktivity do odvětví s větší přidanou hodnotou, což má ale nepříjemné důsledky pro jihoafrický trh práce. V tomto tisíciletí je z hlediska hrubých domácích investic[45] dlouhodobě dominantní stavebnictví a především síťová odvětví (elektřina, plyn a voda). Masivní investice proudily do výroby elektřiny a rozvodné sítě. Institucionální podpora státní firmy Eskom je nezbytná pro zajištění budoucích dodávek elektřiny, jejíž výpadky jsou jmenovány jako jeden z hlavních problémů země (World Bank, 2015, s. 28–29).

Stagnace naopak postihuje investice do zemědělství a výrobních odvětví, jejichž celkový objem se od roku 2002 nezměnil. Pro vládu jde o těžce ovlivnitelnou situaci – dvě třetiny investic pocházejí ze soukromého sektoru (World Bank, 2015, s. 16) a veškerá cílená centrální podpora musí v liberálním ekonomickém systému narazit na ekonomickou logiku. Rostoucí sektor služeb nabízí pro kapitál mnohem zajímavější budoucnost než odvětví se slabou produktivitou a silnou konkurencí z Asie.

Dominantním pohledem na věc ale musí v těchto podmínkách být tvorba pracovních míst. Investice musí směřovat do odvětví, ve kterých existuje potenciál pro uplatnění milionů obyvatel, kteří si z apartheidních dob stále nesou dědictví chabého vzdělání a absence potřebných schopností. Nová pracovní místa momentálně vytváří nejvíce komunitní a sociální služby, obchod a stavebnictví (World Bank, 2015, s. 20). Podíl průmyslu na tvorbě HDP klesá (AfDB, 2015, s. 4), bohužel právě ten byl v minulosti motorem rozvoje v zemích s nevzdělanou pracovní silou a na demografickém vrcholu, ke kterému směřuje i Jihoafrická republika. Ačkoliv

[45] Graf je k dispozici v Příloze 2.

je v paradigmatu globalizace a globální konkurence obecně chápáno jako nezbytné, aby se rozvíjející se země posouvala k náročnějším odvětvím s větší přidanou hodnotou, v tomto případě je situace komplikovanější. Příliš rychlý přechod by ohrozil množství obyvatelstva, již tak v těžké situaci, které zatím nemá podmínky pro správné vzdělávání a není mu vytvářen dostatek příležitostí. Navíc jde z velké části o mladé obyvatelstvo; jak je ukázáno níže, především o mladé Afričany, jejichž neúspěšné zapojení do ekonomiky bude mít důsledky pro všechny myslitelné oblasti ekonomického, sociálního a psychologického charakteru.

I přes tyto pesimistické vyhlídky je třeba poznamenat, že pozitivní trend, i když pomalejší, než by bylo žádoucí, přece jen existuje. Na Grafu 10 jsou propočítány procentuální změny v obsazení pracovních míst v různých sektorech dle rasy. I přes zřejmý fakt, že podíl bílých na pracovní síle dlouhodobě klesá, je nárůst Afričanů v sektorech náročnějších na kvalifikaci průkazný. Přesto existují oblasti (například počítačové služby), kde je nedostatek kvalifikace stále ještě nepřekonanou bariérou.

Graf 10: Změna (%) v obsazení pracovních míst dle rasy mezi lety 2008–2015

Sektor/rasa	Zemědělství	Těžba	Potravinářský průmysl	Textilní průmysl	Chemický průmysl	Hutnický průmysl
Afričané	6,1	2,7	11,1	4,6	4,2	2,4
Barevní	-4,5	-0,1	-3,3	0,1	-2,4	-0,4
Indové	-0,6	-0,2	-2,1	-3,0	0,5	-1,2
Bílí	-0,9	-2,4	-5,7	-1,7	-2,4	-0,8
Sektor/rasa	**Strojírenství**	**Stavebnictví**	**Finanční služby**	**Počítačové služby**	**Jiné profesionální služby**	**Vládní a obranné složky**
Afričané	17,1	3,9	8,9	-2,0	11,3	7,1
Barevní	-5,0	-4,0	-1,5	4,7	-1,7	-3,0
Indové	-6,8	0,0	1,2	0,3	-1,1	-0,4
Bílí	-5,3	0,0	-8,6	-3,0	-8,5	-3,6

Zdroj: Statistics South Africa (2015), vlastní výpočet.

Jihoafrická politická reprezentace si je situace vědoma. Jak vyplývá z Národního plánu rozvoje (National Development Plan – NDP), je potřeba, aby investice proudily do odvětví s vysokou přidanou hodnotou a do těžby nerostů (NDP, 2012, s. 24). Rozpor mezi stavem lidského kapitálu v zemi a tlaku globální konkurence je patrný v celém dokumentu. Těžba nerostů, z podstaty věci závislá na těžko předvídatelném vývoji světových cen komodit, není rozhodně

ideální strategickou investicí pro tvorbu pracovních míst. Zároveň v ní nelze spatřovat jakýkoliv potenciál pro postupné vzdělávání pracovní síly.

Dále se v NDP uvádí, že je nutné „posílit soukromé investice do na práci náročných oblastí, konkurenceschopnosti a exportu, s přizpůsobeními směrem k snížení rizika při najímání mladých pracovníků“ (NDP, 2012, s. 27). Problémem tedy skutečně není absence správné vize, ale spíše nejasný vztah různých, de facto protichůdných cílů. V současné makroekonomické situaci jsou soukromé investice ještě citlivější k rizikům, která jsou při investování do stagnujících odvětví velká i za stabilizovaného stavu. Budoucnost ukáže, jestli je vláda schopna nakombinovat schéma pobídek tak, aby nedocházelo k růstu odvětví s přidanou hodnotou na úkor vytváření pracovních míst a naopak.

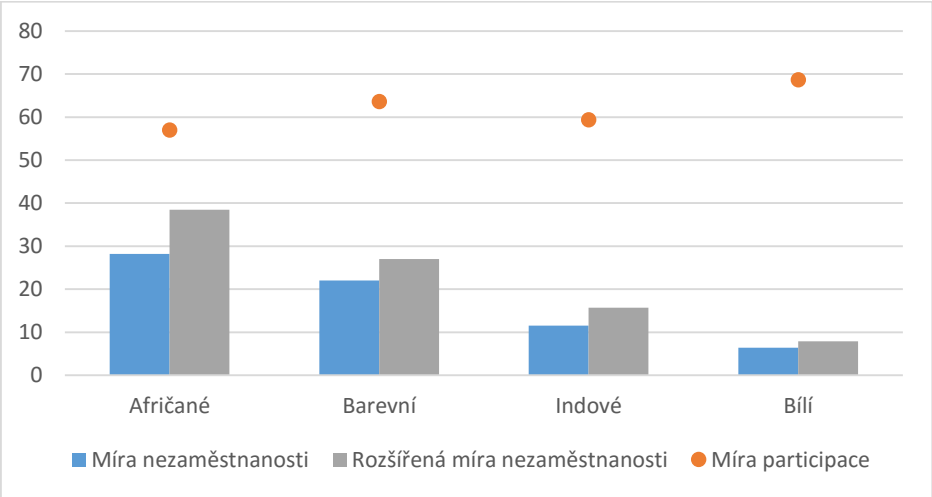
Stejně tak si je vláda vědoma prostorové dimenze problému, když zmiňuje potřebu „pobídek a programů k přesunutí pracovních míst a investic do hustě zalidněných oblastí na kraji urbanistických zón“ (NDP, 2012, s. 40). To ale nemůže být provedeno uměle, bez vhodných podmínek k přesídlení podniků (nebo vytvoření nových) do chudých oblastí bez přístupu k základním službám. V kontextu aglomeračních a lokalizačních úspor tento přístup prakticky nedává smysl, pokud do příčinného stavu nedává vzdělání obyvatelstva. Samotné pobídky nebo programy sice mohou některé podniky přimět, aby svoje uvažování o lokalizaci změnily, nejde ale o dlouhodobé řešení. Pokud by vláda do dění zasahovala příliš, mohla by být ekonomika naopak poškozena, když by firmy v těchto oblastech byly nuceny nést vysoké náklady na úkor jiných.

Lidský kapitál

Jak se tedy instituce státu staví k problému, který je příčinou mnohých dalších? Vzhledem k aktivní pozornosti, kterou věci věnují jak státní organizace (např. centrální banka) tak mezinárodní organizace (OECD a Světová banka), existuje dostatečné množství informací, na nichž lze založit analýzu. Bohužel, vzdělávací systém je tradičně systém velmi setrvačný a trvá dlouho ho od základu změnit, jak je to potřeba v jihoafrickém případě. Bílá menšina historicky kontrolovala financování a obsazování pozic ve školách určených pro Afričany. Dodnes zůstává nerovnost vtělena v prostorové nedostupnosti lepších škol pro děti z chudých odlehlých oblastí.

O pomalé přeměně vypovídají i základní statistiky pracovního trhu, který je na vzdělávání bezprostředně závislý. Nezaměstnanost v zemi je na úrovni 25 %, v širší definici až o 10 % vyšší. Nezaměstnanost mladých se pohybuje kolem 50 %. Dvě třetiny nezaměstnaných nemají práci dlouhodobě. Jde tedy o strukturální problém. Nezaměstnanost je dokonce vyšší, než byla na konci apartheidu (Statistics South Africa; World Bank, 2015, s. 19–31). Rasová charakteristika jen potvrzuje tíhu historie, jak je vidět na Grafu 11. Je zde opět patrná poměrně nízká míra participace u Afričanů, která je problémem, k němuž neexistuje jiné než dlouhodobé řešení v podobě nápravy vzdělávacího systému.

Graf 11: Míra nezaměstnanosti a participace dle rasy, 2015

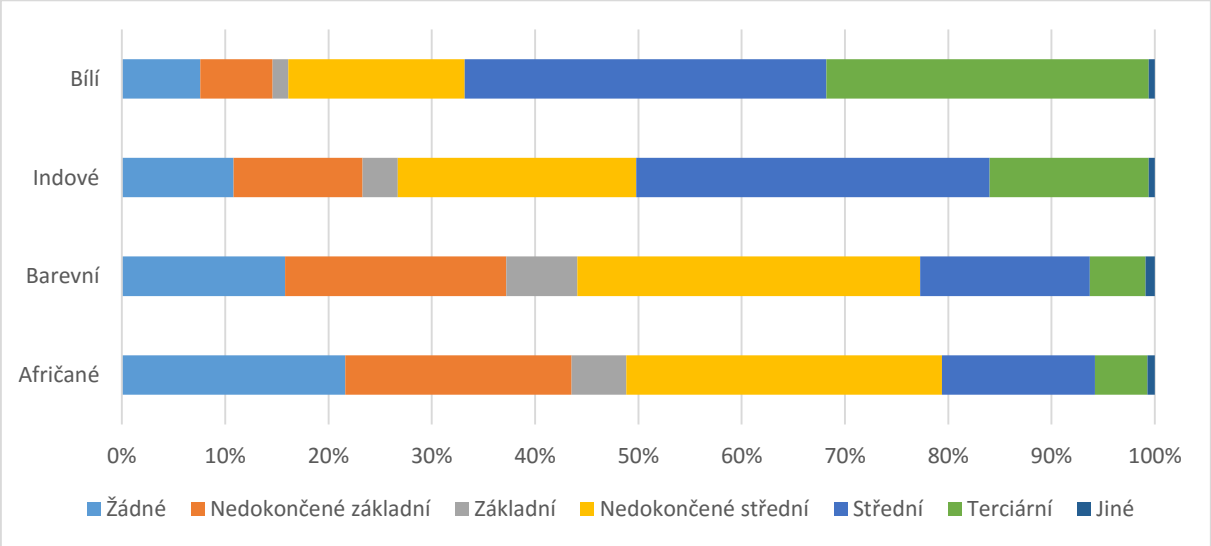

Zdroj: Statistics South Africa (2016).

Je ovšem nasnadě se ptát, zda náprava vzdělávání opravdu probíhá, či jde jen o vytváření nové elity, jak je to vytýkáno programu pozitivní diskriminace. Od konce apartheidu se podíl Afričanů, kteří pracují v kvalifikovaných profesích, zvýšil jen o 3 procentní body (z 15 % na 18 %), zatímco u bílých o 19. Nejvíce alarmující je fakt, že tento podíl se u věkové kategorie 25–34 dokonce snížil, přičemž od roku 1994 silně narůstá podíl afrických vysokoškoláků mezi nezaměstnanými (Statistics South Africa, 2015). Protože u jiných ras takový vývoj neexistuje, lze těžko vinit jen ekonomickou situaci. Zatímco délka školní docházky se zvyšuje (World Bank, 2015, s. 40), jednou možnou odpovědí může být zpochybnění kvality. Velmi špatná kvalita především převážně černých škol je široce diskutovaná (NDP, 2012, s. 17; AfDB, 2015, s. 12). Navíc jen asi 3 % Afričanů mezi 18–29 lety studuje. Protože nejde o problém nerovného financování, jak tomu bylo za apartheidu (World Bank, 2014, s. 38), musí být kořeny hlouběji.

Hledání důvodů pro problém samotného školství lze snad zaměřit na tradiční a mnohdy ve zbytcích minulého režimu žijící oblasti venkovského charakteru, kde, jak bylo uvedeno v minulé kapitole, oficiální autorita znamená jen málo. Protože i záležitosti týkající se správy a chodu obce leží v podstatné míře v rukou místních autorit, je možné, že školy jsou kvůli málo viditelným kvalitativním změnám stále zahaleny v oblaku nedůvěry. Z toho důvodu si je rodiče nespojují s možnostmi, které by měly jejich dětem přinést. Samozásobitelské zemědělství je prioritou. Snad mohou hrát svou roli i silná tradiční pravidla komunit (neboli neformální instituce) a oproti bílé populaci propastný rozdíl v úrovni vzdělání, který se nutně musí odrazit v postojích Afričanů. Graf 12 znázorňuje úrovně vzdělání obyvatel dle rasy; až 80 % Afričanů nemá ani dokončenou střední školu, více než pětina nemá vzdělání žádné. Zázemí, které svým dětem poskytuje bílá část obyvatelstva, z nichž 66 % má alespoň střední školu, je nesrovnatelné s podmínkami dětí ve vesnicích bývalých bantustanů.

Graf 12: Úroveň dosaženého vzdělání pracovní síly dle rasy

Zdroj: Statistics South Africa (2016).

Pokud jde o zřetelně špatně fungující vztah mezi školstvím a praxí, může jít o problém primárně prostorového charakteru. I pokud student dokončí školu v odlehlé oblasti, jeho rodina nemá prostředky, aby ho podporovala při hledání zaměstnání ve vzdáleném městě. Jinak lze těžko vysvětlit, proč jsou právě afričtí studenti tak málo zastoupeni na adekvátních pracovních pozicích. Nebezpečím z hlediska institucionálního je snaha vlády uměle napravit problém, jehož základ leží právě v kombinaci chabého školství a prostorových disparit. Když

budeme znovu citovat NDP, je dle vlády potřeba „zajistit, aby kvalifikované, technické, specializované a manažerské pozice lépe odrážely skladbu obyvatelstva ve smyslu rasy, pohlaví a znevýhodnění“. Ačkoliv je dále zdůrazněno, že „nápravná opatření na pracovišti by se měla zaměřovat na rozvoj podnikání, přístup ke školení, kariérní mobilitu a mentoring“, výše zmíněné pokusy v rámci BEE nejsou s těmito prohlášeními zcela v souladu (NDP, 2012, s. 27,29). Zpráva se zmiňuje o zhoršující se frustraci a netrpělivosti a varuje před ohrožením demokratických principů, což se zdá být zcela namístě.

Nelze tedy vládu nařknout z ignorování nebo zkreslování problému, přestože řešení zatím není na obzoru. Selhávání snahy o napravení nerovné kvality školství v různých oblastech determinuje další dění. S tím se pojí i nedostatečné zajištění základních služeb, chabá infrastruktura a nakonec i oficiální moci vzdorující neformální instituce africké většiny. Pokud k tomu všemu přidáme ekonomický útlum, může se v budoucnu ještě objevit problém s nedostatkem financí pro školy. Nicméně jestliže vláda a státní instituce zůstanou věrny cíli zvyšovat kvalitu a dostupnost vzdělávání pro Afričany, především ty žijící ve venkovských oblastech, měla by se situace začít postupně zlepšovat – nejen ve statistikách, ale v celkovém rozvoji země. V demografickém boomu současné Jihoafrické republiky jde o nejzákladnější úkol.

Fungování trhu a konkurence

Náprava křivd minulosti je pravděpodobně nejobtížnější, pokud jde o samotné vlastnictví výrobních faktorů. Protože v minulosti neměly marginalizované skupiny právo vlastnit podniky nebo půdu, je vyvážení těchto nerovností teprve ve svých počátcích i po dvaceti letech nového režimu. Na rozdíl od pobídek a vládních programů směřovaných na vzdělávací systém či zvýhodněné zacházení pro firmy ovládané africkým kapitálem není možné vlastnictví jednoduše změnit úpravou zákonů, pokud by takovou úpravou nebylo drastické vyvlastnění (jako v sousedním Zimbabwe). Konsenzuální přechod k inkluzivní demokracii měl v základu obsažen předpoklad, že k takovým násilným změnám nedojde.

Johannesburská burza v roce 2015 vydala zprávu se zjištěním ohledně struktury vlastnictví zapsaných firem. Z top 100 firem na Johannesburské burze cenných papírů bylo černým kapitálem vlastněno 23 %, přičemž číslo se zdá být rok od roku vyšší o jednotky procentních bodů. Bílí vlastnili 22 % a téměř 40 % náleželo zahraničnímu kapitálu (JSE, 2015). Bílá minorita

tedy stále ovládá relativně o mnoho větší množství kapitálu, než čemu by v ideálním případě odpovídala demografická skladba. Není třeba pozastavovat se nad přemrštěnou reakcí veřejnosti či představitelů země; v kontextu toho, čemu se tato práce doposavad věnovala, je zřejmé, z čeho vychází. Přesun kapitálu do rukou většiny bude procesem pomalým, a ačkoliv je myšlenka poměrného zastoupení ras ve vlastnictví výrobních faktorů lákavá a intuitivně správná, nemusí rozhodně jít o ekonomicky optimální situaci. Implicitně by bylo nutné předpokládat nulové rozdíly v odborných, zájmových či dokonce kulturních předpokladech mezi rasami. Například požadovat 80% podíl vlastnictví Afričanů na úkor dobře fungujících a ekonomice prospívajících firem vlastněných bílým kapitálem může vést k demoralizaci a rozšiřujícímu se pocitu vyloučení u bílé menšiny.

Obtížnější je situace v případě vlastnictví půdy. Zde je jednoznačnou brzdou pokroku institucionální zajištění přesunu půdy do rukou jejích původních a právoplatných majitelů. Na základě tzv. willing buyer-willing payer systému (neboli dobrovolné transakce mezi zainteresovanými stranami) bylo například do roku 2007 přerozděleno jen 4,7 % komerční zemědělské půdy. Ačkoliv je redistribuce jenom jednou ze součástí pozemkové reformy, je nejvíce ožehavým tématem (Gumede, 2014, s. 9–11). Dnes černí obyvatelé po letech probíhajících restitucí a redistribuce vlastní zhruba 32 % půdy, přičemž je nutné zmínit, že dalších 22 % je ve státních rukou a podíl vlastnictví bílých proto není tak velký, jak by se mohlo zdát (AfDB, 2015, s. 14).

Národní rozvojový plán se věcí zabývá a nastavuje cíl „rozšíření vlastnictví majetku historicky znevýhodněných osob“ (NDP, 2012, s. 27). Je tedy otázkou, zda se podaří vytvořit efektivnější systém, který uspíší přechod vlastnictví půdy. Nejsou totiž náznaky, že by záležitost postupovala pomalu kvůli neochotě bílých farmářů se v redistribuci angažovat. Stoupající netrpělivost může být dalším faktorem v pozvolném pádu země do ekonomických a sociálních nepokojů.

Fungování trhu je v Jihoafrické republice nejvíce ovlivněno principem pozitivní diskriminace v podobně Black Economic Empowerment. Protože B-BBEE byl již mnohokrát zmíněn výše v tomto textu, není pochyb o tom, jak dalekosáhlé důsledky pro rozvoj ekonomiky má a do kolika oblastí zasahuje. Snaha o nápravu nespravedlivých ekonomických poměrů musí být

předmětem kontroverzí, bez ohledu na kvalitu provedení. Protože hmatatelné výsledky se ale zatím nedostavily, je určitě na místě o tomto programu kvalifikovaně pochybovat.

B-BBEE zavedl v roce 2007 univerzální systém hodnocení podniků podle toho, do jaké míry splňují nastavená kritéria. Po revizi v roce 2013 se změnily váhy prvků, jejich obsah ale zůstává stejný. Společnost se středním nebo vysokým obratem[46] je hodnocena podle toho, do jaké míry je černá komunita zastoupena v následujících kategoriích – míra vlastnictví, kontrola managementu, rozvoj schopností, rozvoj společnosti a vztahů s dodavateli a socio-ekonomický rozvoj (B-BBEE Codes, 2013, s. 8–11). Čím větší mají například černí podíl na vlastnictví firmy, tím větší skóre dostanou od pověřené agentury. U malých firem a start-upů je dokonce vlastnictví jediným kritériem.

Na základě tohoto skóre se pak odvíjí schopnost firmy se prosadit na trhu. Zákazníci firmy si pak zaznamenávají své vlastní skóre založené na skóre firem, od kterých nakupují. Kromě rasově definovaných kritérií obsahuje B-BBEE také kritéria pro dodavatele obsahující požadavek, aby firma prováděla nákup a výrobu do určité míry (většinou 25 %) ve spolupráci s lokálními dodavateli. (B-BBEE Codes, 2013, s. 96). Tím má být nepřímo podporováno černé obyvatelstvo, jelikož firmy, které se dodavateli nebo výrobci stanou, budou logicky také podrobeni diskriminačnímu zacházení.

Kromě administrativního zajištění a nákladů se s tímto systémem pojí i vznik zcela specifického odvětví specializovaných poradenských služeb (BEE.co.za). Množství agentur a konzultantských firem využívá složitosti systému k vytvoření obchodní příležitosti, přičemž poptávka je téměř zaručená. Logicky se tedy nabízí otázka, do jaké míry je systém v rámci pravidel „spravedlivý“ a jakou roli hrají vazby mezi vrcholnými představiteli firem, vlády a hodnotících agentur. Výhrady, že B-BBEE obohacuje jen úzkou skupinu černých obyvatel, mohou z tohoto úhlu pohledu být opodstatněné. V korupcí prorostlé Jihoafrické republice se může systém takové velikosti jednoduše rozložit na kolos, z něhož se budou obohacovat lidé na něm participující.

Nadřazenou otázkou je bezpochyby ta, která se týká systému jako takového a jeho vztahu k ekonomice. Pokud by byla pravidla nastavena efektivně, šlo by o ukázkový přístup řešení

[46] Mezi 10–50 milionů ZAR, respektive více než 50 milionů ZAR ročně.

problému skrz ekonomické instituce státu. Stát ale zasahuje do ekonomiky přímo jinými způsoby a výsledek proto není možné předvídat. Jisté je, že do budoucna bude největším problémem měření úspěchu systému a případná exit strategie. Právě fakt, že stát je ovládán černou většinou, která prosazuje pravidla výhodné pro černé, může být stále kontroverzní v případné budoucí zlepšené socio-ekonomické situaci. Jak bude čas ubíhat, paměť obyvatel se bude zhoršovat a potřeba nápravných opatření bude relativizována. Dá se předpokládat, že pružnost institucí v tak rozsáhlém systému nebude velká.

Obecně je tedy z hlediska nastavení trhu Jihoafrické republiky problém v silné roli státu. Pokud vezmeme v úvahu dva institucionální proudy výzkumu diskutované v první kapitole, není v tomto případě možné vnímat roli jihoafrických institucí jen ve smyslu nastavování a vynucování pravidel. Veřejná sféra organizací je silná a zásahy do chodu ekonomiky jsou podstatné. Ačkoliv by například z pozice IPE mělo jít o optimální uspořádání, nelze než ho na základě představených faktů zpochybnit. Stát je de facto ovládán vedením jediné strany, jejíž elektorát sestává převážně z části populace žijící mimo město, s relativně nízkým příjmem, špatným vzděláním a chabými ekonomickými vyhlídkami. Zhoršující se kvalita vlády by měla být varováním pro ty, kteří obhajují takto silnou roli státu v ekonomice, jakkoliv strukturálně poškozené historickými omyly.

Závěr

Tato práce využila dosavadního výzkumu v oblasti etnické heterogenity a institucí k posouzení vztahu mezi heterogenitou ekonomickým rozvojem země, jejíž charakteristika k takovému zkoumání přímo vybízí. Protože institucionální vývoj je ze své podstaty inkrementální, je při každém jeho hodnocení nutné vzít v úvahu historické souvislosti a kořeny dané situace. Jihoafrická republika, vybraná pro svůj specifický etnický, politický a ekonomický vývoj, zde byla podrobena pečlivé analýze jejích institucí a jejich vztahu k rozvoji v podmínkách etnické heterogenity.

První podkapitola identifikovala hlavní poznatky, ke kterým výzkum heterogenity doposavad dospěl. Bohužel, metodologické kontroverze zatím způsobují problémy ve hledání rozhodujících závěrů. Zaprvé, výsledky kvantitativních studií jsou závislé na zvoleném měřítku, kterým je buď roztříštěnost či polarizace. Zadruhé, výzkum etnicity se nutně vyznačuje absencí spolehlivých dat a jejich kvalita závisí na konkrétní definici etnicity a rozdělení etnických skupin. Ta se ale mezi jednotlivými autory liší. Zatřetí, není jasné, jaký směr ve skutečnosti nabírá kauzalita mezi ekonomickým růstem a heterogenitou. Každá studie musí jeden aspekt problému zanedbat, aby se dobrala k alespoň částečně průkazným výsledkům. Proto i v této práci byl využit mainstreamový pohled na heterogenitu a s pomocí jeho principů vytvořen základ jednoduchého modelu – heterogenita působí nepřímo na ekonomický rozvoj skrz instituce.

V druhé podkapitole byl záběr problematiky dále rozšířen o institucionální pohled na věc. S předpokladem, že pravidla hry mohou být zásadní pro vztah daných proměnných, byl vyvozen jejich význam pro metodiku této práce. Instituce tento vztah moderují a jejich kvalita je určující pro způsob fungování etnicky heterogenní společnosti. Oblastí výzkumu, která stále hledá širší uznání, je význam neformálních institucí, a to převážně v rozvojovém světě. Protože ale jejich důležitost je zvláště v Africe neoddiskutovatelná, byly v průběhu práce diskutovány. Na základě představeného výzkumu pak byly propojeny kultura, geografie a instituce do logicky uspořádané posloupnosti faktorů, které determinují stupeň rozvoje určité oblasti. Ačkoliv tato práce vychází z Northova pojetí institucí, existují další přístupy, jejichž středobodem je zpochybňování průkaznosti kvantitativního výzkumu a vůbec neoklasického

přístupu k rozvoji. Nelze tedy pochybovat, že jiný metodologický přístup by mohl fakta zde uvedená hodnotit odlišně.

Zmíněný institucionální vývoj byl zmapován v druhé kapitole. Třetí podkapitola demonstrovala určující vliv nizozemské a britské institucionální tradice na vývoj v zemi. Britské zákonodárství, pozemkové zákony a princip nepřímé správy se promítly do vzniku parlamentního systému, výhradních práv jednotlivce na vlastnictví půdy a samosprávy domorodých oblastí. Nedostatek pracovní síly od začátku vedl k vykořisťování původních obyvatel, k jejich diskriminaci při vzdělávání a na pracovním trhu. Natives Land Act z roku 1913 odsoudil většinu obyvatel k bídě venkovských oblastí a zpomaloval urbanizaci. Od roku 1936 neměli obyvatelé neevropského původu prakticky žádná politická práva. Neformální instituce byly určujícím prvkem vládnutí v Afričanům vyhrazených oblastech, čímž se zdůrazňovala role etnicity, která by při organické industrializaci pravděpodobně ustupovala do pozadí.

Všechny tyto faktory určily stav, v jakém se země ocitla po konci apartheidu, jak ukázala čtvrtá podkapitola. Mezietnické vztahy byly charakteristické nedůvěrou, kterou nepřekonaly ani Komise pravdy a usmíření. Protože až 60 % Afričanů není v běžném kontaktu s bělochy, existuje nebezpečí dlouhodobého přetrvávání předsudků a malý prostor ke kontaktu hodnotových systémů. Politické scéně dominuje Africký národní kongres, jehož vedení disponuje z důvodu institucionálního nastavení velkou faktickou mocí. Rurální oblasti často fungují velmi podobně jako za apartheidu a oficiální správa nemá kontrolu nad běžným chodem, ale ani nad tradicemi typu ukuthwala nebo tzv. čarodějnickými rituály. Deprimovaná část obyvatel pak obrací svoji frustraci proti imigrantům a potvrzuje neutěšený stav společnosti, zatímco by měla mít historický důvod k větší toleranci.

Analýza současných politických institucí v páté podkapitole odhalila několik nepříjemných faktů. Zaprvé, ačkoliv je vládní sociální politika štědrá a dobře cílená, její efektivita je slabá. Ani o 1000 % zvýšené příjmy nejchudších nezajišťují snížení neúnosně velké příjmové nerovnosti země. Kvalita vládnutí klesá a korupce se dále rozrůstá. Instituce etnické vztahy neuklidňují, spíše podněcují zakořeněné konflikty a násilí řeší nasazením brutální policejní síly. Stabilní politické prostředí, jež se zdálo být garantované mocí ANC, se může stát novým problémem v době jeho stabilně klesající podpory a eroze uvnitř strany. Prezident Zuma, mající na svém

kontě stovky obvinění z korupce, zneužívá svého postavení a sám je osobností, která zemi rozděluje.

Pokud jde o ekonomické instituce, situace není jednoznačně negativní. Jak vyplývá z analýzy v šesté a poslední podkapitole, existující strukturální problémy, přenesené z minulého režimu, se instituce snaží řešit. Jde především o disparity mezi urbanizovanou a rurální částí země. Veřejné investice proudí do zvýšení kapacity základních služeb v méně urbanizovaných oblastech, především do dodávek elektřiny a vody. Dilema jihoafrické ekonomiky, zda má být kapitál použit na podporu odvětví s vyšší přidanou hodnotou, nebo na tvorbu pracovních míst, je těžko řešitelné bez ohledu na institucionální kvalitu. I přes tyto zřejmě protichůdné cíle se zdá, že africká většina se v některých rostoucích odvětvích dokáže prosadit. Například v oblasti profesionálních služeb vzrostl jejich podíl na pracovní síle od roku 2008 o 11,3 %.

Obecně je ale situace lidského kapitálu v zemi velmi nepříznivá. Afričané, s mírou participace pod 60 % a 10% podílem demoralizované pracovní síly, se jen velmi pomalu zapojují do ekonomiky, ze které byli dříve vyloučeni. Podíl Afričanů na kvalifikovaných pozicích se od konce apartheidu zvýšil z 15 % jen na 18 % a ve věkové skupině 25–34 dokonce klesl. 80% podíl Afričanů s menším než dokončeným středním vzděláním je výzvou pro vzdělávací instituce, jejichž cílem je do školy dostat jejich děti, pocházející z chudých poměrů periferie. Přesto se zdá, že financování školství je rovné a kurz je nastaven správným směrem tak, aby se začala zvyšovat stále ještě chabá kvalita. Lze jen doufat, že nekompatibilní neformální instituce venkova tento kurz nebudou narušovat.

Nebezpečím je snaha institucí uměle napravit tyto problémy skrz rozsáhlý program pozitivní diskriminace – Black Economic Empowerment. Požadavky na určitou úroveň vlastnictví černých nebo plány pobídek k přesídlení podniků do periferií jsou kontroverzí nejen z hlediska účinku, ale i principu. Zásahy státu mají v rámci B-BBEE velkou působnost a hrozí proto nebezpečí, že objemný státní aparát a bujná korupce systém odkloní od jeho správných cílů, nehledě na obtížné budoucí opouštění pozic ve prospěch volného trhu. Toto může být spolu s neefektivním zajištěním pozemkové reformy v budoucnosti zdrojem nespokojenosti s demokratickými institucemi, která je znatelná i v současnosti.

Obecně je tedy možné konstatovat, že etnická heterogenita je v případě Jihoafrické republiky zdrojem překážek v ekonomickém rozvoji, přestože tyto překážky pramení z křivd, které

se nahromadily za staletí vývoje. Politické instituce nejsou zárukou efektivního vládnutí, které by dané překážky překonávalo a napravovalo, a země bude nejspíš muset projít politickou krizí a alespoň částečnou redefinicí faktického politického uspořádání. Způsob, jakým změna proběhne, bude determinován krajností ekonomické situace. Ačkoliv ekonomické instituce jsou oproti těm politickým nastaveny relativně lépe, dědictví apartheidu a pomalá náprava nerovností brzdí skutečný rozvoj. Etnické rozdíly jsou, a bohužel ještě dlouho budou, základní dimenzí každodenní reality života v Jihoafrické republice, jakkoliv jsou instituce k těmto rozdílům oficiálně slepé. Intolerance vůči imigraci bude dále ventilem pro frustraci obyvatel, čímž bude země trvale poškozována, vzhledem k nedostatku perspektivní pracovní síly. Snaha institucí o inkluzivní rozvoj *všech* ras je jedinou cestou, jak využít pozitivního demokratického trendu. V opačném případě budou napáchány nenapravitelné škody.

Další výzkum zaměřený na Jihoafrickou republiku by měl pokračovat v prosazování institucionálního přístupu. Jde totiž o příklad země, kde startovní podmínky na konci apartheidu nedávaly možnost napravit systém jen s pomocí volného trhu. Bohatství a výrobní faktory nashromážděné v rukou bílé menšiny by se samy od sebe těžko přirozeně přesunuly do rukou většiny, ačkoliv demografický útlum by tento trend mohl částečně nahradit. Dalším argumentem proti takovému postupu by mohly určitě být obavy o bezpečnost menšiny. Výzva, jež spočívá v roli jihoafrických institucí, je proto bezprecedentní a zmíněný přirozený experiment (kterých se ekonomii mnoho nedostává) je ideální příležitostí k jejich zkoumání, zvláště v kontextu rozvíjející se ekonomiky.

Stejně tak se v tomto tématu nabízí prostor k interdisciplinárnímu přístupu k rozvoji, jak ho využila tato práce. Zjednodušení problematiky na kvantitativní studie je neduhem západního pohledu na problém, jehož aspekty jsou mnohem širší a těžko definovatelné. Jedině rozšíření záběru na více souvisejících proměnných je cestou, jak pochopit vývoj oblastí, kde se zavedené principy z rozvinutých zemí nedají jednoduše aplikovat.

Seznam literatury

ACEMOGLU, Daron a James A ROBINSON, 2012. Why nations fail: the origins of power, prosperity, and poverty. 1st paperback ed. New York: Crown Business, xi, 529 s., [16] s. obr. příl. ISBN 9780307719225

ACEMOGLU, Daron, Simon JOHNSON a James A. ROBINSON, 2005. Chapter 6 Institutions as a Fundamental Cause of Long-Run Growth. Handbook of Economic Growth [online]. 1. Elsevier, 2015-11-22, s. 385-472 [cit. 2015-11-22]. DOI: 10.1016/S1574-0684(05)01006-3. ISBN 9780080461137. Dostupné z: http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S1574068405010063

ADJAI, Carol a Gabriella LAZARIDIS, 2012. Migration, Xenophobia and New Racism in Post-Apartheid South Africa. International Journal of Social Science Studies [online]. 1(1), - [cit. 2016-03-16]. DOI: 10.11114/ijsss.v1i1.102. ISSN 2324-8041. Dostupné z: http://redfame.com/journal/index.php/ijsss/article/view/102

AfDB, OECD a UNDP, 2015. South Africa 2015: African Economic Outlook [online]. [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: http://www.africaneconomicoutlook.org/fileadmin/uploads/aeo/2015/CN_data/CN_Long_EN/South_Africa_GB_2015.pdf

After Zuma, another Zuma? South Africa's next president, 2016. The Economist [online]. [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21685324-giving-presidency-his-ex-wife-might-be-jacob-zumas-best-shot-avoiding

AHLERUP, Pelle a Ola OLSSON, 2012. The roots of ethnic diversity. Journal of Economic Growth [online]. 2015-11-22, 17(2): 71-102 [cit. 2015-11-22]. DOI: 10.1007/s10887-011-9075-0. ISSN 1381-4338. Dostupné z: http://link.springer.com/10.1007/s10887-011-9075-0

ALESINA, Alberto a Eliana LA FERRARA, 2005. Ethnic diversity and economic performance. Journal of Economic Literature [online]. 2015-11-22, 43(3): 762-800 [cit. 2015-11-22]. ISSN 0022-0515. Dostupné z: doi:10.1257/002205105774431243

ALESINA, Alberto, Arnaud DEVLEESCHAUWER, William EASTERLY, Sergio KURLAT a Romain WACZIARG, 2003. Fractionalization. Journal of Economic Growth [online]. 2015-11-22, 8(2): 155-194 [cit. 2015-11-22]. DOI: 10.1023/A:1024471506938. ISSN 1573-7020. Dostupné z: http://www.economics.harvard.edu/faculty/alesina/files/fractionalization.pdf

Amnesty International - South Africa, 2016. Amnesty International [online]. [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: https://www.amnesty.org/en/countries/africa/south-africa/report-south-africa/

Are SA whites really being killed “like flies”? Why Steve Hofmeyr is wrong, 2013. Africa Check [online]. [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: https://africacheck.org/reports/are-white-afrikaners-really-being-killed-like-flies/

B-BBEE Codes of Good Practice. In: . Pretoria: Government Gazette, 2013, ročník 2013, číslo 36928

BEE.co.za [online]. [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: http://bee.co.za/

BENNETT, James, Andrew AINSLIE a John DAVIS, 2013. Contested institutions? Traditional leaders and land access and control in communal areas of Eastern Cape Province, South Africa. Land Use Policy [online]. 32, 27-38 [cit. 2016-03-16]. DOI: 10.1016/j.landusepol.2012.10.011. ISSN 02648377. Dostupné z: http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0264837712001998

BRATTON, Michael, 2007. Formal versus Informal Institutions in Africa. Journal of Democracy [online]. 2015-11-30, 18(3), 96-110 [cit. 2015-11-30]. DOI: 10.1353/jod.2007.0041. ISSN 10863214. Dostupné z: http://muse.jhu.edu/content/crossref/journals/journal_of_democracy/v018/18.3bratton.html

BLACK ECONOMIC EMPOWERMENT COMMISSION, 2001. A national integrated black economic empowerment strategy. Johannesburg: Skotaville Press, ISBN 1919882022. https://www.westerncape.gov.za/text/2004/5/beecomreport.pdf

BLASER, Thomas, 2012. ‚I don’t know what I am’: the end of Afrikaner nationalism in post-apartheid South Africa. Transformation: Critical Perspectives on Southern Africa [online] 80(1), 1-21 [cit. 2016-03-16]. DOI: 10.1353/trn.2012.0048. ISSN 1726-1368. Dostupné z: http://muse.jhu.edu/content/crossref/journals/transformation/v080/80.blaser.html

Blood at the end of the rainbow: Xenophobia in South Africa, 2015b. The Economist [online]. [cit. 2016-03-16]. Dostupné z: http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21649429-south-africas-poor-are-turning-those-even-more-downtrodden-blood-end-rainbow

Britannica - South Africa [online]. [cit. 2016-03-16]. Dostupné z: http://www.britannica.com/place/South-Africa

Broad-Based Black Economic Empowerment Act. In: . Cape Town: Government Gazette, 2004, ročník 2003, číslo 53. Dostupné z: https://www.thedti.gov.za/economic_empowerment/docs/BEEAct-2003-2004.pdf

B-BBEE Codes of Good Practice. In: . Pretoria: Government Gazette, 2007, ročník 2007, číslo 29617. Dostupné z: https://www.thedti.gov.za/economic_empowerment/bee_main_codes.jsp

CAMPOS, Nauro F., Ahmad SALEH a Vitaliy KUZEYEV, 2011. Dynamic ethnic fractionalization and economic growth. The Journal of International Trade [online]. 2015-11-22, 20(2): 129-152 [cit. 2015-11-22]. DOI: 10.1080/09638199.2011.538218. ISSN 0963-8199. Dostupné z: http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09638199.2011.538218

CARBONE, Giovanni M, 2001. Constitutional Alternatives for the Regulation of Ethnic Politics? Institution-building Principles in Uganda's and South Africa's Transitions. Journal of Contemporary African Studies [online]. 19(2), 229-252 [cit. 2016-03-16]. DOI: 10.1080/02589000120066470. ISSN 0258-9001. Dostupné z: http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02589000120066470

CASTELLANO, Fernando López a Fernando GARCÍA-QUERO, 2012. Institutional Approaches to Economic Development: The Current Status of the Debate. Journal of Economic Issues [online]. 2015-11-22, 46(4): 921-940 [cit. 2015-11-22]. DOI: 10.2753/JEI0021-3624460405. ISSN 00213624. Dostupné z: http://www.tandfonline.com/doi/full/10.2753/JEI0021-3624460405

CERQUETI, Roy, Raffaella COPPIER a Gustavo PIGA, 2012. Corruption, growth and ethnic fractionalization: a theoretical model. Journal of Economics [online]. 2015-11-22, 106(2): 153-181 [cit. 2015-11-22]. DOI: 10.1007/s00712-011-0253-5. ISSN 0931-8658. Dostupné z: http://link.springer.com/10.1007/s00712-011-0253-5

Communal Land Rights Act. In: . Cape Town: Goverment Gazette, 2004, ročník 2004, číslo 11

COLLIER, Paul, 2001. Implications of ethnic diversity. Economic Policy [online]. 2015-11-22, 16(32): 127+129-166 [cit. 2015-11-22]. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/3601036

Constitution of the Republic of South Africa Act 200. In: . Cape Town, 1994, ročník 1993. http://www.gov.za/documents/constitution/constitution-republic-south-africa-act-200-1993

Constitution of the Republic of South Africa. In: . Cape Town: Government Gazette, ročník 1996. Dostupné z: http://www.gov.za/documents/constitution-republic-south-africa-1996

CUSTOMARY LAW: REPORT ON TRADITIONAL COURTS AND THE JUDICIAL FUNCTION OF TRADITIONAL LEADERS [online]. Pretoria: SOUTH AFRICAN LAW COMMISSION, 2003 [cit. 2016-03-16]. Dostupné z: http://www.justice.gov.za/salrc/reports/r_prj90_tradlead_2003jan.pdf

11-30, 39(3), 279-296 [cit. 2015-11-30]. DOI: 10.1057/palgrave.ap.5500063. ISSN 0001-6810. Dostupné z: http://www.palgrave-journals.com/doifinder/10.1057/palgrave.ap.5500063

DAWKINS, Richard, 2006. The Selfish Gene 30th Anniversary Edition. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, UK. ISBN 9780191537554

Documented immigrants in South Africa, 2012 [online]. D0351.4. Pretoria: Statistics South Africa, [cit. 2016-03-16]. Dostupné z: http://www.statssa.gov.za/publications/D03514/D035142011.pdf

DURRHEIM, Kevin a John DIXON, 2010. Racial Contact and Change in South Africa. Journal of Social Issues [online]. 66(2), 273-288 [cit. 2016-03-16]. DOI: 10.1111/j.1540-4560.2010.01645.x. ISSN 00224537. Dostupné z: http://doi.wiley.com/10.1111/j.1540-4560.2010.01645.x

EASTERLY, William a R. LEVINE, 1997. Africa's Growth Tragedy: Policies and Ethnic Divisions. The Quarterly Journal of Economics [online]. 2015-11-22, 112(4): 1203-1250 [cit. 2015-11-22]. DOI: 10.1162/003355300555466. ISSN 00335533. Dostupné z: http://qje.oxfordjournals.org/cgi/doi/10.1162/003355300555466

EASTERLY, William, 2001. Can Institutions Resolve Ethnic Conflict? Economic Development and Cultural Change [online]. 2015-11-22, 49(4): 687-706 [cit. 2015-11-22]. DOI: 10.1086/452521. ISSN 0013-0079. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/10.1086/452521

EFENDIC, Adnan, Geoff PUGH a Nick ADNETT, 2011. Institutions and economic performance: A meta-regression analysis. European Journal of Political Economy [online]. 2015-11-22, 27(3): 586-599 [cit. 2015-11-22]. DOI: 10.1016/j.ejpoleco.2010.12.003. ISSN 01762680. Dostupné z: http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0176268010000790

FEARON, James D, 2003. Ethnic and Cultural Diversity by Country. Journal of Economic Growth [online]. 2015-11-22, 8(2): 195-222 [cit. 2015-11-22]. ISSN 1381-4338. Dostupné z: www.jstor.org/stable/40215943

FEINSTEIN, Charles, 2005. An economic history of South Africa: conquest, discrimination, and development. 3rd. New York: Cambridge University Press, xxiii, 302 p. ISBN 0521616417

GIBSON, James L. a Christopher CLAASSEN, 2010. Racial Reconciliation in South Africa: Interracial Contact and Changes over Time. Journal of Social Issues [online]. 66(2), 255-272 [cit. 2015-11-30]. DOI: 10.1111/j.1540-4560.2010.01644.x. ISSN 00224537. Dostupné z: http://doi.wiley.com/10.1111/j.1540-4560.2010.01644.x

GLAESER, Edward L., Rafael LA PORTA, Florencio LOPEZ-DE-SILANES a Andrei SHLEIFER, 2004. Do Institutions Cause Growth? Journal of Economic Growth [online]. 2015-11-22, 9(3): 271-303 [cit. 2015-11-22]. DOI: 10.1023/B:JOEG.0000038933.16398.ed. ISSN 13814338. Dostupné z: http://link.springer.com/10.1023/B:JOEG.0000038933.16398.ed

GÖREN, Erkan, 2014. How Ethnic Diversity Affects Economic Growth. World Development [online]. 2015-11-22, 59: 275-297 [cit. 2015-11-22]. DOI: 10.1016/j.worlddev.2014.01.012. ISSN 0305750x. Dostupné z: http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0305750X14000138

GREEN, Elliott, 2013. Explaining African ethnic diversity. International Political Science Review [online]. 2015-11-30, 34(3), 235-253 [cit. 2015-11-30]. DOI: 10.1177/0192512112455075. ISSN 01925121. Dostupné z: http://ips.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0192512112455075

GUISO, Luigi, Paola SAPIENZA a Luigi ZINGALES, 2006. Does Culture Affect Economic Outcomes? The Journal of Economic Perspectives [online]. 2015-11-22, 20(2): 23-48 [cit. 2015-11-22]. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/30033649

GUMEDE, Vusi, 2014. Land reform in post-apartheid South Africa: Should South Africa follow Zimbabwe's footsteps? International Journal of African Renaissance Studies - Multi-, Inter- and Transdisciplinarity [online]. 9(1), 50-68 [cit. 2016-04-07]. DOI: 10.1080/18186874.2014.916877. ISSN 18186874. Dostupné z: http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/18186874.2014.916877

HASHIM OSMAN, Rasha, Constantinos ALEXIOU a Persefoni TSALIKI, 2011. The role of institutions in economic development. International Journal of Social Economics [online]. 2015-11-22, 39(1/2): 142-160 [cit. 2015-11-22]. DOI: 10.1108/03068291211188910. ISSN 03068293. Dostupné z: http://www.emeraldinsight.com/doi/abs/10.1108/03068291211188910

HOROWITZ, Donald L, 2000. Ethnic groups in conflict. 2nd ed. Berkeley, Calif: University of California Press, ISBN 0520227069

Human Rights Watch: South Africa, 2016. Human Rights Watch [online]. [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: https://www.hrw.org/world-report/2016/country-chapters/south-africa

CHANG, Ha-Joon, 2011a. Reply to the comments on 'Institutions and Economic Development: Theory, Policy and History'. Journal of Institutional Economics [online]. 2015-11-22, 7(4): - [cit. 2015-11-22]. DOI: 10.1017/ S174413741100035X. Dostupné z: http://journals.cambridge.org/abstract_S174413741100035X

CHANG, Ha-Joon, 2011b. Institutions and economic development: theory, policy and history. Journal of Institutional Economics [online]. 2015-11-22, 7(04): 473-498 [cit. 2015-11-22]. DOI: 10.1017/S1744137410000378. ISSN 17441374. Dostupné z: http://www.journals.cambridge.org/abstract_S1744137410000378

IEC. Electoral Commission of South Africa [online]. [cit. 2016-03-16]. Dostupné z: http://www.elections.org.za/content/Default.aspx

INMAN, R. P. a D. L. RUBINFELD, 2012. Federal Institutions and the Democratic Transition: Learning from South Africa. Journal of Law, Economics, and Organization [online]. 2015-11-30, 28(4), 783-817 [cit. 2015-11-30]. DOI: 10.1093/jleo/ewr001. ISSN 87566222. Dostupné z: http://jleo.oxfordjournals.org/cgi/doi/10.1093/jleo/ewr001

IRR Media Releases. IRR [online]. [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: http://irr.org.za/reports-and-publications/media-releases

JSE [online]. [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: https://www.jse.co.za

KANBUR, Ravi, Prem Kumar RAJARAM a Ashutosh VARSHNEY, 2011. Ethnic Diversity and Ethnic Strife. An Interdisciplinary Perspective. World Development [online]. 39(2), 147-158 [cit. 2016-03-16]. DOI: 10.1016/j.worlddev.2009.11.034. ISSN 0305750x. Dostupné z: http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0305750X10002068

MATTHEWS, Sally, 2012. White Anti-Racism in Post-Apartheid South Africa. Politikon [online]. 39(2), 171-188 [cit. 2016-03-16]. DOI: 10.1080/02589346.2012.683938. ISSN 0258-9346. Dostupné z: http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02589346.2012.683938

MAURO, Paolo, 1995. Corruption and Growth. The Quarterly Journal of Economics [online]. 2015-11-22, 110(3): 681-712 [cit. 2015-11-22]. ISSN 0033-5533. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/2946696

MEDIA STATEMENT BY THE SOUTH AFRICAN LAW COMMISSION ON ITS INVESTIGATION INTO TRADITIONAL COURTS AND THE JUDICI AL FUNCTION OF TRADITIONAL LEADERS [online]. Pretoria: South Africa Law Commision, 2013 [cit. 2016-03-16]. Dostupné z: http://www.justice.gov.za/salrc/media/2003_pr90_media.pdf

Mid-year population estimates, 2015 [online]. P0302. Pretoria: Statistics South Africa [cit. 2016-03-16]. Dostupné z: https://www.statssa.gov.za/publications/P0302/P03022015.pdf

MONTALVO, Jose G. a Marta REYNAL-QUEROL, 2005a. Ethnic diversity and economic development. Journal of Development Economics [online]. 2015-11-22, 76(2): 293-323 [cit. 2015-11-22]. DOI: 10.1016/j.jdeveco.2004.01.002. ISSN 03043878. Dostupné z: http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0304387804001129

MONTALVO, José G. a Marta REYNAL-QUEROL, 2005b. Ethnic Polarization, Potential Conflict, and Civil Wars. The American Economic Review, [online]. 2015-11-22, 95(3): 796-816 [cit. 2015-11-22]. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/4132741

National Development Plan 2030: Executive Summary - Our future - make it work, 2012. [online]. National Planning Commission. [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: http://www.gov.za/sites/www.gov.za/files/Executive%20Summary-NDP%202030%20-%20Our%20future%20-%20make%20it%20work.pdf

National Treasury, 2016. National Budget [online]. [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: http://www.treasury.gov.za/documents/national%20budget/default.aspx

New York Times & others STILL wrong on number of immigrants in S. Africa, 2015. Africa Check [online]. [cit. 2016-03-16]. Dostupné z: https://africacheck.org/reports/new-york-times-use-plagiarised-article-to-back-up-sa-immigrant-number/

NORTH, Douglass Cecil, 1990. Institutions, institutional change and economic performance. 1st ed. Cambridge: Cambridge University Press, 152 s. ISBN 0521397340

OECD (ed.). OECD Economic Surveys: South Africa 2015 [online]. Paris: OECD Publishing, 2015, 2015-11-26 [cit. 2015-11-26]. ISBN 978-92-64-23642-4. ISSN 1609-7513. Dostupné z: http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-zaf-2015-en

Padraig O'Malley: Racial Legislation 1806-1947 [online]. [cit. 2016-03-16]. Dostupné z: https://www.nelsonmandela.org/omalley/index.php/site/q/03lv01538/04lv01646.htm

PROMOTION OF NATIONAL UNITY AND RECONCILIATION ACT 34 OF 1995. In: . Cape Town, 1995. Dostupné z: http://www.justice.gov.za/legislation/acts/1995-034.pdf

SACHS, Jeffrey D., 2003. Institutions Matter, but Not for Everything. Finance & Development [online]. 2015-11-22, 40(2): 38-42 [cit. 2015-11-22]. Dostupné z: http://connection.ebscohost.com/c/articles/10139864/institutions-matter-but-not-everything

SARB - Full Quarterly Bulletin [online]. 2015, (275) [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: https://www.resbank.co.za/Lists/News%20and%20Publications/Attachments/6649/01Full%20Quarterly%20Bulletin%20%E2%80%93%20March%202015.pdf

SHIRLEY, Mary M., 2010. Institutions and Development. Pbk ed. Cheltenham: Edward Elgar. ISBN 9781849801614

SMITH, Nicholas Rush, 2015. Rejecting Rights: Vigilantism and violence in post-apartheid South Africa. African Affairs [online]. 114(456), 341-360 [cit. 2016-04-07]. DOI: 10.1093/afraf/adv023. ISSN 00019909. Dostupné z: http://afraf.oxfordjournals.org/lookup/doi/10.1093/afraf/adv023

South Africa's Jacob Zuma breached constitution – court, 2016. BBC [online]. [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: http://www.bbc.com/news/world-africa-35932286

South African Statistics, 2015. [online]. Pretoria: Statistics South Africa, 2015 [cit. 2016-03-16]. ISBN 978-0-621-43760-7. Dostupné z: http://www.statssa.gov.za/publications/SAStatistics/SAStatistics2015.pdf

TAMBE ENDOH, Fabrice, 2014. Democratic constitutionalism in post-apartheid South Africa: the interim constitution revisited. Africa Review [online]. 2015-11-30, 7(1), 67-79 [cit. 2015-11-30]. DOI: 10.1080/09744053.2014.990769. ISSN 09744053. Dostupné z: http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09744053.2014.990769

The hollow state: South Africa's democracy, 2015a. The Economist [online]. [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21684146-two-decades-after-south-africas-transition-non-racial-democracy-its

The Practice of Ukuthwala, 2015. [online]. Pretoria: South African Law Reform Commission, [cit. 2016-03-16]. ISBN 978-0-621-44138-3. Dostupné z: http://www.justice.gov.za/salrc/dpapers/dp132-UkuthwalaRevised.pdf

THE REVIEW OF THE WITCHCRAFT SUPPRESSION ACT 3 OF 1957, 2015. [online]. Pretoria: South African Law Reform Commission, [cit. 2016-03-16]. ISBN 978-0-621-44208-3. Dostupné z: http://www.justice.gov.za/salrc/dpapers/dp139-WitchcraftSuppression.pdf

The World Factbook [online]. CIA [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/

TODARO, Michael P a Stephen C SMITH, 2012. Economic development. 11th ed. Boston, Mass.: Addison-Wesley, xxvii, 801 p. ISBN 9780138013882

TRIMIKLINIOTIS, Nicos, Steven GORDON a Brian ZONDO, 2008. Globalisation and Migrant Labour in a 'Rainbow Nation': a fortress South Africa? Third World Quarterly [online]. 29(7), 1323-1339 [cit. 2016-03-16]. DOI: 10.1080/01436590802386476. ISSN 0143-6597. Dostupné z: http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01436590802386476

Tutu warns of poverty 'powder keg', 2004 BBC [online]. 2004 [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/4035809.stm

United Nations. Economic Commission for Africa, 2010. Innovations and best practices in public sector reforms: the case of civil service in Ghana, Kenya, Nigeria and South Africa [online]. Addis Ababa: UN.ECA, [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: http://repository.uneca.org/handle/10855/21041

UNDP, 2015. Human Development Report 2015 [online]. New York: UNDP [cit. 2016-04-07]. ISBN 978-92-1-057615-4. Dostupné z: hdr.undp.org/sites/default/files/2015_human_development_report.pdf

VAN CRANENBURGH, Oda a Petr KOPECKÝ, 2004. Political Institutions in New Democracies: (Not so) Hidden Majoritarianism in Post-apartheid South Africa. Acta Politica [online]. 2015-
VOIGT, Stefan, 2013. How (Not) to measure institutions. Journal of Institutional Economics

[online]. 2015-11-22, 9(01): 1-26 [cit. 2015-11-22]. DOI: 10.1017/S1744137412000148. ISSN 17441374. Dostupné z: http://www.journals.cambridge.org/abstract_S1744137412000148

VORA, Jay A. a Erika VORA, 2004. The Effectiveness of South Africa's Truth and Reconciliation Commission: Perceptions of Xhosa, Afrikaner, and English South Africans. Journal of Black Studies [online]. 34(3), 301-322 [cit. 2016-03-16]. DOI: 10.1177/0021934703258988. ISSN 00219347. Dostupné z: http://jbs.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0021934703258988

YANG, Benhua, 2006. The impact of ethnic diversity on growth: the regional differences. International Journal of Development Issues [online]. 2015-11-22, 5(1): 11-33 [cit. 2015-11-22]. DOI: 10.1108/eb045857. ISSN 14468956. Dostupné z: http://www.emeraldinsight.com/doi/abs/10.1108/eb045857

WILLIAMSON, Oliver E., 1975. Markets and hierarchies: analysis and antitrust implications. 1st ed. New York: The Free Press, xvii, 286 s. ISBN 0029347807

WILLIAMSON, Oliver E, 1991. Comparative Economic Organization: The Analysis of Discrete Structural Alternatives. Administrative Science Quarterly [online]. 36(2): 269-296 [cit. 2015-11-25]. DOI: 10.2307/2393356. ISSN 00018392. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/2393356?origin=crossref

WORLD BANK, 2014. South Africa economic update: fiscal policy and redistribution in an unequal society. South Africa economic update [online]. 6. Washington, D.C.: World Bank Group, [cit. 2015-11-26]. Dostupné z: http://documents.worldbank.org/curated/en/2014/11/20339043/south-africa-economic-update-fiscal-policy-redistribution-unequal-society

WORLD BANK, 2015. South Africa economic update: jobs and South Africa's changing demographics. South Africa economic update [online]. 7. Washington, D.C.: World Bank Group, [cit. 2015-11-26]. Dostupné z: http://documents.worldbank.org/curated/en/2015/08/24910225/south-africa-economic-update-jobs-south-africa's-changing-demographics

World Bank Data [online]. [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: http://data.worldbank.org/

World Christian Database [online]. Breuer & Co., 2004 [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: http://www.worldchristiandatabase.org/wcd/

Přílohy

Příloha 1: Vzorec pro výpočet indexu ELF a indexu polarizace

Index frakcionalizace ELF/FRAC má následující tvar:

$$FRAC = 1 - \sum_{i=1}^{N} \pi_i^2$$

kde π je proporce etnické skupiny i vůči celkovému obyvatelstvu.

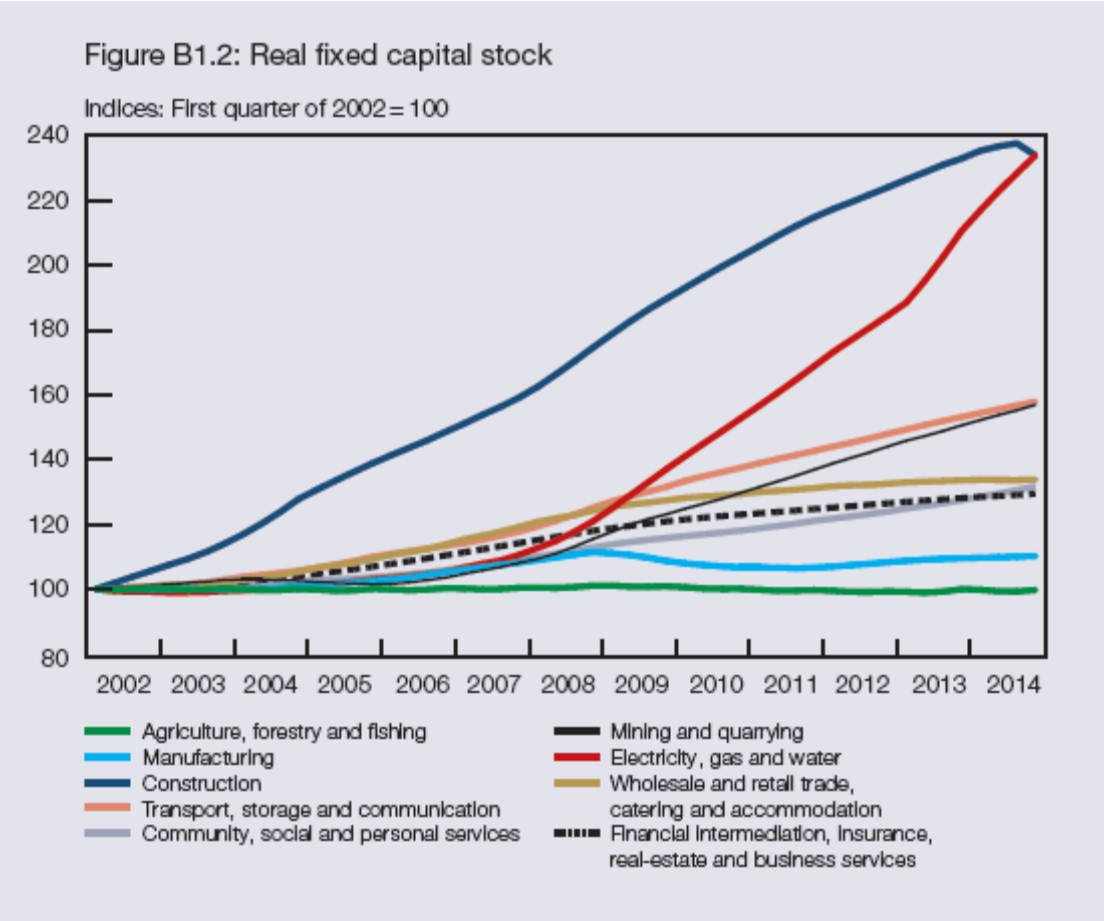
Index polarizace sestavený autory Montalvem a Reynal-Querol je:

$$DP(\alpha, k) = k \sum_{i=1}^{N} \sum_{j \neq i} \pi_i^{1+\alpha} \pi_j$$

kde π jsou proporční velikosti etnických skupin (i, j) vůči celkovému obyvatelstvu, α a k jsou parametry (absolutní vzdálenosti mezi skupinami jsou rovné).

Zdroj: Montalvo a Reynal-Querol, 2005a.

Příloha 2: Suma hrubých domácích investic od roku 2002 dle sektorů

Zdroj: SARB, Quarterly Bulletin March 2015, s. 11.